

De groepsopdrachten van Op Tijd

Voorbereid

De evaluatie van de groepsopdrachten behorende bij Op Tijd Voorbereid

Naam student: Nicole Trum

Studentnummer: s1201441

Naam 1^e begeleider UT: Mevr. M. Postel

Naam 2^e begeleider UT: Mevr. P. Hunger

Naam begeleider Tactus: Mevr. K. Buist

Vak: Bachelorthese

Datum: juni 2013

Inhoud

Hoofdstuk 1 Samenvatting	3
Chapter 1 Abstract.....	4
Hoofdstuk 2 Inleiding.....	5
2.1 Roken	5
2.2 Alcohol	5
2.3 Het ASE-model als verklaring voor alcoholgebruik en roken	6
2.3.1 Attitude.....	7
2.3.2 Sociale invloed	7
2.3.3 Effectiviteit.....	8
2.3.4 Externe variabelen, vaardigheden en barrières.....	9
2.4 De interventie Op Tijd Voorbereid	9
2.4.1 Attitude binnen Op Tijd Voorbereid	10
2.4.2 Sociale invloed binnen Op Tijd Voorbereid	10
2.4.3 Eigen effectiviteitverwachting binnen Op Tijd Voorbereid.....	11
2.4.4 Kennis binnen Op Tijd Voorbereid	11
2.5 Het onderzoek	11
Hoofdstuk 3 Methoden.....	12
3.1 Respondenten	12
3.2 Interventie.....	12
3.2.1 Individueel gedeelte	14
3.2.2 Klassikaal gedeelte	14
3.2.3 Ouderbijeenkomst en –website	17
3.3 Procedure.....	17
3.3.1 De voorbereiding.....	17
3.3.2 Het interview	17
3.4 Meetinstrumenten.....	18
3.5 Data-analyse	19
Hoofdstuk 4 Resultaten	20
4.1 Uitvoering groepsopdrachten en de redenen hiervoor	20
4.1.2 Uitvoeren groepsopdrachten	20
4.1.3 Motivatie wel of niet uitvoeren groepsopdrachten.....	21
4.2 Beoordeling groepsopdrachten door leerkrachten en leerlingen.....	24
4.2.1 Beoordeling Op Tijd Voorbereid	24
4.2.2 Beoordeling groepsopdrachten.....	24
4.3 Aansluiting groepsopdrachten.....	31
4.3.1 Aansluiting groepsopdrachten op basisscholen en Tactus	31

4.3.2 Aansluiting groepsopdrachten op de componenten van het ASE-model.....	33
Hoofdstuk 5 Discussie en aanbevelingen.....	35
5.1 Bevindingen	35
5.2 Verhoudingen met eerdere onderzoeken.....	35
5.3 Positieve en negatieve aspecten van het onderzoek.....	36
5.5 Aanbevelingen voor Tactus.....	37
5.4 Suggesties voor vervolgonderzoek.....	43
Hoofdstuk 6 Literatuurlijst	45
Hoofdstuk 7 Bijlagen	51
Bijlage 1 Omschrijving groepsopdrachten.....	51
Bijlage 2 Voorbeeld e-mail	73
Bijlage 3 Evaluatieformulier leerkrachten	74
Bijlage 4 Interviewschema leerkrachten	76
Bijlage 5 Interviewschema leerlingen	87
Bijlage 6 Beoordeling Op Tijd Voorbereid.....	96
Bijlage 7 Aanbeveling Breinweg	97
Bijlage 8 Aanbeveling Be cool.....	98
Bijlage 9 Aanbeveling Nee zeggen	99
Bijlage 10 Aanbeveling Gewoonte en verslaving	102
Bijlage 11 Aanbeveling Verhalend ontwerpen en Creatief weergeven	104
Bijlage 12 Aanbeveling Standbeelden maken.....	108
Bijlage 13 Opsomming aanpassingen groepsopdrachten.....	110

Hoofdstuk 1 Samenvatting

Op Tijd Voorbereid is een preventieve interventie die is ontwikkeld voor leerlingen in groep 8. Het doel van Op Tijd Voorbereid is het uitstellen van alcoholgebruik tot 18 jaar en het voorkomen van roken. De interventie bestaat uit een digitale leeromgeving, in de vorm van een individueel gedeelte, en een klassikaal gedeelte in de vorm van groepsopdrachten. Op Tijd Voorbereid is gebaseerd op het ASE-model, met de bijbehorende componenten attitude, sociale invloed en eigen effectiviteit.

In dit onderzoek zijn groepsopdrachten geëvalueerd die horen bij Op Tijd Voorbereid. De respondenten van dit onderzoek vormden zes leerkrachten en 20 leerlingen van basisscholen die deelnamen aan Op Tijd Voorbereid in schooljaar 2012-2013. Bij hen werden kwalitatieve interviews afgenomen.

Uit het onderzoek is gebleken dat de meeste groepsopdrachten werden uitgevoerd én positief werden beoordeeld. De standaardopdrachten 'breinweg' en 'be cool' werden het meest uitgevoerd. 'Verhalend ontwerpen' en 'uitnodiging ouders en kunstwerk' werden het minst uitgevoerd en het meest negatief beoordeeld. De groepsopdrachten sloten allen aan op de doelstellingen binnen de basisscholen en Tactus, met uitzondering van 'verhalend ontwerpen' en 'uitnodiging ouders en kunstwerk'. Daarnaast bleek dat alle groepsopdrachten aansloten op de kerntaken van de basisscholen. De groepsopdrachten bevatten allen componenten van het ASE-model, met uitzondering van 'uitnodiging ouders en kunstwerk'.

Aanbeveling voor Tactus luidt dat de instructie van groepsopdrachten korter moeten en dat voor bijna alle opdrachten een (kleine) aanpassing wenselijk is. Zo kan worden gedacht aan een toevoeging van multiple-choice vragen aan het bordspel en de afbeelding behorende bij 'gewoonte en verslaving' in kleur weergeven. Voor vervolgonderzoek wordt aanbevolen te evalueren of door de aanpassingen meer groepsopdrachten worden uitgevoerd.

Chapter 1 Abstract

Op Tijd Voorbereid (*Prepared on time*) is an preventive intervention which is developed for pupils in the last class of the primary school. The purpose of Op Tijd Voorbereid is postponing the use of alcohol until the age of 18 and prevention of smoking. The intervention includes an e-learning in an individual programm, and a classical part in a group programm. Op Tijd Voorbereid is based on the ASE-model, including the components attitude, social influence and self-efficacy.

In this research, the group assignments were evaluated. The respondents of this research were six teachers and twenty pupils of primary schools which implemented Op Tijd Voorbereid in school year 2012-2013. Qualitative interviews were taken.

The results of this research indicated that most of the group assignments were performed and evaluated positive. The standard assignments 'breinweg' and 'be cool' were the most implemented group assignments. 'Verhalend ontwerpen' and 'uitnodiging ouders en kunstwerk' were the least implemented group assignment and the judgement of these group assignments was the most negative. The group assignments were linked to the purposes of the primary schools and Tactus, excluding 'verhalend ontwerpen' and 'uitnodiging ouders en kunstwerk'. Beside that it appeared that the group assignments were also connected to the core tasks of the primary schools. The group assignments all included components of the ASE-model, excluding 'uitnodiging ouders en kunstwerk'.

For Tactus, the recommendation is to shorten the introduction of every single group assignment and it is desirable to make a (small) adjustment for almost every group assignment. An example is adding multiple-choice questions to 'breinweg' and representing the image belonging to 'gewoonte en verslaving' in color. For future research it is recommended to evaluate if group assignments will be implemented more as a consequence of the changes.

Hoofdstuk 2 Inleiding

Roken en alcohol drinken vormen twee belangrijke risico's voor kinderen en jongeren in ontwikkeling. Om te voorkomen dat kinderen op jonge leeftijd hiermee beginnen, heeft Tactus de interventie *Op Tijd Voorbereid* opgezet. Deze interventie, gericht op leerlingen van groep 8 op de basisschool, bestaat uit een individueel, digitaal gedeelte, een ouderavond en groepsopdrachten die klassikaal worden doorlopen. Het individuele gedeelte wordt op vrijwel alle deelnemende basisscholen doorlopen, echter blijken de groepsopdrachten vaak niet te worden uitgevoerd. Het doel van dit onderzoek is te achterhalen wat de redenen zijn van het al dan niet uitvoeren van de groepsopdrachten. Daarnaast wordt onderzocht hoe de minder uitgevoerde groepsopdrachten kunnen worden aangepast, om te bewerkstelligen dat ze wel worden uitgevoerd.

2.1 Roken

In het basisonderwijs heeft 9% van de leerlingen wel eens gerookt. Van de leerlingen uit de groepen 7 en 8 heeft 6,5% wel eens een sigaret geprobeerd. In de eerste drie jaar van het voortgezet onderwijs stijgt het percentage naar 26% (TNS/NIPO, 2011). Uit onderzoek van het Trimbos Instituut (2011) blijkt dat de gemiddelde leeftijd waarop kinderen dagelijks een sigaret roken, ligt op de 13,7 jaar; ongeveer een jaar na de gemiddelde leeftijd waarop ze voor het eerst met roken beginnen.

Het is over het algemeen bekend dat er vele negatieve gevolgen zitten aan roken. Zo zorgt roken voor een verhoogd risico op het krijgen van verschillende soorten kanker, luchtwegklachten en COPD en leven rokers gemiddeld vijftien jaar korter dan niet-rokers (Van Gelder, Poos & Zantinge, 2010). Roken blijkt vooral voor jonge mensen negatieve consequenties te hebben. Zo blijkt uit onderzoek van Suhrcke en De Paz Nieves (2011) dat roken een negatief effect heeft op schoolprestaties. Ook blijkt dat de leeftijd waarop iemand begint met roken, samenhangt met de frequentie; hoe jonger iemand begint met roken, hoe vaker diegene blijft roken en hoe groter de kans op verslaving op latere leeftijd (TNS/NIPO, 2011; Pieterse en Willemsen, 2005). Voornamelijk om deze redenen is het belangrijk dat roken op jonge leeftijd zoveel mogelijk tegengegaan wordt.

2.2 Alcohol

Van alle middelen is alcohol de meest gebruikte onder zowel jongeren als volwassenen. Op 12-jarige leeftijd heeft ongeveer 35% al eens alcohol genuttigd en op 15-jarige leeftijd ligt dit rond de 83% (Trimbos instituut, 2011). Meer jongens dan meisjes hebben in groep 7 en 8

ervaring met het drinken van alcohol. Uit het onderzoek van het Trimbos Instituut (2011) blijkt dat ongeveer 2% van de leerlingen op het basisonderwijs al eens aangeschoten of dronken is geweest. De gemiddelde leeftijd waarop begonnen wordt met alcohol drinken ligt voor jongens op 12,9 jaar en voor meisjes op 13,3 jaar.

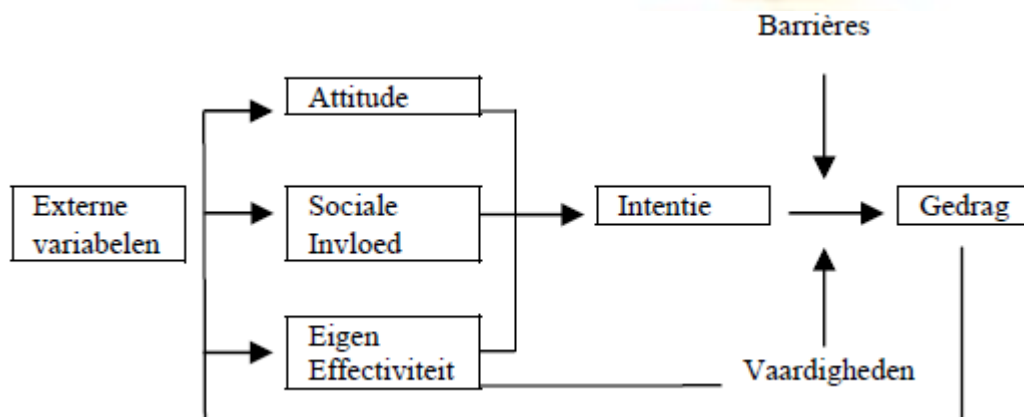
Het is over het algemeen bekend dat alcohol drinken het risico verhoogt op het krijgen van verschillende vormen van kanker en beschadiging aan hersenen en zenuwen (van Laar, 2005; Poppelier, van de Wiel & van de Mheen, 2002; Single, Ashley, Bondy, Rankin & Rehm, 1999; KWF, 2005). Wanneer kinderen en jongeren, die op dat moment nog in de groei zijn, alcohol drinken, is een belangrijk risico dat de ontwikkeling van de hersenen wordt verstoord, wat onder andere invloed kan zijn op het gedrag en het karakter van het kind. Ook blijkt uit verschillende onderzoeken dat het vroegtijdig beginnen met alcohol kan leiden tot problemen op latere leeftijd. Zo drinken jongeren, die op jonge leeftijd beginnen met alcohol drinken, op latere leeftijd meer alcohol per gelegenheid en hebben een verhoogd risico op het ontwikkelen van alcohol- afhankelijkheid, neurologisch problemen en probleemgedrag (Ellickson et al., 2003; Warner & White, 2003; White & Swartzwelder, 2004). Daarnaast kan alcoholgebruik leiden tot slechtere schoolprestaties, spijbelen, geringe schoolmotivatie en is er een grotere kans op onveilig rijden en ongelukken (Ter Bogt, 2009). Dit tezamen maakt dat zoveel mogelijk voorkomen moet worden dat kinderen en jongeren in de groei alcohol drinken.

2.3 Het ASE-model als verklaring voor alcoholgebruik en roken

Ondanks de bekende, negatieve gevolgen rookt een groot deel van de jongeren en drinkt een nog groter deel al op jonge leeftijd alcohol. Om gedragsverandering te bewerkstelligen, is het noodzakelijk te begrijpen waarom jongeren zich zo gedragen. Er zijn verschillende oorzaken waarom mensen op jonge leeftijd alcohol gaan drinken of gaan roken. Een belangrijk model dat als doel heeft gedrag te verklaren, is het zogeheten Attitude-Social influence-Efficacy (ASE)-model (de Vries, Dijkstra & Kuhlman, 1988). Hierin wordt gedrag gezien als het resultaat van een bewust geplande actie. Dit model bevat aspecten en inzichten uit verschillende andere theorieën en bijhorende modellen, zoals de *Theory of Planned Behavior* (Ajzen, 1991), *Theory of Reasoned Action* (Fishbein & Ajzen, 1975), *Social Learning Theory* (Bandura, 1986) en het *Transtheoretical Model* (Prochaska & DiClemente, 1983).

Het uitgangspunt van het ASE-model is dat gedragsintentie de belangrijkste determinant is van bepaald gedrag. Gedragsintentie wordt bepaald door drie factoren, namelijk attitude, sociale invloed en effectiviteit. Op deze drie factoren zijn externe variabelen van invloed. Over het algemeen geldt dat hoe sterker de intentie is een bepaald gedrag uit te voeren, hoe

groter de kans is, dat dit ook gebeurt (Azjen, 1991). Daarnaast wordt de kans op bepaald gedrag groter, wanneer er minder tijd zit tussen de intentie en het daadwerkelijke gedrag.

Figuur 1 ASE-model (de Vries, Dijkstra & Kuhlman, 1988)

2.3.1 Attitude

De attitude is de persoonlijke houding of mening ten aanzien van bepaald gedrag. De attitude wordt afgeleid van de voordelen en nadelen van dit gedrag. Om gedragsverandering te bewerkstelligen, moet de persoon zich bewust zijn van de noodzaak van gedragsverandering en de voordelen belangrijker vinden dan de eventuele nadelen. Een positieve indruk helpt de attitude in de gewenste richting te veranderen (Zajonc, 1984; Brug et al, 2003).

Belangrijke genoemde redenen waarom jongeren beginnen met roken, zijn dat ze zich volwassener, cooler of relaxter voelen of bij een bepaalde groep willen horen (Barkin, Smith & DuRant, 2002; Brown & Lohr, 1987; Mosbach & Leventhal, 1988; Sussman et al., 1990). Belangrijke redenen waarom jongeren alcohol drinken, zijn dat feesten leuker worden en gemakkelijker contact wordt gelegd met andere mensen (De Vries, 1995; Engels & Knibbe, 2000; Engels, Wiers, Lemmers & Overbeek, 2005; Grube, McGree & Morgan, 1986; Halpern-Felsher, Biehl, Kropp & Rubinstein, 2004; Webb, Getz, Baer & McKelvey, 1999). Goede methoden om de attitude te veranderen, zijn het corrigeren van verkeerde veronderstellingen en het geven van tegenargumenten met betrekking tot de voordelen van alcohol drinken en roken (Lemmers, 2000).

2.3.2 Sociale invloed

Er worden drie verschillende vormen van sociale invloed onderscheiden in het ASE-model, namelijk subjectieve norm, sociale steun/druk en modelling. De subjectieve norm houdt de waargenomen meningen van belangrijke andere personen in. Met sociale steun/druk wordt de directe invloed van anderen aangeduid, waarbij sociale druk vaak gebruikt wordt bij een

negatieve invloed en sociale steun bij een positieve invloed op het gewenste gedrag. Modelling houdt het leren door observatie van andermans gedrag in, gebaseerd op de sociale leertheorie (Bandura, 1986).

Het wel of niet beginnen met roken en alcohol drinken is gerelateerd aan sociale druk (Crone et al., 2003) en subjectieve normen van ouders en leeftijdsgenoten (Oostveen, Knibbe & de Vries, 1996). Zo zorgt sociale druk ervoor dat jongeren eerder beginnen met het gebruik van beide middelen, waar positieve subjectieve normen zorgen voor een later begin. Verder blijkt dat rokende jongeren in hun omgeving vaak meer rokers hebben dan niet-rokende jongeren (Van Assema, Pieterse, Kok, Eriksen & de Vries, 1993) en wanneer één van de of beide ouders roken en/of alcohol drinken, dit er eerder toe leidt dat jongeren eerder met dit gedrag beginnen (modelling) (Engels, Knibbe & Drop, 1999).

Ouders kunnen een belangrijke invloed hebben op het verminderen van alcoholgebruik van hun kinderen door toezicht te houden en op de hoogte te blijven van wat en hoeveel er gedronken wordt (Van der Vorst en Spijkerman, 2006). Daarnaast kunnen ouders voorkomen dat kinderen te jong en teveel alcohol drinken door goede ondersteuning te bieden. Ook als ouders zelf niet roken of alcohol drinken en supervisie en kennis hebben over het gedrag van hun kind, voorkomt dat kinderen te jong en teveel alcohol drinken. (Engels, Knibbe & Drop, 1999; Engels, 2003). Tevens is gebleken dat het verbieden of ontmoedigen van het drinken van alcohol correleert met later beginnen met het drinken van alcohol (Monshouwer et al., 2003). Het stellen van regels op het gebied van alcoholgebruik heeft een sterk en direct effect op het drinkgedrag van de jongeren. Hoe meer ouders verbieden, hoe minder jongeren drinken.

2.3.3 Effectiviteit

De effectiviteitsverwachting komt overeen met de *perceived behavior control*, ook wel waargenomen gedragscontrole genoemd uit de Theory of Planned Behavior van Ajzen (1991). Dit houdt in hoeverre iemand zichzelf in staat acht bepaald gedrag uit te voeren. Er zijn volgens Bandura (1986) drie dimensies waarop verwachtingen over de eigen effectiviteit kunnen variëren. De eerste dimensie houdt de inschatting in van de moeilijkheid van de vaardigheden die nodig zijn om het gewenste gedrag uit te voeren, ook wel ‘magnitude’ genoemd. De tweede dimensie houdt de inschatting in van de problemen die het gedrag in verschillende situaties kan opleveren, ook wel ‘generality’ genoemd. De derde dimensie houdt de mate van zelfvertrouwen in dat iemand heeft over het kunnen uitvoeren van het gedrag, ook wel ‘strength’ genoemd. Koolhaas en Willemsen (2005) stellen dat eigen effectiviteit

belangrijk is voor veranderingen in het rookgedrag, omdat de eigen effectiviteit nauw samenhangt met de intentie niet te beginnen met roken. Daarnaast is het beginnen met roken gerelateerd aan weinig zelfvertrouwen nee te zeggen tegen een sigaret in bepaalde situaties (Ausems, 2003). Niet-rokende jongeren hebben een sterke overtuiging dat ze een niet-roker zullen blijven en dat ze dit gemakkelijk af zal gaan.

2.3.4 Externe variabelen, vaardigheden en barrières

In het ASE-model worden externe variabelen, vaardigheden en barrières genoemd. De externe variabelen hebben ofwel invloed op de drie genoemde factoren attitude, sociale invloed en effectiviteit, ofwel directe invloed op het gedrag. Binnen de externe variabelen kan onderscheid gemaakt worden tussen demografische factoren, zoals geslacht en religie, en psychologische variabelen, zoals karakter en intelligentie. Zo blijkt uit onderzoek van Stivoro (2012) dat meer jongens dan meisjes roken. Het intelligentieniveau is van grote invloed op de kennis die iemand heeft en is dan ook een belangrijke determinant van het gedrag.

Barrières en vaardigheden zijn van invloed op de mogelijkheid het gewenste gedrag uit te voeren, wanneer de intentie aanwezig is. Barrières verwijzen naar externe hindernissen, waardoor het gewenste gedrag niet kan worden uitgevoerd, ook al is de intentie aanwezig. Vaardigheden zijn de gedragsmogelijkheden die een persoon heeft bepaald gedrag uit te voeren.

2.4 De interventie Op Tijd Voorbereid

Op Tijd Voorbereid is een digitaal preventieprogramma ontwikkeld door Tactus Verslavingszorg en is gericht op leerlingen uit groep (7 en) 8 op de basisschool, hun ouders en de leerkrachten van deze groep(en). De interventie is gebaseerd op de genotmiddelenpreventie die wordt gegeven op het voortgezet onderwijs. Op Tijd Voorbereid is gebaseerd op het theoretische ASE-model. De onderdelen van het programma zijn erop gericht bij leerlingen kennis over roken en alcohol te vergroten, ze een positieve attitude te geven ten aanzien van niet starten met roken en drinken, ouders en leerkrachten handvatten geven dit te ondersteunen en leerlingen het vertrouwen te geven dat ze in staat zijn niet te beginnen met roken of drinken, ook al zouden ze in de verleiding komen. Dit samen leidt tot een positieve intentie. Volgens het ASE-model is de intentie tot het uitvoeren van gedrag de directe voorspeller van dit gedrag. De interventie bestaat uit drie onderdelen, namelijk een individueel, digitaal gedeelte, een klassikaal gedeelte en een deel gericht op de ouders. Deze drie onderdelen worden nader toegelicht in paragraaf 3.2. Op Tijd Voorbereid heeft als

belangrijkste hoofddoel dat na het doorlopen van de digitale thema's alcohol en roken en de groepsopdrachten:

- 70% van de leerlingen de intentie heeft het alcoholgebruik uit te stellen tot in ieder geval 16 jaar of nooit te gaan drinken;
- 75% van de leerlingen de intentie heeft nooit te gaan roken.

Om dit doel te bereiken, zijn verscheidene subdoelen opgesteld om de verschillende factoren volgens het ASE-model, attitude, sociale invloed en effectiviteit, positief te beïnvloeden. Deze zullen worden toegelicht in het hoofdstuk 'Methoden'.

2.4.1 Attitude binnen Op Tijd Voorbereid

Volgens Brug et al. (2003) is bewustwording een cruciale eerste stap om tot een verandering in attitude te komen. Op Tijd Voorbereid begint daarom in het individuele gedeelte met een aantal vragen gericht op deze factor, waardoor de leerlingen zich bewust worden van hun eigen attitude. Zowel nadelige als voordelige gevolgen worden genoemd van roken en alcohol die leerlingen kunnen meenemen in hun keuze wel of niet te gaan roken. Zo worden bijvoorbeeld slides getoond die leerlingen laat zien dat alcohol drinken en roken duur is en laat een filmpje zien door middel van een rookrobot hoeveel teer in één sigaret zit. Ook worden verschillende redenen genoemd wel of niet te gaan roken of alcohol te drinken, waarvan de leerlingen moeten benoemen of deze reden bij de voor- of nadelen behoort.

2.4.2 Sociale invloed binnen Op Tijd Voorbereid

De subjectieve normen worden beïnvloed doordat de leerlingen filmpjes bekijken waarin leeftijdsgenoten als voorbeelden dienst doen. Het doel van de filmpjes is dat de kinderen ervan overtuigd zijn dat leeftijdsgenoten vaak positief staan ten opzichte van niet roken of drinken. Om de sociale steun en modelling positief te beïnvloeden, is voor ouders een informatiebijeenkomst georganiseerd om hen bewust te maken van hun voorbeeldfunctie en invloed op de kinderen. Tijdens deze informatiebijeenkomst wordt aandacht besteed aan risico's van alcohol drinken en roken door jongeren en de invloed die ouders hebben op het drink- en rookgedrag van hun kind, bijvoorbeeld door het stellen van duidelijke regels en het voeren van een kwalitatief goed gesprek. Naast de informatiebijeenkomst voor de ouders, is voor ouders een website gekoppeld aan de algemene website van de interventie. Hier is een demo te vinden van Op Tijd Voorbereid en er staan tips, adviezen en ideeën op vermeld.

2.4.3 Eigen effectiviteitverwachting binnen Op Tijd Voorbereid

Om de eigen effectiviteitsverwachting positief te beïnvloeden, wordt het gewenste gedrag concreet omschreven voor de kinderen. Zo krijgen ze bijvoorbeeld de omschrijving: ‘neem het drankje niet aan en zeg: Nee, ik drink geen alcohol.’ Bij de groepsopdrachten is een rollenspel opgenomen, waar situaties worden geoefend waarin ze leren nee te zeggen en zo weerstand te bieden aan sociale druk. Een andere opdracht is gericht op het zelfvertrouwen in groepssituaties en de non-verbale communicatie die daarmee gepaard gaat.

2.4.4 Kennis binnen Op Tijd Voorbereid

Binnen Op Tijd Voorbereid wordt op verschillende manieren kennis overgedragen op de leerlingen. Voorbeelden zijn de informatieve filmpjes en animaties, educatieve uitleg en de vragen bij het spel Breinweg. Zo gaat een filmpje over de hoeveelheid teer in één sigaret en een animatie over de kosten van alcohol en tabak. Om ervoor te zorgen dat de kennis wordt opgenomen bij de leerlingen en ze er actief bij betrokken zijn, wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van amusement. Zo wordt amusement toegepast bij het aangeven van plaatsen waar wel en niet gerookt mag worden, welke gevolgen alcohol heeft op het reactievermogen en hoeveel pure alcohol zit in een standaardglas bier, wijn en sterke drank.

2.5 Het onderzoek

In dit onderzoek zullen de groepsopdrachten worden geëvalueerd die behoren tot de interventie Op Tijd Voorbereid en die al dan niet zijn uitgevoerd door de leerlingen van groep (7 en) 8. De beschrijvende onderzoeksvraag voor het onderzoek luidt: ‘wat is de mening van de leerkrachten en leerlingen ten aanzien van de groepsopdrachten en hoe zouden deze verbeterd kunnen worden?’ Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn een aantal subvragen opgesteld. Deze luiden:

1. In welke mate worden de groepsopdrachten uitgevoerd en waarom worden deze wel of niet uitgevoerd?
2. Hoe worden de huidige groepsopdrachten beoordeeld door de leerkrachten en de leerlingen?
3. In hoeverre sluiten de groepsopdrachten aan op:
 - 3a. de kerntaken en doelstellingen van basisscholen?
 - 3b. de doelstellingen van Tactus?
 - 3c. de componenten van het ASE-model?

Hoofdstuk 3 Methoden

3.1 Respondenten

De onderzoekseenheid, en daarmee de respondenten van dit onderzoek, betrof zes leerkrachten en 20 leerlingen van zes basisscholen, die informatie gaven over hun ervaringen met Op Tijd Voorbereid in schooljaar 2012-2013. Leerkrachten werden telefonisch of per e-mail gevraagd of ze mee wilden werken. In totaal zijn 26 leerkrachten van 26 verschillende basisscholen van de regio's Gelderland, Twente en Zwolle benaderd een interview af te nemen. De leerkrachten die hebben meegewerkt aan het onderzoek waren werkzaam in de regio Twente in de gemeentes Twenterand (Westerhaar), Borne, Oldenzaal, Haaksbergen (Haaksbergen en Buurse). In totaal hadden vijf scholen (een aantal) groepsopdrachten uitgevoerd en één school geen groepsopdrachten. Twee scholen waren op het moment van interviewen nog bezig met Op Tijd Voorbereid. Op twee basisscholen werden vier leerlingen geïnterviewd; in verband met beperkte tijd is ervoor gekozen op de overige vier basisscholen drie leerlingen te interviewen. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een convenience sample. Dit houdt in dat een steekproef wordt getrokken op basis van directe beschikbaarheid.

3.2 Interventie

Het digitale preventieprogramma Op Tijd Voorbereid is gericht op leerlingen uit groep (7 en) 8 op de basisschool, hun ouders en de leerkrachten van deze groep(en). De interventie valt onder te verdelen in drie afzonderlijke onderdelen, namelijk een individueel gedeelte, een klassikaal gedeelte en een gedeelte gericht op de ouders. *Op Tijd Voorbereid* heeft als hoofddoel dat na het doorlopen van de digitale thema's alcohol en roken en de groepsopdrachten...

- 70% van de leerlingen de intentie heeft het alcoholgebruik uit te stellen tot in ieder geval 16 jaar of nooit te gaan drinken.
- 75% van de leerlingen de intentie heeft nooit te gaan roken.

De subdoelen van *Op Tijd Voorbereid* zijn:

Na het doorlopen van het digitale thema alcohol en de groepsopdrachten...

- weet 90% van de leerlingen dat alcohol extra schadelijk is wanneer je jong bent omdat je dan nog in de groei bent.
- weet 90% van de leerlingen dat bij het drinken van alcohol van alle organen je hersens het meeste risico lopen.

- weet 75% van de leerlingen dat wanneer je alcohol gedronken hebt de kans dat je dingen doet waar je spijt van krijgt groter is.
- kan 90% van de leerlingen twee nadelen noemen van het drinken van alcohol.
- geeft 75% van de leerlingen aan alcohol drinken niet stoer te vinden.
- kan 90% van de leerlingen aan andere kinderen een goede tip geven ten aanzien van gedrag, met betrekking tot 'Nee' zeggen tegen alcohol.

Na het doorlopen van het digitale thema roken en de groepsopdrachten...

- weet 85% van de leerlingen dat nicotine de verslavende stof in tabak is.
- weet 90% van de leerlingen dat roken met name slecht is voor je longen.
- weet 90% van de leerlingen hoeveel procent van de Nederlandse bevolking rookt.
- kan 90% van de leerlingen twee nadelen noemen van roken.
- geeft 75% van de leerlingen aan het roken van een sigaret niet stoer te vinden.
- kan 90% van de leerlingen aan andere kinderen een goede tip geven ten aanzien van gedrag, met betrekking tot 'Nee' zeggen tegen een sigaret.

Na de ouderbijeenkomst...

- weet 85% van de ouders dat hersens gevoeliger zijn voor beschadigingen door alcohol wanneer deze nog in ontwikkeling zijn.
- weet 85% van de ouders dat de hersens van kinderen en jongeren nog tot het 24ste levensjaar in ontwikkeling zijn.
- weet 85% van de ouders dat tabak schadelijk is voor de longen, hart en bloedvaten.
- weet 85% van de ouders wat het advies is ten aanzien van het drinken van alcohol voor jongeren; namelijk onder de 16 niet.
- weet 85% van de ouders wat het advies is ten aanzien van roken voor jongeren, namelijk; niet mee beginnen.
- kan 85% van de ouders twee voorbeelden geven van de manier waarop je als ouder een positieve invloed hebt op het voorkomen of uitstellen van alcohol- en tabaksgebruik door het kind.
- ziet 85% van de ouders het nut in van het stellen van regels over alcohol en tabak thuis.

Deze subdoelen worden getracht te bereiken met de drie verschillende, onderstaande onderdelen.

3.2.1 Individueel gedeelte

Het individuele gedeelte doorlopen de leerlingen op de computer, waarbij ze zelf het tempo bepalen. Het individuele gedeelte bestaat uit twee verschillende thema's, namelijk alcohol en roken. De leerkracht bepaalt welk thema de leerlingen doorlopen. Beide thema's beginnen met een nulmeting naar onder andere de locaties waar leerlingen drinken en of ze wel eens gerookt hebben. Ook worden kennis, attitude en het gedrag van een leerling gemeten. Aan de hand van animaties, filmpjes, vragen en spelletjes leren de leerlingen vervolgens over de risico's van alcohol en roken, worden ze zich bewust van hun attitude en zijn ze bezig met hun eigen effectiviteit. Aan het einde van het individuele gedeelte vindt een nameting plaats waarin dezelfde aspecten gemeten worden als in de nulmeting. Als de leerlingen beide digitale thema's hebben doorlopen, kan de leerkracht de resultaten oproepen in de leerkrachtomgeving. Hier kan de leerkracht zien hoeveel procent van de klas welk antwoord heeft gekozen, waarmee hij een beeld krijgt van het gedrag en de intentie van zijn klas met betrekking tot alcohol en roken.

3.2.2 Klassikaal gedeelte

Het klassikale gedeelte is opgebouwd uit acht verschillende groepsopdrachten die de leerkracht met de leerlingen kan uitvoeren. Er zijn twee standaard groepsopdrachten en zes optionele opdrachten. Alle opdrachten hebben een toegevoegde waarde en kunnen los van elkaar in willekeurige volgorde worden uitgevoerd. Deze opdrachten besteden aandacht aan de factoren van het ASE-model. Hieronder volgt een korte omschrijving van elk van de groepsopdrachten. Een uitgebreide omschrijving van elk van de groepsopdrachten is te vinden in bijlage 1.

Breinweg

De eerste standaard groepsopdracht is het bordspel Breinweg. Het bordspel bestaat uit een aantal kennisvragen en mening-vragen. Door de kennisvragen wordt de kennis over alcohol en roken vergroot en herhaald vanuit het individuele gedeelte. Door de mening-vragen worden leerlingen zich bewust van hun eigen mening en gedragsintentie en van die van medeleerlingen. Het doel van Breinweg is bewustwording van de attitude en het vergroten van de kennis met betrekking tot alcohol en roken. De factoren 'attitude' en 'kennis' van het ASE-model worden getracht te beïnvloeden.

Be cool

De tweede standaard groepsopdracht is een individuele schrijfoopdracht. De leerlingen werken fictief op de redactie van het jongerenblad 'Be Cool'. Bij de redactie zijn drie bedachte, ingezonden brieven binnengekomen. Deze drie brieven gaan allen over lastige situaties met betrekking tot alcohol of roken. De leerlingen mogen elk één brief uitkiezen, waarop ze een gepaste reactie met tips moeten schrijven. Om deze schrijfoopdracht aantrekkelijker te maken, wordt de beste inzending van de regio beloond met een prijs voor de hele klas. Het doel van deze schrijfoopdracht is het positief beïnvloeden van de eigen effectiviteit, door middel van het geven van advies in één van de drie situaties, waardoor ze zich in staat voelen advies te geven en nee te zeggen. Daarnaast wordt de sociale invloed getracht te beïnvloeden, door andere kinderen te helpen. De factoren 'eigen effectiviteit' en 'sociale invloed' wordt getracht te beïnvloeden.

Nee zeggen

De opdracht 'nee zeggen' bestaat uit twee opdrachten en een rollenspel. Bij de eerste opdracht worden door de leerlingen redenen bedacht waarom jongeren wel gaan roken en waarom ze niet gaan roken. Bij de tweede opdracht bedenken de leerlingen bij de afbeeldingen op het werkblad hoe ze zouden kunnen reageren als iemand hun een sigaret aanbiedt. Bij het rollenspel, dat op drie manieren gespeeld kan worden, moeten de leerlingen een sigaret weigeren. Het doel van de eerste opdracht is het gunstig beïnvloeden van de attitude ten aanzien van roken, door de nadruk te leggen op de redenen niet te gaan roken. Bij de tweede opdracht en het rollenspel is het doel dat de leerlingen leren op een gepaste manier nee te zeggen. De factoren 'attitude' en 'eigen effectiviteit' van het ASE-model wordt getracht gunstig te beïnvloeden.

Gewoonte en verslaving

De groepsopdracht 'gewoonte en verslaving' bestaat uit twee onderdelen, namelijk een zoekplaatje en een filmfragment van het Klokhuis. Bij het zoekplaatje moeten leerlingen aangeven wat gewoontes zijn en deze herkennen in de afbeelding. Het doel van het zoekplaatje is het herkennen en aangeven van verschillende gewoontes waarbij een beroep wordt gedaan op de geleerde kennis hierover. Het filmfragment van het Klokhuis gaat over verslaving, waarbij verschillende middelen worden getoond waaraan mensen verslaafd kunnen raken, vertelt de verslaggever waarom mensen die middelen gebruiken en leren de

kinderen de termen lichamelijke en geestelijke verslaving. De groepsopdracht is gericht op de factor ‘kennis’.

Creatief weergeven

De opdracht begint met een filmfragment van het Klokhuis, dezelfde als bij de groepsopdracht ‘gewoonte en verslaving’. Vervolgens beelden leerlingen in groepjes uit waar je verslaafd aan kan raken, hoe je verslaafd kunt worden of wat verslaafd zijn betekent. Het doel van de groepsopdracht is het herhalen van de betekenis van en kennis over verslaving. De opdracht is gericht op de factor ‘kennis’.

Standbeelden maken

Deze groepsopdracht bestaat uit een warming-up, voorbereiding op de groepsopdracht en de uiteindelijke groepsopdracht, waarin leerlingen standbeelden van elkaar gaan maken. Het doel van deze groepsopdracht is dat leerlingen groepsdruk herkennen en hier adequate oplossingen voor vinden. Ze leren voor zichzelf en voor anderen op te komen in lastige situaties. De factor ‘eigen effectiviteit’ van het ASE-model wordt getracht te beïnvloeden.

Verhalend ontwerpen

Deze groepsopdracht is gebaseerd op het lespakket ‘Alcohol, een ander verhaal’. Bij deze groepsopdracht leven de leerlingen zich in het onderwerp alcohol in en worden uitgedaagd op zoek te gaan naar informatie, deze informatie te bespreken en te analyseren, zich hierover een eigen mening te vormen en toe te passen in een fictieve praktijksituatie. Het doel van deze groepsopdracht is dat ze zelf een oplossing bedenken voor een fictieve situatie en deze in echte situaties kunnen toepassen, vergroten van de betrokkenheid van leerlingen bij het onderwerp alcohol, het ontwikkelen van een positief zelfbeeld, het vergroten van het zelfbewustzijn en de kennis van de leerlingen. De factoren ‘attitude’ en ‘eigen effectiviteit’ van het ASE-model worden getracht positief te beïnvloeden.

Uitnodiging ouders en kunstwerk

Bij deze opdracht maken de leerlingen een uitnodiging voor hun ouders voor de ouderbijeenkomst en een kunstwerk, waarbij de kunstwerken van elke klas worden gebundeld tot een groot klassenkunstwerk. Bij deze groepsopdracht zijn geen specifieke doelen, behalve het attent maken van de ouders op de ouderbijeenkomst.

3.2.3 Ouderbijeenkomst en –website

Naast de individuele en klassikale gedeeltes is er een optionele ouderavond voor de ouders van de betreffende leerlingen. Tijdens deze ouderavond worden ouders door een preventiewerker van Tactus voorgelicht over hun invloed op hun kinderen en hoe zij kunnen bijdragen aan het voorkomen van roken en alcohol drinken (op jonge leeftijd). Daarnaast krijgen zij te horen wat risico's zijn van roken en alcohol drinken op jonge leeftijd. Op de ouderwebsite kunnen de ouders informatie opvragen over Op Tijd Voorbereid en hierop staan tevens de gevaren van roken en alcohol drinken. Daarnaast kunnen ouders op deze website tips vinden hoe ze hun invloed op hun kinderen gunstig kunnen uitoefenen. Het doel van deze ouderavond en de ouderwebsite is het bewust maken van de ouders van hun invloed op hun kinderen.

3.3 Procedure

3.3.1 De voorbereiding

Voorafgaand aan het onderzoek werd onderscheid gemaakt tussen basisscholen die de interventie wel en niet hebben uitgevoerd in schooljaar 2012-2013, aan de hand van de digitale database die aan Op Tijd Voorbereid is gekoppeld. Hierbij werden scholen geselecteerd die Op Tijd Voorbereid reeds hadden uitgevoerd of als startmaand april 2013 hadden gepland. Bij elk van deze basisscholen werd bekeken op basis van 'laatste inlogdatum' hoe ver de leerlingen waren met het digitale gedeelte. Hierbij werd de aanname gedaan dat met de groepsopdrachten was gestart, of dat deze reeds waren uitgevoerd, als de leerlingen het digitale gedeelte hadden afgerond. Hierna heeft de preventiewerker telefonisch contact opgenomen met de contactpersonen van deze basisscholen om hun medewerking te vragen. Hierbij werd de volgorde van bellen bepaald op basis van de vordering die leerlingen hadden gemaakt met het digitale gedeelte; de basisscholen die het digitale gedeelte volledig hadden afgerond, werden als eerste gebeld enzovoorts. Indien de basisschool wilde meewerken, werd de leraar telefonisch of per e-mail toestemming gevraagd voor het afnemen van een interview bij leerlingen (bijlage 2). De onderzoeker nam vervolgens telefonisch contact op om een afspraak te plannen.

3.3.2 Het interview

Er is voor gekozen één standaardopdracht en drie optionele opdrachten per leerkracht en groepje leerlingen uit te vragen, in verband met de beperkte beschikbare tijd. 'Breinweg', 'gewoonte en verslaving', 'verhalend ontwerpen' en 'standbeelden maken' werden

voorgelegd aan de leerkrachten en leerlingen met wie de eerste, derde en vijfde afspraak stonden gepland; ‘be cool’, ‘nee zeggen’, ‘creatief weergeven’ en ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ aan de leerkrachten en leerlingen met wie de tweede, vierde en zesde afspraak stonden gepland. Als bleek dat de leerkracht een groepsopdracht niet had uitgevoerd, werd de leerkracht en leerlingen een korte beschrijving en eventuele afbeeldingen van de opdracht gegeven om zo toch de vragen van het interview te kunnen beantwoorden. De gegevens van leerkrachten en leerlingen werden anoniem verwerkt. De leerlingen werden in het interview aangeduid met de getallen ‘1’, ‘2’ en ‘3’.

Voor het interview met de leerkrachten was een uur ingepland, voor het interview met de drie leerlingen drie kwartier. De leerlingen werden onder schooltijd aan het eind van de ochtend of middag geïnterviewd in een aparte ruimte. De vragen werden aan elke leerling gesteld en ieders antwoord werd nauwkeurig genoteerd. Het interview met de leerkracht vond na de ochtend (12.00 uur) of na de middag (15.00) plaats in het klaslokaal van de leerkracht. De interviews werden, na goedkeuring van de leerkracht, opgenomen via een smartphone. De geluidsbestanden werden, nadat de interviews waren uitgewerkt, direct verwijderd.

3.4 Meetinstrumenten

Er werden voor dit onderzoek twee semigestructureerde interviews ontwikkeld; één voor leerkrachten en één voor leerlingen en hiermee betrof het een kwalitatief surveyonderzoek (bijlage 4 en 5). De motivatie voor de keuze voor semigestructureerde interviews was de mogelijkheid hiermee wensen, meningen en behoeften van leerkrachten en leerlingen te kunnen achterhalen en door te kunnen vragen op bepaalde onderwerpen, het gegeven dat de *response rate* op het algemene evaluatieformulier zeer laag was en het feit dat een persoonlijk interview zorgde voor duidelijkere en meer heldere antwoorden dan het evaluatieformulier. De volgende concepten kwamen in het interview met de leerkrachten aan bod voor elk van de groepsopdrachten: het al dan niet uitvoeren en de motivatie hiervoor, de algemene beoordeling, positieve en negatieve aspecten, mate van aansluiting bij het niveau van de leerlingen, mate van toepasbaarheid, het al dan niet herkennen van de componenten van het ASE-model en de mate van aansluiting van de groepsopdrachten bij de doelstellingen van de basisschool.

De volgende concepten kwamen in het interview met de leerlingen aan bod voor elk van de groepsopdrachten: algemene beoordeling, de ervaren positieve en negatieve aspecten, in hoeverre ze de opdracht begrepen hebben en wat ze ervan geleerd hebben of, indien niet uitgevoerd, denken te leren.

Het derde meetinstrument betrof een digitaal evaluatieformulier, dat standaard na afloop van de interventie wordt gestuurd naar alle basisscholen die de interventie Op Tijd Voorbereid hebben uitgevoerd om een algemeen beeld te kunnen schetsen van de uitgevoerde groepsopdrachten. Dit algemene evaluatieformulier was reeds ontwikkeld (bijlage 3). De vier subvragen zijn beantwoord doordat de meningen en reacties op het persoonlijke interview en de teruggestuurde, algemene evaluatieformulieren werden geanalyseerd en geëvalueerd. De eerste en derde (3a) subvraag waren letterlijk opgenomen in het interview voor de leerkrachten. Vraag twee werd beantwoord aan de hand van een analyse van de gegeven antwoorden door zowel leerkrachten als leerlingen. Vraag vier werd aan de hand van theorie en het interview beantwoord. Op basis van de antwoorden op de subvragen werd voor elk van de huidige groepsopdrachten gekeken worden of deze voldoende aansloot bij de doelstellingen van de leerkrachten en Tactus, of deze groepsopdracht moest worden aangepast of dat deze groepsopdracht beter kon worden weggelaten.

3.5 Data-analyse

De data-analyse is gebeurd aan de hand van acht stappen, zoals beschreven in Baarda en De Goede (2005). Als eerste werden de interviews direct na afname volledig getranscribeerd, uitgewerkt, in Word. Vervolgens werden tekstgedeelten doorgestreept die niet relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. De analyse-eenheid in dit onderzoek betrof woorden en waar nodig zinnen. De relevante tekst werd hierna opgedeeld in fragmenten en ieder fragment werd vertegenwoordigd door één of meerdere steekwoorden, labels, die een samenvatting van dat fragment vormden. Vervolgens vond de feitelijke data-analyse plaats, waarin eerst de labels ruimtelijk geordend en werden er verbanden tussen gezocht. De labels werden met elkaar vergeleken en het abstractieniveau en de inhoud van de labels werden ten opzichte van elkaar bepaald. Hierna werd de labelstructuur geïnterpreteerd en benoemd. Tegelijkertijd zijn synoniemen en gemeenschappelijke kenmerken van de verschillende labels in dimensies onderverdeeld. Via axiaal coderen werden labels geordend en teruggebracht tot kernthema's. Hierna werden de kernlabels gedefinieerd. Hierbij is tevens gekeken naar de ladingen die bij de kernlabels horen. De onderzoeksresultaten werden vervolgens voorgelegd aan een preventiewerker en haar werd gevraagd de relevante informatie te selecteren, deze in te delen in fragmenten en deze te labelen met behulp van het labelsysteem. Als laatste stap werden de onderzoeksvragen beantwoord. De uiteindelijke beantwoording van de onderzoeksvragen is te vinden in de volgende paragraaf.

Hoofdstuk 4 Resultaten

4.1 Uitvoering groepsopdrachten en de redenen hiervoor

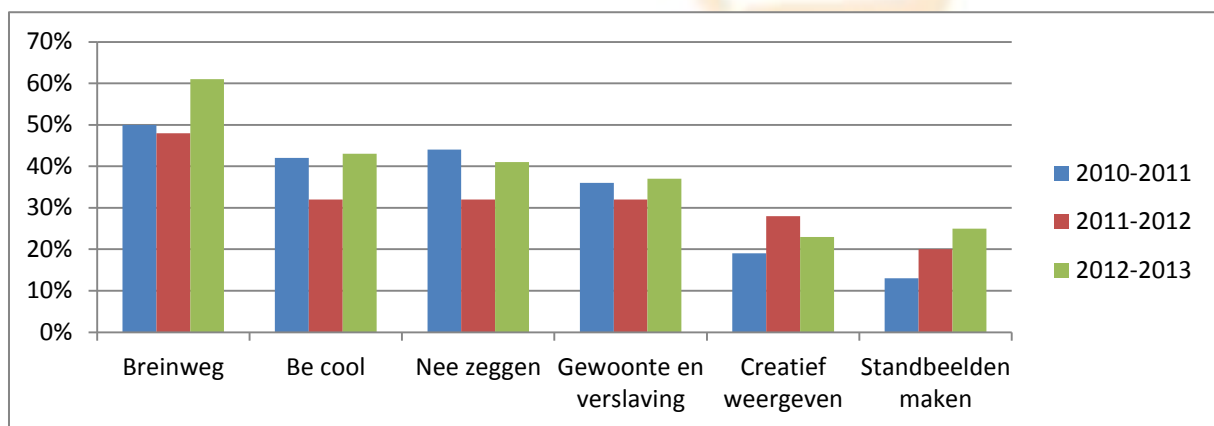
4.1.1 Uitvoeren Op Tijd Voorbereid

Gemiddeld werkten leerkrachten 4,5 jaar met Op Tijd Voorbereid, waarbij de genoemde jaren zijn: één jaar (twee keer), vijf jaar, zeven jaar, acht jaar. Drie leerkrachten werkten niet elk jaar met de interventie. Genoemde redenen hiervoor waren dat twee leerkrachten voor de eerste keer lesgaven aan groep 8 en één leerkracht niet ieder jaar groep 8 les gaf. Op deze scholen werd de interventie wel elk jaar uitgevoerd in groep 8, maar niet door de geïnterviewde leerkrachten.

Redenen die genoemd werden om ieder jaar met Op Tijd Voorbereid te werken, waren onder andere omdat het verplicht was, het gesubsidieerd werd vanuit de gemeente en twee leerkrachten het persoonlijk zeer belangrijke onderwerpen vonden. Eén leerkracht gaf aan dat deze niet elk jaar met dezelfde groepsopdrachten werkt, maar wel elk jaar het spel speelde.

4.1.2 Uitvoeren groepsopdrachten

Uit de evaluatieformulieren en de interviews bleek dat in de afgelopen drie schooljaren de standaardopdrachten door de meeste scholen werden uitgevoerd. Uit de interviews bleek tevens dat ‘nee zeggen’ en ‘creatief weergeven’ door de meeste geïnterviewde leerkrachten werden uitgevoerd. De overige opdrachten werden niet uitgevoerd door de geïnterviewde leerkrachten. Uit de evaluatieformulieren bleek dat ‘standbeelden maken’ en ‘creatief weergeven’ in alle schooljaren het minst werd gebruikt (figuur 2; voor details, zie tabel 1). Voor schooljaar 2012-2013 is te zien dat vijf van de zes groepsopdrachten meer worden uitgevoerd dan schooljaar 2011-2012. De groepsopdrachten ‘verhalend ontwerpen’ en ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ waren niet opgenomen in de evaluatieformulieren en hiervan zijn dus geen gegevens beschikbaar. De reden hiervoor is dat ‘verhalend ontwerpen’ een project is vanuit het Trimbos Instituut en Tactus hier zelf geen directe veranderingen in kan aanbrengen. De reden dat ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ niet was opgenomen, was de preventiewerker onbekend.

Figuur 2 Grafische weergave uitvoeren groepsopdrachten volgens evaluatieformulieren per schooljaar

Tabel 1. Uitvoeren groepsopdrachten volgens evaluatieformulieren per schooljaar

	2010-2011 (n=64 ¹)		2011-2012 (n=25 ¹)		2012-2013 (n=116 ²)	
	Wel	Niet	Wel	Niet	Wel	Niet
Breinweg	32(50%)	32(50%)	12(48%)	13(52%)	71(61%)	45(39%)
Be cool	27(42%)	37(58%)	8(32%)	17(68%)	50(43%)	66(57%)
Nee zeggen	28(44%)	36(56%)	8(32%)	17(68%)	48(41%)	68(59%)
Gewoonte en verslaving	23(36%)	41(64%)	8(32%)	17(68%)	43(37%)	73(63%)
Creatief weergeven	12(19%)	52(81%)	7(28%)	18(72%)	27(23%)	89(77%)
Standbeelden maken	8(13%)	56(87%)	5(20%)	20(80%)	29(25%)	87(75%)

¹ van deze schooljaren zijn de evaluatieformulieren van regio Twente beschouwd

² van dit schooljaar zijn de evaluatieformulieren van de regio's Zwolle, Flevoland en Gelderland ook meegenomen

4.1.3 Motivatie wel of niet uitvoeren groepsopdrachten

In tabel 2 is te zien dat alle geïnterviewde leerkrachten het bordspel hebben uitgevoerd. De belangrijkste motivaties hiervoor waren dat het gemakkelijk te gebruiken was en de leerlingen zelfstandig nieuwe dingen leerden op een andere manier dan digitaal. Alle leerkrachten hadden de indruk dat de leerlingen van het spel leerden wat hun eigen en andermans standpunt is naar aanleiding van de mening-kaarten. Daarnaast hadden leerlingen nieuwe kennis opgedaan en kennis herhaald door de kennisvragen. Eén leerkracht gaf aan dit ook in voorgaande jaren te hebben gemerkt.

De schrijfopdracht werd tevens door alle geïnterviewde leerkrachten uitgevoerd. Genoemde motivaties hiervoor waren dat het een leuke afwisseling in brieven betrof, bijdroeg aan creativiteit in de eigen ontwikkeling van leerlingen en ze aanzette tot nadenken en diepgang doordat ze in echte situaties kwamen. Eén leerkracht gaf aan dat hij de indruk had dat de leerlingen beter overweg konden met vervelende situaties en dat ze elkaar, maar ook zichzelf, konden adviseren wanneer gelijksoortige situaties zich zouden voordoen. Deze leerkracht gaf hierbij als kanttekening aan dat deze de indruk had dat de meelopers niet worden bereikt door

middel van deze opdracht en dat deze niet of in mindere mate dan gewenst voor zichzelf zouden kunnen opkomen.

Twee van de drie ondervraagde leerkrachten hebben ‘nee zeggen’ uitgevoerd. Eén leerkracht motiveerde dat deze de indruk had dat er in de klas gemakkelijk werd gedacht over het nee zeggen in lastige situaties. Een andere leerkracht benoemde het belangrijk te vinden dat leerlingen oefenden in lastige situaties aan de hand van het rollenspel. De leerkrachten hadden allen de indruk dat de leerlingen hebben geleerd beter nee te zeggen in verschillende situaties. De leerkracht die deze opdracht niet heeft uitgevoerd, gaf als reden dat deze te druk is geweest met andere projecten en daarom geen tijd had voor deze opdracht.

Alle geïnterviewde leerkrachten hadden de opdracht ‘gewoonte en verslaving’ niet uitgevoerd, omdat deze opdracht hen onbekend was. Na toelichting gaven ze allen aan deze te gaan gebruiken, vooral omdat de opdracht gemakkelijk toe te passen was en kennis en attitude relevant werden gevonden. Eén leerkracht benoemde dat de gewoontes op het werkblad aansluiten bij de gewoontes van de leerlingen en dit zou zorgen voor herkenning.

De opdracht ‘creatief weergeven’ werd door twee van de drie geïnterviewde leerkrachten uitgevoerd. Motivaties hiervoor waren dat deze opdracht werd gezien als een bevestiging van de eerdere, uitgevoerde groepsopdrachten en dat leerlingen met deze opdracht werden uitgedaagd. Deze leerkrachten hadden de indruk dat de leerlingen nieuwe kennis hadden opgedaan van beide thema's. De leerkracht die deze opdracht niet heeft uitgevoerd, beargumenteerde dat deze opdracht teveel tijd kost om in te passen in de drukke periode. De opdracht ‘standbeelden maken’ werd door geen van de geïnterviewde leerkrachten uitgevoerd. Na toelichting gaven twee leerkrachten aan de opdracht te willen uitvoeren, omdat ze het belangrijk vinden leerlingen aspecten van groepsdruk bij te brengen.

‘Verhalend ontwerpen’ is door geen van de geïnterviewde leerkrachten gebruikt en twee van de drie gaven aan deze niet te gaan gebruiken, omdat de opdracht teveel tijd kostte. Tevens gaf één leerkracht aan deze opdracht te moeilijk te vinden. Eén leerkracht vond het wel een goede opdracht, maar zou deze alleen als extra opdracht geven aan de leerlingen die voorliggen met hun schoolwerk. Hij zou hen deze opdracht laten uitvoeren in de vorm van een presentatie of spreekbeurt.

Geen van de ondervraagde leerkrachten heeft ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’, onder andere omdat er geen tijd was voor de ouderbijeenkomst en ouders hier tevens geen belangstelling voor toonden. Eén leerkracht gaf aan dat er wegens omstandigheden geen ouderavond is gehouden. De leerkrachten vonden het hierdoor irrelevant deze opdracht uit te voeren.

Tabel 2 Motivatie wel of niet uitvoeren groepsopdrachten

Opdracht	Uitgevoerd		Intentie	
	Ja (N = 3)	Nee (N = 0)	Ja (N = 0)	Nee (N = 0)
Breinweg	Andere manier dan digitaal werken + ¹ Leren nieuwe dingen + Gemakkelijk te gebruiken ++			
	N = 3	N = 0	N = 0	N = 0
Be cool	Leuke afwisseling in brieven + Creativiteit in eigen ontwikkeling + Zet leerlingen tot nadenken en diepgang ++ Leerlingen komen in een echte situatie ++			
	N = 2	N = 1	N = 1	N = 0
Nee zeggen	Gemakkelijk gedacht over nee zeggen + Belangrijk dat leerlingen situaties oefenen +	Geen tijd -	Je moet al het mogelijke doen om gedrag te leren, vooral het nee zeggen +	
	N = 0	N = 3	N = 3	N = 0
Gewoonte en verslaving		Niet gezien --	Kennis en attitude relevant, koppeling maken naar gesprekken d.m.v. zoekplaatje of filmpje + Gemakkelijk uit te voeren ++ Belangrijk te laten zien hoe een verslaving erin kan sluipen + Sluit aan op gewoontes leerlingen +	
	N = 2	N = 1	N = 0	N = 1
Creatief weergeven	Bevestiging eerdere opdrachten + Leerlingen uitdagen en informatie bundelen +	Kost teveel tijd -		Kost teveel tijd om in te passen -
	N = 0	N = 3	N = 2	N = 1
Standbeelden maken		Opdracht onbekend -- Groepsdruk behandeld in ander project -	Leerlingen groepsdruk bijbrengen ++	In ander project aan de orde geweest -
	N = 0	N = 3	N = 1	N = 2
Verhalend ontwerpen		Tijdrovend – Tijdens spreekbeurt aan de orde geweest – In andere projecten -	In de vorm van een spreekbeurt +	Tijdrovend - Geen beschikbaarheid goede informatieboeken en pc's -
	N = 0	N = 3	N = 0	N = 3
Uitmodiging ouders en kunstwerk		Geen ruimte ouderbijeenkomst – Geen ouderbijeenkomst --		Tijdrovend – Geen ouderavond --

¹ + of - : dit antwoord is éénmalig gegeven; een + geeft aan dat dit antwoord een positieve lading heeft; een – geeft aan dat dit antwoord een negatieve lading heeft.

++ of -- : dit antwoord is vaker dan één maal gegeven

4.2 Beoordeling groepsopdrachten door leerkrachten en leerlingen

4.2.1 Beoordeling Op Tijd Voorbereid

Over het algemeen werd Op Tijd Voorbereid als een leuke en prettige interventie ervaren. Alle leerkrachten gaven aan dat groep 8 het juiste moment was deze onderwerpen te bespreken. Eén leerkracht gaf aan dat diegene ieder jaar de interventie uitvoerde en daarbij dezelfde groepsopdrachten terugziet. Dit ervoer deze leerkracht als vervelend. Daarnaast gaf deze leerkracht aan dat diegene (in het begin) veel lees- en zoekwerk moest verrichten voor de opdrachten, wat als onprettig werd ervaren. De leerkracht gaf aan liever een kant-en-klaar-pakket te krijgen, waarbij kort en bondig de groepsopdrachten staan beschreven (bijlage 6).

4.2.2 Beoordeling groepsopdrachten

De beoordelingen van alle groepsopdrachten, met uitzondering van ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ en ‘verhalend ontwerpen’, waren overwegend positief.

Breinweg

De indruk die leerkrachten hadden over het bordspel ‘breinweg’ en het gebruiksgemak ervan was positief, maar leerkrachten waren enigszins negatief over de duur van het spel en de overlappende vragen met het digitale gedeelte (tabel 3). Als positief werd benoemd dat het spel herkenbaar was voor zowel leerlingen als leerkrachten waardoor het spel direct helder was bij beiden. Leerlingen leerden in spelvorm, iets wat tevens als positief werd ervaren. Het spel sloot aan bij de belevingswereld van de leerlingen, de leerlingen waren met elkaar in contact en het spel zelf was goed zelfstandig te spelen. Daarnaast sloot het spel goed aan op het niveau van de leerlingen en was het goed toe te passen in de klassen. Als kanttekening werd genoemd dat sommige leerlingen lang bezig waren voor ze klaar waren met het spel en dat de vragen van ‘breinweg’ overlapping vertoonden met het digitale gedeelte.

Ook alle leerlingen waren overwegend positief over het bordspel, echter enigszins ontevreden over de moeilijkheidsgraad ervan; een aantal vonden de vragen te moeilijk, een aantal te gemakkelijk. Alle leerlingen benoemden dat ze het spel goed snapten, het spel leuk en leerzaam was en dat ze het als positief ervoeren dat het een spelvorm was. Eén andere leerling benoemde dat het spel te weinig hokjes had, waardoor het eentonig werd. Een praktisch bezwaar was dat er één spel aanwezig was voor een relatief grote groep leerlingen. Daarnaast benoemden twee leerlingen dat het prettig was dat het spel niet digitaal was, iets wat ze ervoeren als een welkome afwisseling van het individuele gedeelte. Tien leerlingen

benadrukten het positief te hebben ervaren vragen te moeten beantwoorden en zich bewust te worden van hun eigen en andermans attitude. Drie leerlingen benadrukten geen minpunten te kunnen benoemen voor het bordspel. Een viertal leerlingen gaf aan voorkeur te hebben voor een ander type vragen, bijvoorbeeld multiple-choice vragen of vragen met verschillende moeilijkheidsniveaus.

Tabel 3 Breinweg

Leerkrachten Kernthema	Thema	Label	Leerlingen Label
Uitstraling	Indruk	Leuke opdracht ++ Helder + Herkenbaar +	Pionnetjes (hersentjes) leuk ++ ²
Inhoud	Opdracht	Goed te spelen + Sluit aan bij belevingswereld leerlingen + Met elkaar in contact zijn ++ Duurt lang tot einde spel - Overlapping vragen digitale deel – Leren in spelvorm +	Leerzaam ++ (Bord)spelvorm ++ Andermans mening horen + Vragen beantwoorden + Bewustwording attitude +
	Gebruiksgemak	Zelfstandig te gebruiken ++ Gemakkelijk te gebruiken ++ Toepasbaarheid goed ++	Te moeilijke / gemakkelijke vragen -- Mis multiple-choice vragen - Weinig vakjes op speelbord -
	Niveau	Aansluiting op niveau goed ++	Goed te begrijpen ++ Heldere opdracht ++ Redelijk moeilijk – Gemakkelijk ++
Praktisch			Eén spel aanwezig -

² + of -: dit antwoord is door één of twee leerlingen gegeven
++ of --: dit antwoord is door drie of meer leerlingen gegeven

Be Cool

Waar één leerkracht negatief was over uitstraling van de schrijfopdracht ‘be cool’ en deze als ouderwets ervoer, waren alle overige leerkrachten positief over de inhoud van de opdracht (tabel 4). De opdracht werd gezien als een leuke nuttige aanvulling op het digitale deel en de groepsopdrachten, waarmee leerlingen zelfstandig aan de slag konden. Eén leerkracht benadrukte het belangrijk te vinden dat leerlingen meer kennis opdeden over groepsdruk en hier adequaat mee om konden gaan. Leerkrachten ervoeren het als positief dat leerlingen zelf een advies moesten bedenken en er drie verschillende brieven waren waar leerlingen uit konden kiezen.

De leerlingen waren positief over de inhoud van de opdracht, echter beoordeelden een aantal leerlingen de moeilijkheidsgraad negatief omdat ze het moeilijk vonden de juiste argumenten te bedenken. Vaak werd benoemd dat de leerlingen het prettig vonden dat ze zelfstandig een antwoord moesten schrijven, waarin ze hun eigen gedachten kwijt konden. Daarnaast werd de opdracht door de meeste leerlingen als uitdagend ervaren. Ze begrepen de opdracht allen

goed. Twee leerlingen zeiden geen minpunten te kunnen benoemen voor deze opdracht. Eén leerling gaf aan veel moeite te hebben met deze opdracht, omdat diegene dyslectisch was. Twee leerlingen gaven aan schrijven niet leuk te vinden, maar de opzet van de opdracht wel aantrekkelijk te vinden.

Tabel 4. Be cool

Leerkrachten		Leerlingen	
Kernthema	Thema	Label	Label
Uitstraling	Ouderwets -		
Inhoud	Opdracht	Leuke aanvulling + Zelfstandigheid ++ Zelf advies bedenken ++ Afwisseling in brieven + Groepsdruk +	Voor jezelf antwoorden ++ Zelfstandig + Moeilijk goede argumenten te geven - Uitdaging + Iemand helpen ++ Houd niet zo van schrijven -
	Gebruiksgemak	Toepasbaarheid goed ++	
	Niveau	Aansluiting op niveau goed ++	Goed te begrijpen ++ Moeilijke opdracht --

Nee zeggen

De opdracht ‘nee zeggen’ werd door alle leerkrachten overwegend positief beoordeeld, omdat het thema groepsdruk aan de orde kwam en ze waren tevens positief over het gebruiksgemak van de opdracht (tabel 5). Twee leerkrachten gaven aan het onderwerp alcohol te missen in deze opdracht. Daarnaast gaf één leerkracht aan dat deze naast alcohol, ook de keet miste, iets wat in regio Twente een veelvoorkomende plek is waar jongeren afspreken en alcohol drinken.

De meeste leerlingen beoordeelden de inhoud van de opdracht als positief, maar een aantal gaf aan het onderwerp alcohol te missen en dat de opdracht als redelijk moeilijk werd ervaren. Vier leerlingen vonden de afwisseling tussen de situaties op het werkblad vonden ze prettig, om zo te oefenen op verschillende manieren. Alle leerlingen begrepen de opdracht goed, echter vonden ze het vooral moeilijk de juiste manieren om nee te zeggen te vinden. Drie leerlingen gaven aan de werkbladen te gemakkelijk te vinden en er geen uitdaging in te zien.

Tabel 5. Nee zeggen

Leerkrachten		Leerlingen	
Kernthema	Thema	Label	Label
Inhoud	Opdracht	Groepsdruk ++	Leerzaam +
		Miste thema alcohol -	Andermans oplossingen horen +
		Miste keet/vriendengroep -	Leuke opdracht +
		Goede en belangrijke opdracht +	Afwisseling/verschillende situaties ++
		Gedrag leren +	Echte situaties oefenen +
	Gebruiksgemak	Toepasbaarheid goed ++	Rollenspel leuk en leerzaam ++
			Mis onderwerp alcohol -
			Goed te begrijpen ++
	Niveau	Aansluiting op niveau goed ++	Redelijk moeilijke opdracht --
		Werkbladen te gemakkelijk -	
		Rollenspel sluit goed aan op niveau ++	

Gewoonte en verslaving

De leerkrachten en leerlingen zijn beide overwegend positief over de inhoud van de opdracht (tabel 6). Positieve aspecten aan de inhoud van de opdracht waren dat de leerkrachten de verwachting hadden dat leerlingen gevaren inzagen van gewoontes, alcohol en roken en dat de opdracht een aanknopng vormde voor gesprekken over verslaving. Daarnaast benoemde één leerkracht dat de gewoontes op het werkblad aansloten op de gewoontes van de leerlingen. Alle leerkrachten benoemden het zoekplaatje liever digitaal te willen presenteren. De meeste leerlingen waren positief over de inhoud van de opdracht, maar overwegend negatief over de uitstraling van de afbeelding. Met betrekking tot het niveau zijn er twee uitersten; één groep leerlingen vond de opdracht gemakkelijk en twee groepen leerlingen vonden de opdracht redelijk moeilijk door de onduidelijkheid van de afbeelding. Door ongeveer de helft van de geïnterviewde leerlingen werd gezegd dat de afbeelding te klein en te druk was, waardoor ze de opdracht als redelijk moeilijk ervoeren. Indien het plaatje kleur zou hebben, of er minder gewoontes op afgebeeld stonden, werd het overzichtelijker voor de leerlingen gaven ze aan. Daarnaast gaven twee leerlingen aan het doel van de opdracht niet te begrijpen en niet de indruk te hebben dat ze er op deze manier iets van leerden. Wanneer er begeleidende tekst bij zou staan, werd het hen al duidelijker gaven ze aan. Het puzzelen en het ontdekken van de gewoontes werd door ongeveer de helft van de leerlingen als zeer positief ervaren. Het feit dat de opdracht leerzaam was, droeg in belangrijke mate bij aan de positieve beoordeling van de inhoud.

Tabel 6. Gewoonte en verslaving

Leerkrachten			Leerlingen
Kernthema	Thema	Label	Label
Uitstraling	Indruk	Leuk +	Saai plaatje -
		Helder +	Klein plaatje -
		Zinvol ++	Chaotisch/ Te druk plaatje --
	Opdracht	Leerlingen zien gevaren in +	Puzzelen ++
		Aanknoping voor gesprekken +	Gewoontes ontdekken ++
		Ander filmpje interessanter –	Leerzaam ++
		Sluit aan op gewoontes leerlingen +	Uitdaging +
	Gebruiksgemak	Gemakkelijk te gebruiken ++	
		Toepasbaarheid goed ++	
		Zoekplaatje liever digitaal --	
Inhoud	Niveau	Papieren rompslomp -	
		Aansluiting op niveau goed ++	Moeilijke opdracht -
			Redelijk moeilijke opdracht --
			Gemakkelijke opdracht ++
			Goed te begrijpen ++

Creatief weergeven

De leerkrachten beoordeelden ‘creatief weergeven’ overwegend positief, echter gaf één leerkracht aan de opdracht te tijdrovend te vinden (tabel 7). Leerkrachten gaven aan het belangrijk te vinden dat leerlingen de keuzes van andere mensen herkennen en het positief te vinden dat leerlingen worden uitgedaagd. Eén leerkracht heeft deze opdracht aangepast aan de verschillende niveaus van de leerlingen in de klas en benoemde het positief te hebben ervaren dat dit met deze opdracht mogelijk was. Eén leerkracht gaf aan het belangrijk te vinden dat leerlingen op een creatieve manier met de onderwerpen bezig zijn.

De leerlingen waren tevens positief over deze groepsopdracht. Wat door meerdere leerlingen als positief werd ervaren, was het feit dat de opdracht een creatief aspect had, waarbij de leerlingen vrij waren in het kiezen van de invulling van dit creatieve aspect. Een aantal leerlingen gaf aan dat de inhoud van hun creatieve stuk geloofwaardigheid verloor wanneer medeleerlingen niet serieus omgingen met deze opdracht. Dit heeft echter niet plaatsgevonden; echter waren ze hiervoor wel op hun hoede. De opdracht werd als gemakkelijk ervaren en goed te begrijpen.

Tabel 7. Creatief weergeven

Leerkrachten			Leerlingen
Kernthema	Thema	Label	Label
Inhoud	Opdracht	Herkennen van keuzes van anderen +	Creativiteit ++
		Leerlingen worden uitgedaagd +	Serieus onderwerp verpakken in iets leuks +
		Op creatieve manier nadenken +	Kan ongeloofwaardig worden --
	Gebruiksgemak		Rumoerig in grote groep -
		Toepasbaarheid goed ++	
		Aansluiting op niveau goed ++	Gemakkelijke opdracht ++
	Niveau		Goed te begrijpen ++
			Uitdaging +

Standbeelden maken

Leerkrachten en leerlingen hebben een positieve indruk over de inhoud van de opdracht; één leerkracht benadrukte dat de opdracht veel tijd kostte, wat als negatief werd ervaren (tabel 8). De meeste leerkrachten benoemden het een goede, nuttige opdracht te vinden, die leuk was om uit te voeren. Met betrekking tot de inhoud van de opdracht werd door alle leerkrachten benoemd dat ze groepsdruk een belangrijk onderwerp vonden en één leerkracht benoemde dat deze het goed vond dat op meerdere manieren thema's aan bod komen.

De leerlingen beoordeelden de inhoud van de opdracht overwegend positief, maar de meesten waren ontevreden over de moeilijkheidsgraad en het feit dat de situaties te surrealistisch werden ervaren. Daarnaast benoemde één leerling het saai te vinden wanneer er niets gezegd mag worden en een ander benoemde dat de opdracht lang kan duren. Twee leerlingen benoemden dat het voor kinderen die verlegen zijn of geen nee durven te zeggen, dit een lastige opdracht kon zijn. Ze vonden het allemaal belangrijk en goed te leren nee zeggen en zelf oplossingen te bedenken voor lastige situaties. Daarnaast benoemden twee leerlingen dat deze het als positief zouden ervaren dat je met elkaar bezig bent met oefenen van lastige situaties. Een andere leerling benoemde het goed te vinden dat je leert voor anderen opkomen. Een aantal leerlingen benoemde dat het prettig is te weten hoe je moet staan en hoe je uitstraling moet zijn in moeilijke situaties. De leerlingen vonden de opdracht goed te begrijpen, maar desondanks wel een moeilijke opdracht. Eén groep leerlingen benadrukte dat ze voor de opdracht geen minpunten konden benoemen.

Tabel 8. Standbeelden maken

Leerkrachten			Leerlingen
Kernthema	Thema	Label	
Uitstraling	Indruk	Leuk + Goede opdracht ++	
Inhoud	Opdracht	Thema's op meerdere manieren aan bod + Groepsdruk ++	Nee zeggen ++ Met elkaar bezig zijn + Zelf oplossingen bedenken + Voor anderen opkomen + Houding / uitstraling ++ Saai als je lang niks mag zeggen - Niet helemaal zoals in het echt – Duurt lang –
	Gebruiksgemak	Tijdrovend - Toepasbaarheid goed ++	
	Niveau	Aansluiting op niveau goed ++	Goed te begrijpen ++ Moeilijke opdracht -- Moeilijk voor verlegen kinderen -

Verhalend ontwerpen

Leerkrachten vonden het bedenken van oplossingen in ‘verhalend ontwerpen’ positief, maar ze waren ontevreden wat betreft gebruiksgemak en aansluiting op niveau, waardoor de algemene beoordeling van de opdracht negatief werd. Twee leerkrachten benoemden dat de opdracht te vrij was, waardoor het slecht aansloot op het niveau van de leerlingen.

Leerkrachten benoemden het een nuttige opdracht te vinden en het goed te vinden dat de thema's op meerdere manieren aan bod komen. Eén leerkracht benoemde deze opdracht nuttig te vinden voor leerlingen die qua niveau verder waren dan de overige klasgenoten en deze leerlingen de opdracht te willen laten uitvoeren in de vorm van een presentatie of spreekbeurt. De leerkracht zou ze hierbij naar meer gerichte informatie laten zoeken dan de opdracht geeft. De leerlingen waren positief over de inhoud van de opdracht, maar negatief over de moeilijkheidsgraad. Leerlingen gaven aan vooral moeite te hebben met de vrijheid van informatie zoeken en liever meer gestructureerde opdrachten te krijgen. Eén leerling benoemde het lastig te vinden dat deze opdracht niet anoniem is en zich hierdoor beperkt te voelen in het uiten van zijn mening. Het merendeel benoemde dat ze informatie zoeken heel leuk vonden. Daarnaast vonden ze het belangrijk dat ze leren nee zeggen. Twee leerlingen benoemden het positief te vinden dat de mening van hunzelf en anderen naar voren komt. Zowel leerkrachten als leerlingen waren positief over het onderwerp van deze opdracht, namelijk groepsdruk. Beiden gaven aan dat de aansluiting op het niveau niet goed is.

Tabel 9. Verhalend ontwerpen

Leerkrachten			Leerlingen
Kernthema	Thema	Label	
Inhoud	Opdracht	Oplossingen bedenken + Nuttig + Thema's op meerdere manieren aan bod +	Informatie zoeken ++ Informatie zoeken - Situaties oefenen + Leren nee zeggen ++ Andermans meningen horen, vergelijken met eigen ++ Met het onderwerp bezig zijn + Praten over alcohol + Op den duur saai - Lang achter computer zitten - Niet anoniem -
	Gebruiksgemak	Zelfstandigheid + Te zelfstandig - Tijdrovend - Weinig computers en informatieboeken beschikbaar - Toepasbaarheid slecht - Toepasbaarheid goed +	
	Niveau	Aansluiting op niveau slecht -- Niet passend bij populatie -	Goed te begrijpen ++ Moeilijke opdracht --

Uitnodiging ouders en kunstwerk

‘Uitnodiging ouders en kunstwerk’ werd door leerkrachten op zowel inhoud van de opdracht als gebruiksgemak negatief beoordeeld. De opdracht werd door de geïnterviewde leerkrachten als irrelevant ervaren en nam te veel tijd in beslag. Daarnaast gaven leerkrachten dat de opdracht te ver buiten de onderwerpen alcohol en roken omgaat.

Leerlingen gaven aan het leuk te vinden een kunstwerk te maken en creatief bezig te kunnen zijn. De opdracht vonden ze goed te begrijpen.

De oordelen van leerkrachten en leerlingen verschillen beduidend bij deze opdracht.

Tabel 10. Uitnodiging ouders en kunstwerk

Leerkrachten			Leerkrachten
Kernthema	Thema	Label	
Inhoud	Opdracht	Opdracht gaat buiten onderwerp om -	Maken van een kunstwerk ++
		Irrelevante opdracht --	
		Leuke opdracht; echter geen ouderavond ++	
	Gebruiksgemak	Tijdrovend -	
		Toepasbaarheid goed ++	
	Niveau	Aansluiting op niveau onbekend –	Gemakkelijke opdracht ++
		Aansluiting op niveau goed ++	

¹Wegens tijdgebrek is deze opdracht bij de leerlingen van één basisschool niet uitgevraagd

Tabel 11 geeft de gemiddelde beoordeling weer van de groepsopdrachten volgens de persoonlijke interviews en de evaluatieformulieren. ‘Verhalend ontwerpen’ en ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ werden het laagst beoordeeld volgens de persoonlijke interviews. ‘Breinweg’ en ‘creatief weergeven’ werden volgens de persoonlijke interviews en de evaluatieformulieren het hoogst beoordeeld.

Tabel 11. Beoordeling groepsopdrachten

	Gemiddelde	Interviews	Evaluatieformulieren		
			2010-2011	2011-2012	2012-2013
Breinweg	8,1	8,3	7,8	8,1	8,1
Creatief weergeven	7,9	8,5	7,7	7,8	7,7
Nee zeggen	7,8	7,9	7,7	7,8	7,7
Gewoonte en verslaving	7,8	7,3	7,9	8,0	7,9
Standbeelden maken	7,7	7,7	7,6	8,0	7,3
Uitnodiging ouders en kunstwerk	6,3	6,3			
Verhalend ontwerpen	6,0	6,0			

4.3 Aansluiting groepsopdrachten

4.3.1 Aansluiting groepsopdrachten op Tactus en basisscholen

De doelstellingen binnen Tactus met betrekking tot Op Tijd Voorbereid zijn: de intenties alcoholgebruik door jongeren uit te stellen tot 18 jaar en niet te gaan roken te bewerkstelligen.

Alle onderdelen van Op Tijd Voorbereid samen zorgen ervoor dat die doelen een deel van de jongeren bereikt. Volgens de preventiewerker sluiten alle opdrachten direct aan bij de doelstellingen, met uitzondering van ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ (tabel 12). Deze sluit indirect aan door ouders proberen te overtuigen naar de ouderavond te komen, waar ze informatie krijgen hoe ze goede invloed op hun kinderen kunnen uit te oefenen. De opdracht ‘creatief weergeven’ is volgens de preventiewerker voor een deel afhankelijk van de leerkracht; indien deze op de juiste manier het thema behandelt en de leerlingen niet teveel laat afwijken van het doel van de opdracht, sluit deze opdracht aan bij de doelstellingen. Leerkrachten gaven aan dat alle opdrachten, met uitzondering van ‘verhalend ontwerpen’ en ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’, goed aansluiten bij de doelstellingen van de basisschool. Twee leerkrachten benoemden dat ‘verhalend ontwerpen’ een te vrij karakter heeft door de vorm van thematisch onderwijs; iets wat niet wordt gebruikt op de betreffende basisscholen. Eén leerkracht benoemde dat deze opdracht slechts voor een aantal leerlingen is weggelegd. Op Tijd Voorbereid sluit tevens aan bij een aantal kerntaken van het basisonderwijs, waaronder zorg dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid en leren over de bouw van mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen. Het digitale gedeelte geeft bijvoorbeeld informatie over de lever en de hersenen en de invloed van alcohol en roken daarop. Daarnaast sluit ‘breinweg’ aan bij het kerndoel dat leerlingen informatie leren beoordelen in discussies en in een gesprek met een informatief karakter. Ook leren leerlingen met argumenten te reageren. Met de schrijfopdracht leren de leerlingen naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals informeren of overtuigen. Daarnaast leren ze informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief. Om te toetsen of leerkrachten dit ook herkennen, is deze subvraag rechtstreeks aan de leerkrachten gesteld. De meeste leerkrachten beaamen dat de groepsopdrachten goed aansluiten bij de kerntaken van de basisschool. Eén leerkracht had moeite deze vraag te beantwoorden.

Tabel 12. Aansluiting groepsopdrachten op doelstellingen

Groepsopdracht	Basisschool	Tactus
Gewoonte en verslaving	Goed ++	Goed +
Verhalend ontwerpen	Slecht – Redelijk +/-	Goed +
Standbeelden maken	Goed ++	Goed +
Nee zeggen	Goed, uitgaan van eigen individu +	Goed +
Creatief weergeven	Heel goed ++	Afhankelijk van leerkracht +/-
Uitnodiging ouders en kunstwerk	Om doelstellingen heen – Goed +	Indirect -
Breinweg	Goed + Gemiddeld +	Goed+
Be cool	Goed ++	Goed +

4.3.2 Aansluiting groepsopdrachten op de componenten van het ASE-model

Volgens de theorie bevatten alle groepsopdrachten één of meerdere componenten van het ASE-model (tabel 13). De opdracht ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ vormt de uitzondering; deze opdracht bevat op een indirecte manier de component sociale invloed. Leerlingen maken hier een uitnodiging voor hun ouders voor de ouderavond. Op deze ouderavond krijgen de ouders voorlichting over onder andere de invloed die ze kunnen uitoefenen op het gedrag van hun kind.

In ‘breinweg’ zijn de componenten kennis en attitude verwerkt in de vorm van vragen. In ‘be cool’ zitten de componenten sociale invloed en eigen effectiviteit verwerkt, waarbij gericht wordt op advies geven aan anderen. Ook leren de leerlingen tevens voor zichzelf opkomen, doordat ze de gegeven adviezen ook voor zichzelf zouden kunnen toepassen.

‘Nee zeggen’ bevat de component eigen effectiviteit, waarbij de nadruk ligt op het nee zeggen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de attitude, door de leerlingen redenen te laten bedenken wel en niet te gaan roken. De opdrachten ‘gewoonte en verslaving’ en ‘creatief weergeven’ bevatten beide de component kennis door leerlingen informatie te geven of zelf te laten opzoeken. ‘Standbeelden maken’ is gericht op lichaamshouding en uitstraling in groepsdruksituaties, waarbij de component eigen effectiviteit wordt aangehaald.

De opdracht ‘verhalend ontwerpen’ is gericht op kennis vergaren en attitudevorming. De componenten kennis en attitude worden getracht te beïnvloeden door middel van deze opdracht. Met name de kennis wordt vergroot, door middel van het opzoeken van informatie. De component die het meest is verwerkt, is kennis; deze is in vier van de acht groepsopdrachten verwerkt. Sociale invloed komt op echter (op een directe manier) maar in één groepsopdracht voor.

Alle leerkrachten herkenden in de groepsopdrachten, met uitzondering van ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’, de componenten van het ASE-model. De leerkrachten waren over het algemeen positief over de verwerking van de componenten, met uitzondering van de verwerking ervan in ‘gewoonte en verslaving’ en ‘verhalend ontwerpen’. Eén leerkracht was niet positief over de verwerking van de componenten in de werkbladen van ‘nee zeggen’. Alle leerkrachten waren echter wel tevreden over de verwerking van de componenten in het rollenspel bij ‘nee zeggen’.

De leerkrachten gaven aan dat voor de opdrachten ‘breinweg’, ‘be cool’ en ‘creatief weergeven’ het aannemelijk was dat leerlingen positief waren beïnvloed door de verwerkte ASE-componenten. Eén leerkracht gaf aan met ‘be cool’ niet de meelopers te bereiken,

ongeacht de verwerking van de ASE-componenten. De opdracht ‘standbeelden maken’ is door geen leerkracht uitgevoerd, echter vonden zij het aannemelijk dat leerlingen beter non-verbaal nee leren zeggen aan de hand van deze opdracht. Voor ‘gewoonte en verslaving’ gaven alle leerkrachten aan hun eigen draai er aan te moeten geven en het afhankelijk was van hoe het werkblad werd behandeld, wilden de leerlingen wel degelijk iets leren over gewoontes. Twee van de drie leerkrachten gaven aan dat het aannemelijk was dat (de meeste) leerlingen hun kennis vergroot hebben door middel van de opdracht ‘gewoonte en verslaving’. Eén leerkracht benoemde veel informatie zelf te moeten toelichten, die leerlingen niet uit het werkblad zelf konden halen. Voor de opdracht ‘verhalend ontwerpen’ gaf één leerkracht aan dat de leerlingen te vrij worden gelaten, waardoor deze leerkracht betwijfelde of leerlingen nadachten over hun attitude en beter leren nee zeggen.

Drie van de zes geïnterviewde leerkrachten benoemden groepsdruk een belangrijk onderwerp te vinden in de groepsopdrachten, tezamen met het nee kunnen zeggen in deze situaties. Dit maakt dat zij eigen effectiviteit een belangrijke component vinden van het ASE-model.

Twee leerkrachten benoemden kennis en attitude belangrijke onderwerpen te vinden.

Tabel 13. Aansluiting op componenten ASE-model

Opdracht	ASE-component(en)	Duidelijkheid verwerking	Toelichting
Breinweg	Kennis, attitude	Goed ++	Nadenken over attitude +
Be cool	Sociale invloed	Goed ++	Bereikt ongeveer 90% +/-
Nee zeggen	Eigen effectiviteit	Goed ++	
	Eigen effectiviteit	Niet goed -	In de werkbladen -
Gewoonte en verslaving	Kennis	Matig +/-	Afhankelijk van hoe zoekplaatje wordt behandeld --
			Eigen draai aan geven -
Creatief weergeven	Kennis	Goed ++	
Standbeelden maken	Eigen effectiviteit	Goed ++	Leuke manier +
Verhalend ontwerpen	Kennis, attitude	Slecht -	Te moeilijk –
		Gemiddeld +/-	

Hoofdstuk 5 Discussie en aanbevelingen

5.1 Bevindingen

Uit zowel de evaluatieformulieren als de interviews is gebleken dat ‘breinweg’ het meest werd gebruikt, gevolgd door de opdrachten respectievelijk ‘nee zeggen’ en ‘be cool’. Leerkrachten en leerlingen waren (overwegend) positief over de meeste groepsopdrachten. Leerkrachten beoordeelden ‘verhalend ontwerpen’ en ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ negatief. Een aantal leerlingen was negatief over ‘verhalend ontwerpen’ en ‘gewoonte en verslaving’. Voor opdrachten waar leerkrachten en/of leerlingen opmerkingen over hadden, worden concrete aanbevelingen gedaan (vanaf bijlage 7).

Aansluiting van de groepsopdrachten

De meeste groepsopdrachten sloten goed aan bij de doelstellingen en kerntaken van basisscholen en bij de doelstellingen van Tactus Verslavingszorg. De opdracht ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ bevat geen directe componenten van het ASE-model. In de overige opdrachten zijn deze componenten wel verwerkt en de leerkrachten herkenden deze in alle groepsopdrachten.

5.2 Verhoudingen met eerdere onderzoeken

Uit eerder onderzoek van Sprakel (2008) naar de waardering van *Op tijd Voorbereid* blijkt dat leerkrachten *Op Tijd Voorbereid* positief waarden. Ze hebben het ervaren als plezierig, eenvoudig en nuttig. De interactie met de computer en de manier waarop leerlingen bewust worden gemaakt van de risico's van roken en alcohol waren genoemde positieve eigenschappen. Uit onderzoek van Breebaart, Van den Brink en Heemskerk (2009) naar de waardering van leerkrachten over het project ‘Alcohol, een ander verhaal’ van het Trimbos Instituut bleek tevens dat leerkrachten positief waren over dit klassikale project. Een specifiek onderzoek naar groepsopdrachten is vooralsnog onbekend. Uit bovenstaande onderzoeken blijkt dat leerkrachten tevreden zijn met preventieve interventieprogramma's, waarbij tevens is gebleken dat ze klassikale projecten als positief hebben ervaren.

Op Tijd Voorbereid is gebaseerd op het ASE-model. Uit onderzoek blijkt echter dat het sociale invloed model (Evans, 1978) de beste basis is voor effectieve preventieprogramma's op scholen (Monshouwer, 2006; Cuijpers, 2006; Van Laar & Van Ooyen-Houben, 2009). Het model suggereert dat middelengebruik vooral uit een reeks sociale invloeden ontstaat:

leeftijdsgenoten, familie en media. Om middelengebruik te voorkomen, bevatten preventieprogramma's met dit model als basis een veerkrachttraining en een deel kennisoverdracht. Veerkrachttraining houdt in dat informatie wordt gegeven over groepsdruk en adverterende strategieën, zodat de leerlingen immuun gemaakt worden tegen verleidende krachten. Daarnaast wordt geoefend met 'nee' zeggen in risicosituaties. De kennisoverdracht heeft betrekking op de negatieve gevolgen van middelengebruik en het corrigeren van een overdreven indruk van de mate van consumptie door leeftijdsgenoten. Het sociale invloed model komt dus voor een deel overeen met het ASE-model, namelijk op de factoren sociale invloed en eigen effectiviteit. Daarnaast bevatten beide modellen een onderdeel kennisoverdracht. In het ASE-model is de component attitude toegevoegd; deze komt niet voor bij het sociale invloed model. Het sociale invloed model benadrukt met name de sociale invloed, waar het ASE-model de drie componenten van gelijk gewicht acht.

Hoewel Op Tijd Voorbereid niet is gebaseerd op het sociale invloed model maar op het ASE-model, bevat het ASE-model wel de componenten die het sociale invloed model ook bevat. Daarnaast blijkt dat leerkrachten het individuele gedeelte van Op Tijd Voorbereid positief waardeerden en dat leerkrachten tevens tevreden zijn met klassikale projecten. Dit maakt dat Op Tijd Voorbereid een goede interventie is.

5.3 Positieve en negatieve aspecten van het onderzoek

Een positief aspect van het onderzoek was dat de interviews van zowel de leerlingen als de leerkrachten direct na afname werden uitgewerkt, om tot zo nauwkeurig mogelijke resultaten te komen. Daarnaast werden de interviews met beiden tijdens afname opgenomen, zodat bij twijfel de interviews konden worden teruggeluisterd.

Het onderzoek was van tevoren goed gestructureerd, waarbij direct helder was wat de vraagstellingen waren.

Ondanks dat de groep respondenten een relatief kleine groep betrof, werd er tijdens dit onderzoek waar mogelijk gebruik gemaakt van evaluatieformulieren. Hierdoor was een aantal resultaten met enige voorzichtigheid te generaliseren. Echter bestond het gevaar van selectiebias. Dit hield in dat het zeer aannemelijk was dat leerkrachten die bereid waren mee te werken aan het onderzoek, fanatiek en enthousiast waren over Op Tijd Voorbereid, waardoor ze wellicht vaker en/of meer groepsopdrachten uitvoerden dan leerkrachten die niet bereid waren mee te werken. Ook was het mogelijk dat enthousiaste leerkrachten eerder een

evaluatieformulier terugstuurden dan minder enthousiaste leerkrachten. Hierdoor bestond het risico dat de resultaten mogelijk verkleurd konden zijn.

De tijd die voor de feitelijke dataverzameling gepland stond, was relatief kort, namelijk van maart tot en met mei 2013. Veel scholen gaven aan pas in mei of juni 2013 te starten met Op Tijd Voorbereid, waardoor ze niet mee konden werken aan het onderzoek. Daarnaast viel in de periode van dataverzameling een aantal feestdagen, de koningsspelen, een aantal dagen met mooi weer (waardoor leerlingen vaak graag buiten willen spelen), de meivakantie, voorbereiding op de musical en de voorbereiding op het afsluitende schoolkamp. Dit alles op zich of de combinatie ervan kon bij leerlingen onrust hebben veroorzaakt, waardoor ze snel waren afgeleid tijdens de interviews. Tevens gaven veel scholen aan in deze periode excursies en kamp gepland te hebben. Dit maakte dat weinig scholen mee konden werken aan het onderzoek.

Doordat de leerlingen in groepsverband werden geïnterviewd, bestond het risico dat ze elkaar beïnvloed hebben met antwoorden. Tevens was een aantal groepsopdrachten niet uitgevoerd door leerlingen waardoor het voor hen lastig was te beoordelen wat hun mening was ten aanzien van deze groepsopdrachten. Indien dit onderzoek herhaald wordt, kan een niet-uitgevoerde opdracht met de leerlingen worden uitgevoerd, zodat ze beter kunnen beoordelen wat ze van de desbetreffende opdracht vinden. Daarnaast kan leerlingen gevraagd worden, indien ze een opdracht niet hebben gedaan, of ze deze zouden willen doen. Op deze manier ervaren leerlingen hoe de opdracht is en wat ze ervan vinden, in plaats van dat ze de inschatting moeten maken. Dit is tijdens het onderzoek alleen gedaan voor het zoekplaatje van de opdracht 'gewoonte en verslaving'.

5.5 Aanbevelingen voor Tactus

Leerkrachten gaven aan over het algemeen de uitleg van en introductie op de verschillende opdrachten erg lang te vinden. Een algemene aanbeveling is de uitleg van alle groepsopdrachten korter te maken en deze in de envelop bij te voegen (vanaf bijlage 7). Een aantal leerkrachten gaf aan onbekend te zijn met de verschillende opdrachten, die alleen op de website staan vermeld. Door in de envelop van elke opdracht een korte, bondige beschrijving bij te voegen, wordt de kans vergroot dat leerkrachten deze opdrachten lezen en wellicht uitvoeren. Voor verdieping van elk van de opdrachten of een digitale variant kunnen ze dan bijvoorbeeld worden doorverwezen naar de website in de bijhorende omschrijving. Een andere optie is de leerkrachten via e-mail op de hoogte te stellen van de opdrachten. Een

risico van beide opties is echter dat leerkrachten de papieren omschrijvingen of e-mail niet lezen. Vier leerkrachten gaven aan onbekend te zijn met twee groepsopdrachten en deze niet gezien te hebben. Dit kan verscheidene oorzaken hebben. Een mogelijkheid is dat ze over de titel van de groepsopdrachten hebben heen gelezen of dat deze de leerkrachten dermate niet heeft aangesproken, dat ze hier geen belangstelling voor hebben getoond. Indien dit het geval is, luidt een aanbeveling de titels van de desbetreffende opdrachten, namelijk ‘gewoonte en verslaving’ en ‘standbeelden maken’ te veranderen in een aantrekkelijker titel. Een andere mogelijkheid is dat de overzichtelijkheid op de website niet voldoende is. Indien dit het geval is, luidt de aanbeveling de overzichtelijkheid van de website zo aan te passen dat direct alle groepsopdrachten in beeld verschijnen bij het openen van de webpagina. Tevens gaf een aantal leerkrachten aan de tijdsindicatie voor de groepsopdrachten erg intensief te vinden. Alle geïnterviewde leerkrachten gaven aan dat de keuze in groepsopdrachten voldoende was. Daarom wordt aanbevolen het totaal aantal groepsopdrachten niet uit te breiden. Tenslotte wordt aanbevolen de ASE-componenten gelijk te verdelen over het aantal opdrachten; de component kennis zit in de helft van de groepsopdrachten verwerkt, waar de component sociale invloed echter maar in één groepsopdracht zit verwerkt. Zo blijkt uit onderzoek van Engels (2000) dat ouders een grote invloed hebben op het rook- en drinkgedrag van hun kinderen. Het is dus belangrijk dat deze component in meer groepsopdrachten verwerkt wordt.

Breinweg

Een aantal vragen van het bordspel vertoont overlap met vragen in het digitale gedeelte. Enerzijds zorgt herhaling van informatie voor betere opslag (Blokland, 2005), anderzijds zouden de overlappende vragen uit het digitale gedeelte gehaald kunnen worden, gezien een veelgehoorde opmerking was dat deze veel tijd in beslag nam.

Eén leerling gaf aan multiple-choice vragen van toegevoegde waarde te vinden. Een aanbeveling hiervoor luidt deze dan ook toe te voegen als derde categorie, naast de mening-vragen en waar/niet-waar vragen. Deze kunnen als uitbreiding worden opgestuurd naar belanghebbende basisscholen en standaard bij het bordspel dat wordt verstuurd naar basisscholen die zich, na de ontwikkeling van deze kaarten, hebben aangemeld voor Op Tijd Voorbereid, waarbij ze standaard het spel ontvangen. De helft van de hokjes met waar/ niet-waar vragen kan worden bedekt met een kleur die overeenkomt met de achterkant van de multiple-choice vragen, om zo aan te geven dat dit type vraag hier aan de orde komt (bijlage

7). Indien het spel opnieuw wordt geproduceerd, kan er een vast hokje op het bord worden bijgedrukt.

Be cool

Ondanks dat een aantal leerlingen het lastig vond juiste argumenten te bedenken als advies, is de aanbeveling deze opdracht niet aan te passen. Leerkrachten kunnen deze leerlingen extra uitleg geven. Een aanbeveling aan leerkrachten die leerlingen met dyslexie in de klas hebben, luidt dat deze leerlingen bijvoorbeeld mondeling de situaties uit de brieven toelichten, in plaats van schriftelijk.

Nee zeggen

De eerste aanbeveling luidt het toevoegen van het onderwerp alcohol dat in verschillende situaties wordt aangeboden, zoals in de keet, discotheek en op straat (bijlage 11).

Een tweede aanbeveling is werkblad 2 duidelijker te koppelen aan het rollenspel. Om de leerlingen zoveel mogelijk te laten oefenen, kan de leerkracht er eerst voor kiezen de leerlingen zelfstandig in groepjes te laten oefenen met de afgebeelde situaties op het werkblad en vervolgens een groepje voor de klas halen om het voor te doen. Dit kan worden toegelicht in de instructie. Daarnaast is het mogelijk dit werkblad weg te laten en de leerlingen deze situaties te laten spelen.

Een derde aanbeveling luidt werkblad 1 directer te richten op bewustwording van de eigen attitude van de leerlingen.

Gewoonte en verslaving

Een aanbeveling voor het filmfragment van het Klokhuis luidt het aanbieden van meerdere of andere filmpjes met betrekking tot de onderwerpen alcohol, roken en verslaving.

De aanbeveling luidt voor het zoekplaatje is deze digitaal, in kleur aan te bieden en een kort stukje informatie toe te voegen, zodat leerkrachten deze opdracht zowel klassikaal kunnen behandelen als individueel kunnen uitdelen en leerlingen hier zelfstandig mee aan de slag kunnen (bijlage 8).

Creatief weergeven en Verhalend ontwerpen

Hoewel ‘verhalend ontwerpen’ onderdeel is van het Trimbos Instituut, is de aanbeveling deze opdracht enigszins over te nemen, aan te passen en samen te voegen met ‘creatief weergeven’. Een aanbeveling is leerlingen informatie te laten zoeken op een bepaalde website, zoals de

website www.alcoholendrugs.nl Hierbij kan gedacht worden aan gerichte vragen te stellen, zoals: ‘Noem 3 risico’s van roken tijdens de zwangerschap’ en ‘hoe ontstaat alcohol?’. Een andere aanbeveling is deze opdracht meer structuur te geven, bijvoorbeeld het maken van een flyer en/of poster, waarbij tevens kan worden afgestemd op het niveau van de leerlingen. Er kan aan een groep leerlingen de opdracht worden gegeven kennis te vermelden op de poster en/of flyer, aan een andere groep leerlingen de meningen van hun ouders, broers/zussen, medeleerlingen en zichzelf in de vorm van stellingen te presenteren en aan een derde groep zoveel mogelijk tips te bedenken om nee te zeggen en deze op de poster te vermelden (bijlage 9).

Standbeelden maken

Een aanbeveling voor deze opdracht is deze in te korten, bijvoorbeeld door de leerkrachten zelf te laten staan in de verschillende situaties met verschillende houdingen en leerlingen hierbij laten benoemen of de leerkracht op die manier dominant of passief is. Hierna kunnen leerlingen een aantal houdingen en gezichtsuitdrukkingen aannemen, waarbij de leerkracht benoemt of dit op een dominante of passieve manier moet gebeuren. De leerkracht kan hierbij meerdere onderwerpen bedekken, waarbij groepsdruk centraal staat. Een voorbeeld hiervan is pesten. Een andere, tijdbesparende, optie is afbeeldingen digitaal te presenteren, waarvan leerlingen moeten benoemen of deze dominant of passief zijn en waaraan ze dit kunnen herkennen (bijlage 10). Daarnaast kan worden gedacht aan een gymles die wordt besteed aan deze opdracht.

Uitnodiging ouders en kunstwerk

Uit onderzoek van De Gezonde School en Genotmiddelen (2013) blijkt dat interventies met een sterke oudercomponent goede effecten laten zien. Voorlichting die zich alleen op de leerlingen richt, zonder betrokkenheid van de ouders, blijkt minder goed te werken. Ouders zullen betrokken moeten worden bij deze onderwerpen en bij hun kinderen. Een aanbeveling is de opdracht zo aan te passen, dat er een vorm van interactie tussen kind en ouder(s) plaatsvindt, waardoor het kind weet waar hij of zij aan toe is en wat de attitude is van de ouder(s) met betrekking tot deze twee onderwerpen. Gedacht kan worden aan een interview tussen ouder(s) en kind, waarbij het kind vragen stelt aan de ouder(s) en hier een verslag(je) van maakt. Daarnaast kan worden gedacht aan een spel dat de leerlingen op school maken en thuis met hun ouders spelen. Belangrijk is de opdracht die gericht is op de ouders los te

koppelen van de ouderavond, zodat de ouders onafhankelijk van hun deelname aan de ouderavond worden betrokken bij Op Tijd Voorbereid en hun kinderen.

Daarnaast kan gedacht worden aan een informatiebrief gericht aan de ouders, waarop kort en bondig staat vermeld wat hun invloed is op hun kinderen en hoe zij rookgedrag en alcoholgebruik bij hun kinderen kunnen voorkomen. Om ervoor te zorgen dat leerkrachten met vrij grote zekerheid kunnen vaststellen dat ouders deze brief hebben gelezen, kan de leerkracht ervoor kiezen een begeleidende brief te laten ondertekenen door de ouders en deze weer in te laten leveren door de leerlingen.

Tijd

Een veel gehoorde opmerking is dat het individuele gedeelte zeer veel tijd in beslag neemt. Een aanbeveling is dit programma in te korten, door bijvoorbeeld een aantal filmpjes onder groepsopdrachten te laten vallen. Zo zouden de filmpjes die betrekking hebben op groepsdruk kunnen worden geschikt onder een klassikale opdracht die hierop betrekking heeft.

Tekst in digitaal gedeelte

Een aanbeveling is de leerling zelf te laten kiezen of de tekst gesproken wordt door Profitacto, de leerlingen de tekst zelf lezen of een combinatie van beide. Zo kan er tegemoet gekomen worden aan de wensen van zowel de leerlingen die moeite hebben met lezen als de leerlingen die hier geen moeite mee hebben. Deze keuze kan worden gerealiseerd door drie knoppen op het scherm met ‘alleen tekst’, ‘uitleg door Profitacto’ en ‘tekst en uitleg’.

Spelletjes in digitaal gedeelte

Een aantal leerlingen gaf aan de spelletjes bij het digitale gedeelte lastig te vinden en uitleg te missen. Het ging hier vooral om het spel met het opzuigen van de rook. Leerlingen gaven aan liever eerst meer uitleg te hebben en een ‘oefenversie’, voor ze het spel echt gingen spelen. Een aanbeveling is aanvullende tekst bij dit spel, waarbij uitgelegd wordt hoe de leerlingen de rook kunnen opzuigen.

Website

Een aanbeveling is op de website, bij het kopje ‘optionele groepsopdrachten’ de opdrachten onder te verdelen, bijvoorbeeld opdrachten die op de factoren kennis, attitude, sociale invloed en effectiviteit (groepsdruk, assertiviteit) betrekking hebben, van elkaar scheiden. Hierdoor kan de leerkracht zelf kiezen aan welke factor hij of zij meer aandacht wil besteden.

Daarnaast kan worden gedacht aan een soort controlesysteem voor de leerkrachten, door een hokje aan te kunnen vinken wanneer de groepsopdracht is uitgevoerd. Hierdoor wordt het voor leerkrachten en Tactus overzichtelijk welke groepsopdracht is uitgevoerd en welke niet. Op deze manier kan Tactus inventariseren welke groepsopdrachten minder worden uitgevoerd en hierbij navraag doen wat de achterliggende reden is en op deze manier de opdracht verbeteren, aanpassen of vervangen. Ook kan Tactus op deze manier zien aan welke opdrachten met betrekking tot welk thema, roken of alcohol, behoefte is. Het overzichtsscherm van de optionele groepsopdrachten is zeer klein en daardoor onoverzichtelijk. Een aanbeveling is dan ook dit scherm te vergroten zodat de opdrachten in één oogopslag zichtbaar zijn.

Gemiste thema's

Bijna alle leerkrachten en de helft van de leerlingen gaven aan het thema 'drugs' te missen in Op Tijd Voorbereid. Daarnaast gaven twee leerkrachten aan 'energydrankjes' en 'gamen/computeren/sociale media' te missen. Voor gamen is een gamekwartet reeds in ontwikkeling, echter zouden leerkrachten erbij gebaat zijn aanvullende informatie bij dit type verslaving te krijgen en zou gamen breder getrokken kunnen worden naar computeren, waarbij ook het thema sociale media aan de orde komt. Op deze manier wordt aan deze behoeften van leerkrachten voldaan.

Tot op heden is er weinig onderzoek gedaan naar de effectiviteit van interventies over drugs op basisscholen (Lemstra et al., 2010). Uit onderzoek van Wiers (2011) blijkt echter dat voorlichting op het basisonderwijs een averechtse werking kan hebben, waarbij de jongeren juist naar drugs kunnen gaan grijpen door de voorlichting. Wiers benadrukt dat de drugspreventie alleen effectief is, indien ouders hierbij worden betrokken. De aanbeveling voor Tactus luidt dan ook, indien ze drugsvoorlichting willen betrekken in de interventie, dit alleen in combinatie met betrokkenheid van de ouders te doen.

Evaluatieformulier

Op de evaluatieformulieren die standaard worden verstuurd naar de deelnemende basisscholen, ontbreekt de opdracht 'uitnodiging ouders en kunstwerk'. Op deze manier krijgt Tactus geen inzicht voor deze opdracht. Een aanbeveling luidt dan ook deze opdracht op te nemen in de evaluatieformulieren.

5.4 Suggesties voor vervolgonderzoek

Voor vervolgonderzoek wordt aanbevolen te evalueren of de verkorte instructies hebben geleid tot meer uitvoeren van de groepsopdrachten. Daarnaast kan bij vervolgonderzoek in de vorm van een pilotstudie worden geëvalueerd hoe leerkrachten denken over de vernieuwde of aangepaste groepsopdrachten en deze vergelijken met dit onderzoek. Indien blijkt dat leerkrachten en leerlingen de opdrachten positiever evalueren, kunnen deze opdrachten definitief op deze wijze worden aangepast.

Indien ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’ wordt toegevoegd aan het evaluatieformulier, kan worden geëvalueerd hoe leerkrachten over deze opdracht denken en dit vergeleken worden met de resultaten van dit onderzoek. Gezien het feit dat deze opdracht tot het moment van afname van dit onderzoek niet was meegenomen in de evaluatieformulieren, berusten de resultaten van dit onderzoek voor deze opdracht, op de afgenomen interviews waardoor deze resultaten niet te generaliseren zijn en met enige voorzichtigheid moeten worden gelezen. Een laatste aanbeveling voor vervolgonderzoek luidt de daadwerkelijke effecten van Op Tijd Voorbereid op leerlingen te meten. Zo kan worden beschouwd in hoeverre kennis, attitude, sociale norm en eigen effectiviteit veranderen of verbeteren na dit project. Het realiseren van een effectmeting hierop is door een controlegroep en een experimentele groep te gebruiken. Bij een controlegroep kan worden gedacht aan het meten van kennis, attitude, sociale norm en eigen effectiviteit op basisscholen waar Op Tijd Voorbereid niet wordt uitgevoerd. De experimentele groep bestaat uit leerlingen van basisscholen waar Op Tijd Voorbereid wel wordt uitgevoerd. Bij deze laatste groep kan tevens een voormeting van de vier componenten worden gedaan, gevolgd door het project en tenslotte een nameting. Zo kan er binnen de groep vergeleken worden in hoeverre Op Tijd Voorbereid effectief is, maar ook met een controlegroep. Een andere mogelijkheid om de effectmeting uit te voeren, is op langere termijn te realiseren, namelijk door de leerlingen die Op Tijd Voorbereid hebben doorlopen, gedurende (bijvoorbeeld) tien jaar te volgen en te meten hoeveel procent van deze leerlingen gaat roken of alcohol drinkt voor ze 18 zijn.

5.5 Conclusie

De meeste groepsopdrachten worden uitgevoerd en tevens positief beoordeeld. Ook sluiten alle groepsopdrachten aan op de doelstellingen van basisscholen en Tactus en op de kerntaken van basisscholen. De componenten van het ASE-model zitten in alle groepsopdrachten verwerkt, met uitzondering van de opdracht ‘uitnodiging ouders en kunstwerk’.

De aanbevelingen voor de groepsopdrachten zijn kleine aanpassingen te maken, waarbij een overzichtelijke opsomming is te vinden in bijlage 13. Voor de website is een tevens een aanpassing wenselijk, om ervoor te zorgen dat leerkrachten alle opdrachten in één oogopslag kunnen zien. Voor vervolgonderzoek wordt aangeraden deze aanpassingen te evalueren en te beoordelen of groepsopdrachten meer worden uitgevoerd door deze aanpassingen en hoe deze opdrachten worden geëvalueerd.

Hoofdstuk 6 Literatuurlijst

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Anderson, P., & Baumberg, B. (2006). *Alcohol in Europe: a public health perspective*. London: Institute of Alcohol Studies.
- Anderson, P., Bruijn, A., de, Angus, K., Gordon, R., & Hastings, G. (2009). Impact of alcohol advertising and media exposure on adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Alcohol and Alcoholism*, 44(3), 229-243.
- Assema, P., van, Pieterse, M., Kok, G., Eriksen, M., & Vries, H., de (1993). The determinants of four cancerrelated risk behaviours. *Health Education Research*, 8 (4), 461-472.
- Ausems, E.M.G.T. (2003). *Smoking Prevention, Comparing in-school, tailored out-of-school, and booster interventions*. Proefschrift Universiteit Maastricht.
- Baarda, D.B., Goede, M.P.M., de, & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff bv.
- Babor, T.F., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K., et al. (2003). *Alcohol: No ordinary commodity. Research and public policy*. Oxford: University Press.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. New York, NY: Prentice-Hall.
- Barkin, S.L., Smith, K.S., & DuRant, R.H. (2002). Social skills and attitudes associated with substance use behaviours among young adolescents. *The Journal of Adolescent Health*, 30(6), 448-454.
- Bellis, M.A., Hughes, K., Marleol, M., Tocquel, K., Hughes, S., Allen, T., et al. (2007). Predictors of risky alcohol consumption in school children and their implications for prevention alcohol-related harm. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 2(15),
- Bogt, T., ter, Lieshout, M., van, Doornwaard, S., & Eijkemans, Y. (2009). Middelengebruik en voortijdig schoolverlaten. Twee onderzoeken naar de actuele en gepercipieerde rol van alcohol en cannabis in relatie tot spijbelen, schoolprestaties, motivatie en uitval. Utrecht: Trimbos-instituut en Universiteit Utrecht.
- Breebaart, G., Brink, M. van den, & Heemskerk, M. (2009). *'Alcohol(voorlichting): een ander verhaal!'* Resultaten van het evaluatieonderzoek in 2008/2009. Schagen: GGD Hollands Noorden.

- Brown, B.B., & Lohr, M.J. (1987). Peer-group affiliation and adolescent self-esteem: an integration of egoidentity and symbolic-interaction theories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 47-55.
- Brug, J., Schaalma, H., Kok, G., Meertens, R.M., & van der Molen, H.T. (2003). *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering. Een planmatige aanpak*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). Leefstijl, preventief onderzoek; persoonskenmerken. Den Haag/Heerlen: Centraal bureau voor de statistiek.
- Chaloupka, F.J., Grossman, M., & Saffer, H. (2002). The effects of price on alcohol consumption and alcohol-related problems. *Alcohol Research and Health*, 26(1), 22-34.
- Conrad, K.M., Flay, B.R., & Hill, D. (1992). Why children start smoking cigarettes: predictors of onset. *British Journal of Addiction*, 87(12), 1711-1724.
- Crone, M.R., Reijneveld, S.A., Willemsen, M.C., Leerdam, F.J.M., van, Spruijt, R.D., & Hira Sing, R.A. (2003). Prevention of smoking in adolescents with lower education: a school based intervention study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 57(9), 675-680.
- Cuipers, P., Scholten, M., & Conijn, B. (2006). *Verslavingspreventie; een overzichtsstudie*. Den Haag: ZonMw.
- Engels, R. (2000). *Zoals de ouders piepen, zingen de jongen*. Den Haag: STIVORO.
- Engels, R. (2003). *Big family*. Nijmegen: Janssen Print
- Engels, R.C., & Knibbe, R.A. (2000). Young people's alcohol consumption from a European perspective: risks and benefits. *European Journal of clinical nutrition*, 54(1), 52-55.
- Engels, R.C., Knibbe, R.A., & Drop, M.J. (1999). Predictability of smoking in adolescence: between optimism and pessimism. *Addiction*, 94(1), 115-124.
- Engels, R.C., Wiers, R., Lemmers, L., & Overbeek, G.J. (2005). Drinking motives, alcohol expectancies, selfefficacy, and drinking patterns. *Journal of Drug Education*, 35(2), 147-166.
- Evans, R. I., Rozelle, R. M., Mittelmark, M., Hansen, W. B., Bane, A. L., & Havis, J. (1978). Detering the onset of smoking in children: knowledge of immediate psychological effects and coping with peer pressure, media pressure and parents modelling. *Journal of applied social psychology*, 8(2), 126-135.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behaviour: An introduction to theory and research*. Reading, Maryland: Addison-Wesley.

- Foxcroft, D. R., Lister-Sharp, D., Lowe, G. (1997). Alcohol misuse prevention for young people: a systematic review reveals methodological concerns and lack of reliable evidence for effectiveness. *Addiction*, 92, 531-537.
- Gelder, B.M., van, Poos, M.J.J.C., Zantinge, E.M. (2010). *Wat zijn de mogelijke gezondheidsgevolgen van roken?* Verkregen op 03, maart, 2013 van <http://www.nationaalkompas.nl/gezondheidsdeterminanten/leefstijl/roken/wat-zijn-de-mogelijke-gezondheidsgevolgen-van-roken/>
- Grube, J.W., McGree, S., & Morgan, M. (1986). Beliefs related to cigarette smoking among Irish college students. *The International Journal of the Addictions*, 21(6), 701-706.
- Halpern-Felsher, B.L., Biehl, M., Kropp, R.Y., & Rubinstein, M.L. (2004). Perceived risks and benefits of smoking: differences among adolescents with different smoking experiences and intentions. *Preventive Medicine*, 39(3), 559-567.
- Harreveld, F., van, Pligt, J., van der, Vries, N.K., de, & Andreas, S. (2000). The structure of attitudes: attribute importance, accessibility and judgment. *The British Journal of Social Psychology*, 39(3), 363-380.
- O'Hearst, M., Fulkerson, J.A., Maldonado-Molina, M.M., Perry, C.L., & Komro, K.A. (2007). Who needs liquor stores when parents will do? The importance of social sources of alcohol among young urban teens. *Preventive Medicine*, 44(6), 471-476.
- Heemskerk, M., Brink, M., van den, Steenhuis, I., Boer, M., de, & Breebaart, G. (2011). 'Alcohol een ander verhaal', een gecontroleerde effectevaluatie op de basisschool. *TSG*, 89(3), 159-165.
- Jonkers, R., Weerdt, I., de, Nierkens, V., & Jongkind, S. (1999). De gezonde school en genotmiddelen 1995-1998. Eindevaluatie. Haarlem: ResCon
- Knibbe, R.A., Joosten, J., Choquet, M., Derickx, M., Morin, D., & Monshouwer, K. (2005). Perceived availability of substances, substance use and substance-related problems: a cross national study among French and Dutch adolescents. *Journal of Substance Use*, 10(2), 151-163.
- Knibbe, R.A., Joosten, J., Choquet, M., Derickx, M., Morin, D., & Monshouwer, K. (2007). Culture as an explanation for substance-related problems: a cross-national study among French and Dutch adolescents. *Social Science & Medicine*, 64(3), 604-616.
- Koolhaas, C., & Willemsen, M. (2005). *Jongeren en de sociale druk om (niet) te roken. Veranderingen tussen 1998 en 2005*. Den Haag: Stivoro.

- KWF Kankerbestrijding (z.d.). Feiten en cijfers over roken. Verkregen op 09, februari, 2013 van <http://preventie.kwfkankerbestrijding.nl/roken/Pages/feiten-en-cijfers-over-roken-en-kanker.aspx>
- Holder, H.D. (2006). Effective alcohol policy for the community and nation: what science tells us. Presentatie. Maastricht: Studieconferentie: Minder drank met meer beleid.
- Laar, M., van, & Ooyen-Houben, M. van. (2009). *Evaluatie van het Nederlandse drugsbeleid*. Utrecht/Den Haag: Trimbos-Instituut/WODC.
- Lemmers, L. (2000). Alcoholmisbruik door jeugdigen. In Keijsers J.F.E.M. (ed), *Gezond Leven*. Stand van zaken en voorstel voor programmering (pp. 39-54). Den Haag/Woerden: Zorg Onderzoek Nederland/NIGZ.
- Lemstra, M., Bennett, U.N., Neudorf, C., Warren, L., Kershaw, T. & Scott, C. (2010). A systematic review of school-based marijuana and alcohol prevention programs targeting adolescents aged 10–15, *Addiction Research & Theory* 2010, Vol. 18, No. 1, Pages 84-96.
- Monshouwer, K. (2006). *Effectieve ingrediënten van drugs preventieprogramma's op scholen, een review van de reviews*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Monshouwer, K., Dorsselaer, S., van, Os, J., van, Drukker, M., Graaf, R., de, Bogt, T., ter, et al. (2003). Progress from a first drink to first intoxication: age of onset, time-windows and the risk factors in a Dutch national sample of secondary school students. *Journal of Substance Use*, 8(3), 155-163.
- Monshouwer, K., Dorsselaer, S., van, Os, J., van, Drukker, M., Graaf, R., de, Bogt, T., ter, et al. (2007). Ethnic composition of schools affects episodic heavy drinking only in ethnic-minority students. *Addiction*, 102(5), 722-729.
- Mosbach, P., & Leventhal, H. (1988). Peer group identification and smoking: implications for intervention. *Journal of Abnormal Psychology*, 97(2), 238-245.
- Oostveen, T., Knibbe, R., & Vries, H., de (1996). Social influences on young adults' alcohol consumption: norms, modelling, pressure, socializing, and conformity. *Addictive Behaviors*, 21(2), 187-197.
- Pieterse, M.E., & Willemsen, M.C. (2005). Ontstaan en voorkomen van rookgedrag bij jongeren. In Knol, K. e.a. (eds.), *Tabaksgebruik. Gevolgen en bestrijding* (pp. 301-310). Utrecht: LEMMA BV.
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(3), 390-395.

- Saffer, (H), & Dave, D. (2006). Alcohol advertising and alcohol consumption by adolescents. *Health Economics*, 15(6), 617-637.
- STIVORO (2012). Kerncijfers roken in Nederland 2011. Een overzicht van recente Nederlandse basisgegevens over rookgedrag. Den Haag: STIVORO.
- STIVORO – voor een rookvrije toekomst (2012). Roken, de harde feiten: Jeugd 2012. Den Haag: STIVORO – voor een rookvrije toekomst.
- Suhrcke, M., & De Paz Nieves, C. (2011). The impact of health and health behaviours on educational outcomes in high-income countries: a review of the evidence. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe
- Sussman, S., Dent, C.W., Stacy, A.W., Burciaga, C., Raynor, A., Turner, G.E., Charlin, V., Craig, S., Hansen, W.B., Burton, D., et al. (1990). Peer-group association and adolescent tobacco use. *Journal of Abnormal Psychology*, 99(4), 349-352.
- Tobler, N.S., Roona, M.R., Ochshorn, P., Marshall, D.G., Streke, A.V., & Stackpole, K.M. (2000). School-based adolescent drug prevention programs: 1998 Meta-analysis. *Journal of Primary Prevention*, 20, 275-336.
- Verdurmen, J., Monshouwer, K., Dorsselaer, S., van, Lokman, S., Vermeulen-Smit, E., & Vollebergh, W. (2011). Jeugd en riskant gedrag. Verkregen op 10, februari, 2013 van <http://www.trimbos.nl/~media/Nieuws%20en%20Persberichten/af1150%20jeugd%20en%20riskant%20gedrag%202011.ashx>
- Vorst, H., van der, Engels, R.C., Dekovic, M., Meeuws, W., & Vermulst, A.A. (2007). Alcohol-specific rules, personality and adolescents' alcohol use: a longitudinal person-environment study. *Addiction*, 102(7), 1019-1020.
- Vorst, H., van der & Spijkerman, R. (2006). *Jongeren en alcohol. Niet zeuren, en vooral zelf niet te veel drinken*. Verkregen op 05, maart, 2013 van www.trouw.nl/deverdieping/podium/article377823.ece
- Vries, H., de (1995). Socio-economic differences in smoking: Dutch adolescents' beliefs and behaviour. *Social science and medicine*, 41(3), 419-424.
- Vries, H., de, Dijkstra, M., & Kuhlman, P. (1988). Self-efficacy: The third factor besides attitude and subjective norm as a predictor of behavioral intentions. *Health Education Research*, 3, 273-282.
- Wagenaar, A.C., Salois, M.J., & Komro, K.A. (2009). Effects of beverage alcohol price and tax levels on drinking: a meta-analysis of 1003 estimates from 112 studies. *Addiction*, 104(2), 179-190.

- Webb, J.A., Getz, J.G., Baer, P.E., & McKelvey, R.S. (1999). Intentions to use alcohol among fifth and sixth graders: the roles of social and stress/coping motives. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 69(4), 541-547.
- Wiers, R. (2011). *Voorlichting zet jeugd juist aan tot blowen*. Verkregen op 24, juni, 2013 van <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/2946721/2011/10/04/Voorlichting-zet-jeugd-juist-aan-tot-blowen.dhtml>.
- Zajonc, R.B. (1984). On the primacy of affect. *American Psychologist*, 39(2), 117-123.

Hoofdstuk 7 Bijlagen

Bijlage 1 Omschrijving groepsopdrachten

Bordspel Breinweg (20 minuten)

Vorbereiding

Het bordspel zit in de *Op tijd voorbereid*-box, inclusief spelregels en toelichting voor de leerkracht. Het spel wordt gespeeld met 3 tot 5 leerlingen. Wilt u meer spelen bestellen dan kan dat bij Tactus, tegen vergoeding van de kostprijs en verzendkosten.

Het bordspel

Met het spelen van het spel komen de leerlingen allerlei situaties tegen die te maken hebben met verslaving, zoals de computer, het sportveld, alcohol en drugs. De positieve situaties worden beloond, bijvoorbeeld met een aantal stappen vooruit, terwijl ze bij negatieve situaties bijvoorbeeld een beurt moeten overslaan. Tussendoor moeten ze vragen beantwoorden over roken en alcohol (waar of niet waar kaarten) en hun mening geven over stellingen (mening-kaarten). De mening-kaarten lenen zich uitstekend om met de klas nog even na te praten.

Figuur 2 Het bordspel Breinweg

Schrijfofopdracht 'Be Cool' (30 minuten)

Vorbereiding

Besprek kort met de kinderen wat groepsdruk is. Ter verduidelijking kunt u eerst het volgende rollenspel laten doen:

Laat één leerling proberen om drie anderen over te halen met hem mee te roken. Dan draaien de rollen om. De drie leerlingen proberen samen die ene leerling over te halen mee te roken.

Wanneer de leerlingen niet spontaan beginnen kunt u het beste zelf een aanzet geven: ‘Ah, doe niet zo flauw, neem er eentje... ‘

De boodschap is duidelijk: ‘Met meer sta je sterker.’

De kinderen werken voor het jongerenmagazine **Be Cool**. Ze beantwoorden de ‘probleembrieven’ die binnenkomen. Lees de drie brieven voor en laat de kinderen kiezen welke brief ze willen beantwoorden. Kopieer het aantal dat u nodig heeft.

Bespreek de antwoorden

Neem met de kinderen door wat ze geantwoord hebben. Wat is de belangrijkste boodschap in hun brief? Wie had dezelfde brief, maar een heel ander antwoord? Wat vonden de leerlingen moeilijk? Wat zou iemand van **Be Cool** nog meer kunnen adviseren? Denken ze dat ze zelf iets aan het advies zouden hebben gehad? Kun je alle adviezen samenvatten in één boodschap? Schrijf die op het bord.

Inhoud van de brieven

Brief 1

Ik ben Sander en ik zit in groep 8.

Mijn beste vriend heet Merlijn. We praten samen veel over dingen en ook over alcohol. We hebben ook wel eens tegen elkaar gezegd dat we nu nog geen alcohol gaan drinken. Een paar dagen geleden hadden we een verjaardagsfeestje van Gijs, een jongen bij ons uit de klas. Wij gingen samen, want we gaan altijd samen ergens naar toe.

Het feestje begon heel leuk. Toen zette Gijs fris en een paar flesjes alcohol op tafel en een paar kinderen hebben dat gedronken. Ze vroegen aan ons of wij dat ook wilden en Merlijn zei meteen ‘Nee’. Ik heb toen wel wat gedronken. Eigenlijk omdat de rest het ook deed. Nu heb ik ruzie met Merlijn. Dat vind ik heel erg. Maar ik kan het niet meer veranderen. Wat moet ik doen...

Brief 2

Ik heb een probleem.

Wij gaan over een paar weken naar een keet bij ons in de buurt. Je kunt daar dansen en kletsen. Ze verkopen er drinken en chips enzo.

Het lijkt me heel leuk om daar naar toe te gaan, echt gezellig. Er komt een jongen die ik ken... Die vind ik ook heel leuk.

Er is alleen één probleem. Veel kinderen drinken daar alcohol en dat wil ik niet. Ik weet wel dat ik dan eigenlijk gewoon 'Nee' moet zeggen, maar dat lijkt me zo moeilijk.

Misschien ga ik niet, omdat ik het niet durf.

Brief 3

Sommige mensen vinden roken lekker! Bleh! Wij vinden het vies.

Zelf zouden we echt nooit gaan roken. Wij zijn broer en zus. Bij ons thuis wordt soms wel gerookt.

Onze vader heeft een nieuwe vriendin (Ellen) en die rookt. We hebben wel gezegd dat we het vies vinden, maar dan wordt onze vader boos. Heel stom.

Hij zegt dat het ons om Ellen gaat. Dan denkt hij dat we haar niet mogen, maar dat is niet waar. We vinden roken gewoon vies... Wat kunnen we doen? Wij wonen er toch ook..?

Nee zeggen

Vorbereiding

Kopiëren van de werkbladen.

Bij de opdracht *Rollenspel* heeft u een nepsigaret nodig.

Inleiding

Bedenk samen met de leerlingen redenen waarom jongeren wel gaan roken en waarom jongeren niet gaan roken. Schrijf deze op het bord of gebruik werkblad 1: *wel of niet roken*

Redenen om te gaan roken zouden kunnen zijn

- Erbij horen
- Stoer doen
- Ouders, broers of zussen roken
- Druk van de groep

Redenen om niet te gaan roken:

- Duur
- Ongezonder
- Vies
- Sport

Leren 'nee' zeggen

Bekijk de plaatjes op werkblad 2: *roken, hoe zeg je nee*.

Laat de leerlingen bedenken wat ze zouden kunnen zeggen als iemand hun een sigaret aanbiedt. Leerlingen die hier moeite mee hebben kunt u nog even wijzen op de redenen om niet te gaan roken.

Rollenspel: sigaret weigeren

Bespreek met de leerlingen dat niet alleen van belang is wat je zegt als je een sigaret weigert (zie werkblad 2), maar ook de manier waarop je het zegt. Je moet namelijk stevig in je schoenen staan om een sigaret te kunnen weigeren. Het is goed wanneer je dit ook uitstraalt. Humor of over een ander onderwerp beginnen kan een adequate oplossing zijn.

Speel een rollenspel sigaret weigeren.

U kunt hiervoor een nepsigaret gebruiken.

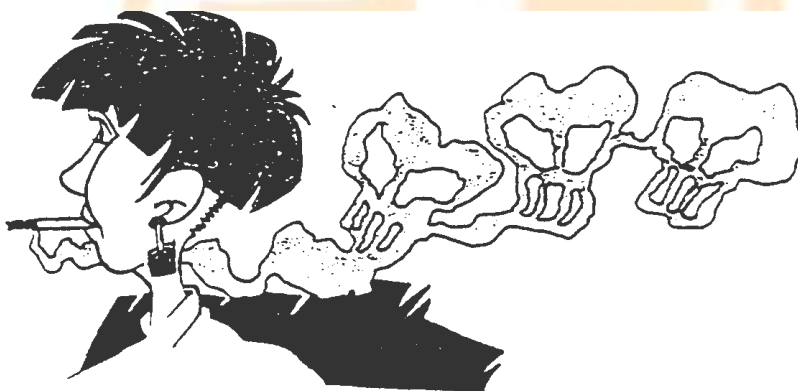
Het rollenspel kan gespeeld worden op 3 manieren:

- a) Een leerling biedt u een sigaret aan. U speelt een leeftijdsgenoot die erg verlegen is. Dit laat u zien door bijvoorbeeld: niet rechtop staan, zacht praten, niet in de ogen durven kijken, veel excuses verzinnen, de sigaret aannemen. Vraag de klas tips om u te helpen toch die sigaret te weigeren. Bespreek de tips. Herhaal het rollenspel terwijl u de tips toepast.
- b) Twee (of meer) leerlingen bedenken een rollenspel *sigaret weigeren* en spelen dit voor de klas. Bespreek dit spel laat zien hoe houding en spraak bepalend zijn en kunnen helpen de sigaret te weigeren. Maak ook duidelijk dat de druk van de groep erg groot kan zijn. Is het wel eerlijk wat de groep doet, wanneer ze iemand 'dwingt' tot iets wat hij eigenlijk niet wil.
- c) U biedt de sigaret aan de leerlingen afzonderlijk aan. Zij proberen adequaat te reageren door alles wat ze geleerd hebben toe te passen.

Werkblad 1: WEL OF NIET ROKEN

IS HET MOEILIJK OM 'NEE' TE ZEGGEN?

WELK ANTWOORD GEEF JIJ?

DE MEESTE JONGEREN ROKEN NIET

Waarom BEGINNEN sommige jongeren wel met roken?

-
-
-
-

Waarom BEGINNEN de meeste jongeren niet met roken?

-
-
-
-

Werkblad 2: ROKEN, HOE ZEG JE 'NEE'

Gewoonte en verslaving

Voorbereiding

Kopiëren van de zoekopdracht

Inleiding

Er is een duidelijk verband tussen gewoontes en verslaving. Met deze opdracht kunt u dit aan de kinderen uitleggen. Om te beginnen stelt u enkele vragen. Schrijf de antwoorden op het bord.

Waar kun je allemaal verslaafd aan raken?

Zou je zelf ook verslaafd kunnen raken, denk je?

Waar aan dan?

Hoe weet je of je verslaafd bent? Hoe merk je dat of waar voel je dat aan? Herkenbare voorbeelden zijn computeren, MSNen of lezen.

Het zoekplaatje

In het e-learnprogramma hebben de kinderen een soort gelijke opdracht gehad.

Met het zoekplaatje brengt u gewoonten onder de aandacht. Een gewoonte is iets wat mensen vaak doen zonder erbij na te denken. Met sommige gewoontes zou je liever stoppen, bijvoorbeeld met nagelbijten. Meestal is het best moeilijk om te stoppen, zelfs als je het erg graag wilt.

Zo kan het ook gaan wanneer alcohol drinken of roken een gewoonte is geworden. Dat zijn ook nog eens middelen waar je lichamelijk aan verslaafd raakt. Wanneer de nadelen van een gewoonte groter worden, wordt de drang om te stoppen ook groter. Als dat niet lukt, ben je verslaafd. De nadelen die iemand dan ondervindt zijn bijvoorbeeld: je kunt aan niets anders meer denken, je huiswerk komt niet af, je komt te laat op je afspraken en zegt leuke dingen af.

Zoekopdracht

In het zoekplaatje zitten 10 gewoonten verborgen. De leerlingen zoeken ze op in het plaatje en schrijven ze eronder.

1. tv kijken
2. muziek luisteren
3. op twee poten zitten

4. met je vingers tikken
5. computeren
6. friemeldoekje
7. nagels bijten
8. neus peuteren
9. roken
10. chips voor de tv eten

Filmfragment Klokhuis

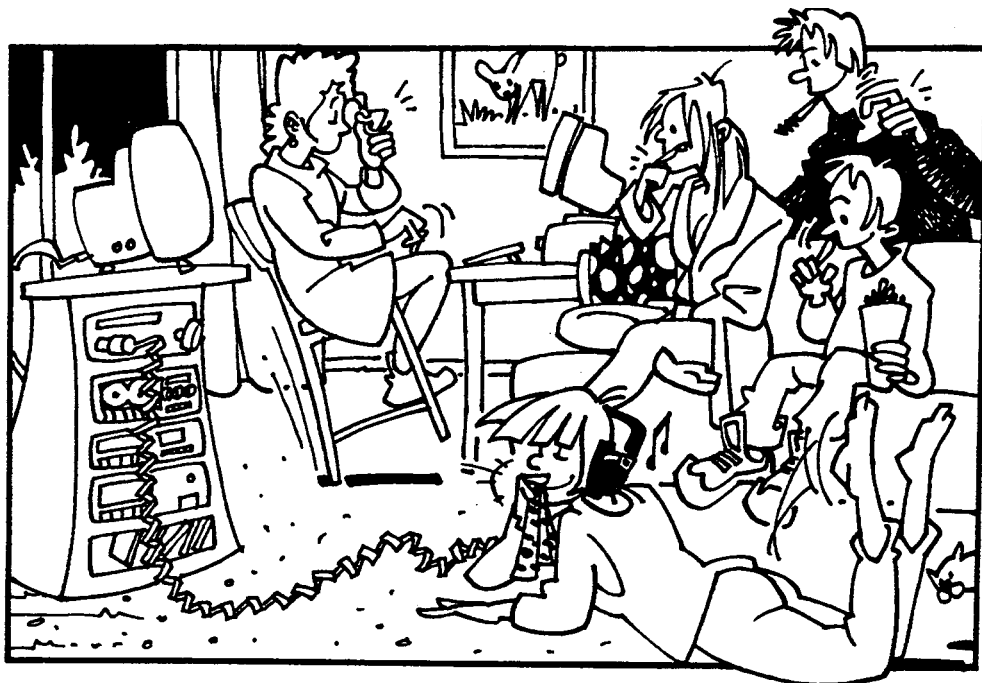
Bij deze opdracht bekijkt u met de klas het filmfragment van vier minuten uit de aflevering *drugs* van het Klokhuis. De aflevering is gemaakt in samenwerking met de NPS en het Trimbos-instituut. Het fragment gaat over verslaving. Het laat allerlei genotmiddelen zien die je in de winkel en bij de apotheek kunt kopen. De presentator vertelt waarom mensen deze middelen gebruiken. De termen geestelijke en lichamelijke verslaving komen aan bod. Als u wilt kunt u na het fragment nog even doorpraten over het verschil tussen lichamelijke en geestelijke afhankelijkheid.

Geestelijke en lichamelijke afhankelijkheid

Als je lichamelijk verslaafd bent dan is je lichaam afhankelijk geworden van de tabak, alcohol of drugs. Je merkt dan aan je lichaam dat je die drugs nodig hebt. Als je stopt met de drugs wordt je ziek; je lichaam gaat protesteren. Als je lichamelijk verslaafd bent heb je ook steeds meer nodig voor hetzelfde effect. Als je nog nooit alcohol gedronken hebt voel je met 1 glas alcohol al wat het doet. Als je vaker alcohol drinkt wordt dat steeds minder. Mensen die regelmatig veel alcohol drinken lijken er steeds beter tegen te kunnen. In werkelijkheid is het voor hun lichaam natuurlijk net zo slecht als voor iemand die nog nooit alcohol gedronken heeft. Als je stopt met een middel duurt het 4 dagen tot 3 weken (afhankelijk van het middel) voordat je lichaam is ontwend. Wat vaak overblijft, is de geestelijke verslaving.

Wanneer je geestelijk verslaafd bent, denk je dat je de drugs nodig hebt. Eigenlijk zit het tussen je oren. Je voelt je beter door de drugs en je kunt je leven (of bijvoorbeeld uitgaan) niet voorstellen zonder drugs. Zelfs als je gestopt bent heb je nog de drang om het te gebruiken. Een goed voorbeeld is een ouder die gestopt is met roken en bijvoorbeeld na twee jaar toch weer begint. De geestelijke afhankelijkheid is vaak sterker dan de lichamelijke en moeilijker te doorbreken. Het is verweven met de manier van leven, associaties en de gewoontes van iemand.

Zoek de gewoontes !

1.

7.

2.

8.

3.

9.

4.

10.

5.

6.

Creatief weergeven

Vorbereiding

- Voor deze groepsopdracht is het leuk om het een en ander van te voren te verzamelen. Hoe meer aandacht u hieraan besteed, hoe leuker het wordt. Zorg voor ruimte waar geoeftend en gewerkt kan worden.
- Benodigd materiaal:
 - Filmfragment klokhuis over verslaving (dvd in de OTV-box)
 - Begeleidingsmuziek voor rap
 - Tijdschriften, folders, e.d. voor collage
 - Verkleedkieren, petten, sjaals voor toneel/dans
 - Wegwerpcamera's of andere camera
- Bekijk met de groep het filmfragment van het Klokhuis over verslaving. Dit duurt vijf minuten. In dit gedeelte gaat de presentator met een winkelkar langs supermarkt, drogist, apotheek en coffeeshop. Ondertussen legt hij uit wat verslaving is.

Opdracht

De opdracht wordt uitgevoerd in groepjes van drie of vier. De film ging over middelen waar je verslaafd aan kan raken. Beeld met je groepje uit waar je verslaafd aan kan raken, hoe je verslaafd kan worden of wat verslaafd zijn betekend. De groepjes mogen zelf bepalen hoe ze dit gaan doen. Bijvoorbeeld met een rap, toneelstukje, dans, fotoshoot, collage, of iets anders. Wat de groepjes maken mogen ze presenteren. De presentatie mag niet langer dan 5 minuten duren.

Begeleiding

Geef kinderen zoveel mogelijk de vrije hand. Zij beelden uit wat ze bij verslaving denken. U kunt sturen door aan te geven dat het gaat om het verslaafd raken (of afhankelijk worden) en niet om verslaafden of junks. Verslaafd raken gaat meestal heel geleidelijk en vaak zonder dat iemand het zelf door heeft. Een verslaving is soms alleen het gevoel dat iemand niet meer zonder kan. Iemand die geestelijk afhankelijk is van drugs, zit eigenlijk gevangen in zijn eigen gedachten.

Standbeelden maken

Vorbereiding

Voor deze groepsopdracht heeft u wat ruimte nodig. Doe de opdracht bijvoorbeeld in de hal van de school, gymzaal of zet alle tafels en stoelen in het lokaal aan de kant.

Deze opdracht vraagt wat creativiteit van de leerkracht. U kunt voor een groot deel zelf bepalen hoe lang u met deze opdracht bezig bent. Wanneer u alles goed aan bod wilt laten komen bent u er ongeveer twee uur mee bezig.

Inleiding

De kinderen moeten even omschakelen van datgene wat ze aan het doen waren naar de groepsopdracht 'Standbeelden maken'. Gebruik hiervoor de warming-up 'de koning zegt...'. Deze warming-up bevordert ook de alertheid van de kinderen.

Daarna volgt de voorbereiding op de groepsopdracht.

Hierbij maken de kinderen standbeelden waarin een statusverschil naar voren komt. Dit is een goede introductie op het onderwerp en de kinderen leren alvast iets over houding en presentatie.

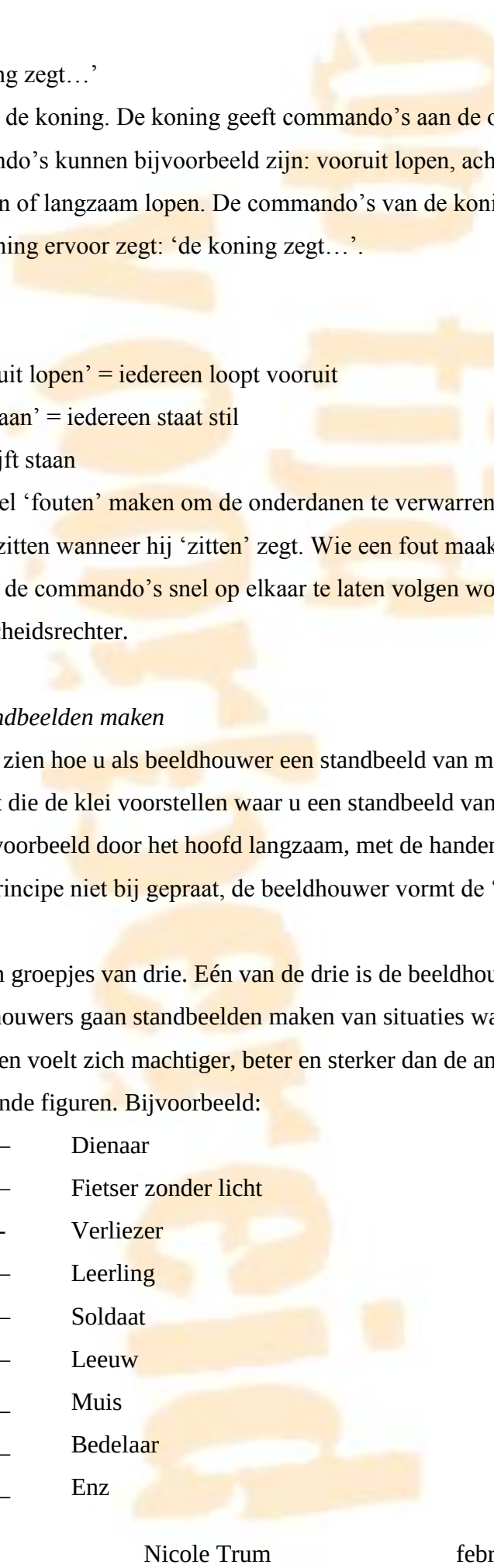
Dan volgt de eigenlijke groepsopdracht: Standbeelden maken.

Het uitgangspunt hierbij is een situatie waarin de kinderen groepsdruk herkennen. De situatie wordt neergezet in drie standbeelden. Hoofdrolspelel is degene die zich bij zijn keuze beïnvloed voelde door groepsdruk. De drie standbeelden geven de volgende situaties weer: Aanleiding: De situatie waarin groepsdruk ontstond, bijvoorbeeld: in een groepje vrienden heeft één een sigaret opgestoken en de rest doet mee.

- Keuzemoment: Het moment waarop de 'hoofdrolspelel' kiest, bijvoorbeeld: de sigaret komt bij de hoofdrolspelel en hij neemt hem aan.
- Afloop: Geeft het gevoel van de hoofdrolspelel na zijn keuze weer, bijvoorbeeld: hij kijkt beteuterd omdat hij zich liet beïnvloeden en spijt heeft.

Door iets in het keuzemoment te veranderen, verandert ook de afloop. Samen bedenkt je hoe het keuzemoment eruit had moeten zien. Belangrijk is dat de hoofdrolspelel overtuigend overkomt. Zo wordt zichtbaar dat het keuzemoment, de houding en zelfverzekerdheid belangrijk zijn.

Warming-up 'de koning zegt...'

U als leerkracht speelt de koning. De koning geeft commando's aan de onderdanen (de kinderen). De commando's kunnen bijvoorbeeld zijn: vooruit lopen, achteruit lopen, stilstaan, zitten, staan, snel lopen of langzaam lopen. De commando's van de koning gelden echter alleen, wanneer de koning ervoor zegt: 'de koning zegt...'.

Voorbeeld:

'De koning zegt: vooruit lopen' = iedereen loopt vooruit

'De koning zegt: stilstaan' = iedereen staat stil

'Zitten' = iedereen blijft staan

De koning zelf mag wel 'fouten' maken om de onderdanen te verwarren. Hij gaat bijvoorbeeld zelf wel zitten wanneer hij 'zitten' zegt. Wie een fout maakt is af. Door het tempo op te voeren en de commando's snel op elkaar te laten volgen wordt het moeilijker. De koning is tevens scheidsrechter.

Voorbereiding op Standbeelden maken

Om te beginnen laat u zien hoe u als beeldhouwer een standbeeld van mensen kunt maken. Kies twee kinderen uit die de klei voorstellen waar u een standbeeld van maakt. Laat zien dat u voorzichtig bent bijvoorbeeld door het hoofd langzaam, met de handen op de oren, te draaien. Er wordt in principe niet bij gepraat, de beeldhouwer vormt de 'klei'.

Verdeel de kinderen in groepjes van drie. Eén van de drie is de beeldhouwer, de andere twee zijn de klei. De beeldhouwers gaan standbeelden maken van situaties waarin een statusverschil zit: de een voelt zich machtiger, beter en sterker dan de ander. Daarvoor nemen we voor de hand liggende figuren. Bijvoorbeeld:

Koning	–	Dienaar
Politie	–	Fietser zonder licht
Winnaar	-	Verliezer
Leraar	–	Leerling
Generaal	–	Soldaat
Leeuwentemmer	–	Leeuw
Kat	–	Muis
Rijke man	–	Bedelaar
Enz	–	Enz

De groepjes gaan tegelijk aan de slag. Zo kan ieder groepjes met zijn eigen beeld bezig zijn. Pas als de standbeelden klaar zijn gaat u ze langs en vraagt aan de beelden wie ze denken dat ze zijn. Let daarbij op lichaamshouding en gezichtsuitdrukking van de spelers.

Groepsopdracht: Standbeelden maken

1. Bepaal het onderwerp bij groepsdruk.

Geef een korte uitleg over wat groepsdruk is: erbij willen horen, dingen doen die je eigenlijk niet wilt, omdat (je denkt dat) de groep het verwacht of het leuk vindt. Brainstorm hierover met de groep. Schrijf alles op het bord dat wordt genoemd.

2. Vraag stellen: Wie heeft wel eens iets gedaan om ‘erbij’ te horen, of wie heeft het meegemaakt dat iemand iets deed, alleen maar om erbij te horen? Het onderwerp is bij voorkeur roken en drinken, maar kan ook iets anders zijn.

Vat de situatie samen in drie momenten: de aanleiding, het keuzemoment en de afloop.

De afloop in deze opdracht kan een naar gevoel of een onprettige situatie zijn. Bespreek het keuzemoment met de leerlingen en wijs erop dat bij andere keuzes de afloop veranderd kan worden (Zie punt 6).

Degene die met het voorbeeld komt mag de standbeelden bij de drie situaties gaan maken. (Zie punt 3, 4 en 5 hieronder). Hij is zelf geen deel van het standbeeld, maar de beeldhouwer en kiest mensen uit om het beeld mee te maken. Dat kunnen twee tot acht personen zijn (afhankelijk van de gekozen situatie.) De rest van de klas kijkt toe en kan reageren.

U als leerkracht bent de spelleider! Let er op dat de lichaamshouding en de gezichtsuitdrukkingen (met elkaar) kloppen; arrogant, verdrietig, bang, zeker, machtig, enz. Zorg ervoor dat niet wordt afgeweken van het onderwerp en dat ‘onmogelijke’ voorstellen niet gespeeld worden!

3. De aanleiding uitbeelden (beginsituatie)

Wie waren er bij de situatie betrokken? Hoe stond men ten opzicht van elkaar? Hoe was hun houding? Let op: alle betrokkenen! Dus de ‘groep’ waar je bij wilde horen, jijzelf (of degene om wie het gaat) en eventueel nog anderen (die toekeken, of in de buurt stonden en wel of niet iets deden).

4. Het keuzemoment uitbeelden (tussensituatie)

De persoon waar het om draait doet 'het', waardoor hij of zij bij de groep hoopt te mogen horen.

5. De afloop uitbeelden (eindsituatie)

Maak nu een standbeeld van hoe het afliep. Bijvoorbeeld, je bent nu wel opgenomen in de groep maar je baalt dat je het hebt gedaan; je krijgt op je kop van juf omdat je iets gedaan hebt, terwijl je het niet wilde; je zit huilend op je kamer, de groep staat lachend buiten; je schaamt je verschrikkelijk (handen voor je gezicht) maar je hoort wel bij de groep; je voelt je ziek door wat je gedaan hebt; enz).

De maker geeft aan alle of enkele figuren uit het standbeeld een opmerking (woord, kreet, zin) om de situatie duidelijk te maken.

6. De oplossing

Nu komt de oplossing: wat had er anders kunnen gaan, na het eerste beeld, zodat de eindsituatie niet was ontstaan. Wie had iets kunnen doen? Had je zelf anders kunnen reageren? Vindt de hele groep dat de betroffen persoon het wel 'moest' doen? Was er misschien nog iemand anders in de buurt, die had kunnen ingrijpen? De toeschouwers komen met voorstellen waardoor het geheel een andere afloop krijgt.

Het standbeeld neemt de beginsituatie weer aan. Kies uw manier om af te sluiten: 6a of 6b.

6a. Zelf laten spelen (meer vrijheid)

Naar aanleiding van de voorstellen komt het standbeeld van de beginsituatie in beweging en speelt even door, om te kijken wat er zou gebeuren. Voorwaarde is, dat er 'eerlijk' gespeeld wordt. Dit houdt u in de gaten. Hoe reageren de spelers op dit nieuwe gegeven? Wat is daarvan het resultaat?

6b. Nieuwe standbeelden voor keuzemoment en afloop (meer controle)

Naar aanleiding van de voorstellen uit de groep wordt door de beeldhouwer een nieuw standbeeld van het keuzemoment neergezet. Daar wordt de nieuwe afloop uit afgeleid en neergezet.

De leerkracht verandert de situatie in principe niet, maar waarborgt het verloop en kan samenvatten wat er gebeurt. Maak duidelijk dat het veranderen van een enkele actie het totale vervolg kan veranderen. Belangrijk is dat de leerlingen leren, dat ze voor zichzelf kunnen opkomen. Maar ook dat ze situaties herkennen, waarbij ze met een kleine handeling voor zichzelf of voor een ander kunnen opkomen en zo de kracht van ‘groepsdruk’ eruit kunnen halen.

Verhalend ontwerpen (12 -14 uur)

Vorbereiding

Deze werkvorm waarbij de leerlingen een zeer actieve rol hebben is te bestellen bij het Trimbos-instituut.

Verhalend ontwerpen

Het lespakket *Alcohol, een ander verhaal* is gebaseerd op de onderwijsmethode verhalend ontwerpen. Verhalend ontwerpen is een vorm van thematisch onderwijs, waarbij het onderwerp verpakt wordt in een verhaal dat aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen. De leerlingen leven zich in het onderwerp in en worden uitgedaagd om op zoek te gaan naar informatie, deze informatie te bespreken en te analyseren, zich hierover een eigen mening te vormen en toe te passen in een fictieve praktijksituatie. Deze manier van werken zorgt bij de leerlingen voor betrokkenheid, zelfbewustzijn en draagt bij aan het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en gevoelens van trots en succes.

Voor het lespakket *Alcohol, een ander verhaal* zijn drie verhalende ontwerpen ontwikkeld: (1) *Het voorlichtingsbureau*, waarbij de leerlingen als klas zelf een voorlichtingsbureau over alcohol beginnen, (2) *Randy en Lea* over alcohol en de voetbalkantine en (3) *Afscheid van groep 8*, waarbij de relatie tussen alcohol en de toekomst wordt gelegd: de brugklas. U kunt één of twee van deze verhalen kiezen of ze alledrie bestellen. Daarnaast is er een informatiekatern, waarin wordt uitgelegd waarom alcoholpreventie in het basisonderwijs van belang is en wat de methode verhalend ontwerpen inhoudt.

Meer informatie over het lespakket *Alcohol, een ander verhaal* kunt u krijgen bij Tactus of het Trimbos-instituut. Voor actuele informatie en het bestellen van materiaal kunt u kijken op www.dgsg.nl. Het informatiekatern kost € 3,95. Per verhaal kunt u een boekje bestellen a € 6,40.

Uitnodiging voor de ouders

**Op tijd
voorbereid**

1. Uitnodiging ouderavond door leerlingen gemaakt
2. Klassenkunstwerk
3. Voorbeeldbrief uitnodiging

Uitnodiging Ouderbijeenkomst groep 8

De leerlingen maken in dit gedeelte hun eigen uitnodiging aan hun ouder(s)/verzorgers.

De onderwerpen die zeker in de uitnodiging aan bod moeten komen, welke u eventueel voor de leerlingen op het bord kunt schrijven, zijn:

1. dat het een uitnodiging is voor de ouderavond van *Op tijd voorbereid*.
2. dat ze een klassenkunstwerk hebben gemaakt die te zien zal zijn op de ouderbijeenkomst

De datum, tijd en locatie kunt u zelf vast invullen op het inleverstrookje. Als de kinderen dit nog willen noemen in de uitnodiging kan dat natuurlijk ook.

Bij de uitnodiging zit een toelichting voor de ouders over de inhoud van de bijeenkomst, deze kan meegegeven worden samen met de persoonlijke uitnodiging. Zie hiervoor de volgende pagina.

(wis dit tekstvlak en dan is dit document klaar voor gebruik)

✂.....

Ik meld mij *wel* aan voor de ouderbijeenkomst van het *Op tijd voorbereid* project.

Datum: Tijd:

Locatie:.....

Naam:

Aantal personen: 1 / 2 / 3 (*doorstrepen wat niet van toepassing is*)

Ik meld mij *niet* aan omdat,

.....

.....

Dit formulier s.v.p. vóór inleveren bij de leerkracht van groep 8

Toelichting

Dé gelegenheid om over genotmiddelen te praten met andere ouders
Tactus Verslavingszorg.

Te veel, te jong, te vaak.

Veel kinderen komen al jong met alcohol in aanraking. Dat alcohol ernstige schade veroorzaakt aan in ontwikkeling zijnde kinderen raakt meer en meer bekend. Genotmiddelen zijn overal in onze maatschappij en kinderen zijn er nieuwsgierig naar. Leerlingen goed en op tijd voorlichten is dus van groot belang. Daarom neemt onze school deel aan het project *Op tijd voorbereid*. Het project gaat met name in op de risico's van gebruik, groepsdruk, 'nee' zeggen en afhankelijkheid.

Als ouder wil je graag dat je kind verantwoord omgaat met genotmiddelen. Maar uit onderzoek blijkt dat alleen verbieden en waarschuwen tegen de risico's weinig effect heeft. Waar heeft u invloed? Weet u eigenlijk waarvoor u precies waarschuwt? Welke regels stellen andere ouders en hoe pak je dit aan? Samen met u, andere ouders van groep 8 en een preventiewerker van Tactus willen we hierover nadenken tijdens deze bijeenkomst. De preventiewerker zal een toelichting geven op de risico's van alcoholgebruik op jonge leeftijd en de invloed die ouders hierop hebben.

Met *Op tijd voorbereid* wordt uw zoon of dochter geïnformeerd over alcohol en roken. Maar als ouder heeft u hierop zelf ook meer invloed dan u wellicht denkt. Wij hopen dan ook op een hoge opkomst. Wellicht heeft u zelf ook een aantal vragen over genotmiddelen die u bijvoorbeeld aan een deskundige zou willen voorleggen.

Programma

- 19:15 Ontvangst met Koffie
- 19:30 Introductie
- 19:40 Samen in gesprek over alcoholgebruik, cijfers van gebruik en invloed van ouders
- 20:00 Uitleg project *Op tijd voorbereid*
- 20:10 *Op tijd voorbereid* kennisspel
- 20:30 Discussie n.a.v. stellingen
- 20:50 Afsluiting met informatietafel

We zien u graag verschijnen op de ouderbijeenkomst. Tot dan!

Klassenkunstwerk

Naast de uitnodiging voor hun ouders gaan de kinderen werken aan een klassenkunstwerk. Dit kan in combinatie met het maken van de uitnodigingen, het één kan een inspiratiebron zijn voor het ander. Er mag geknipt, geplakt, geschilderd of getekend worden, en het mag zelfs op de computer gemaakt worden. Deze vrijheid ligt bij u en de leerlingen.

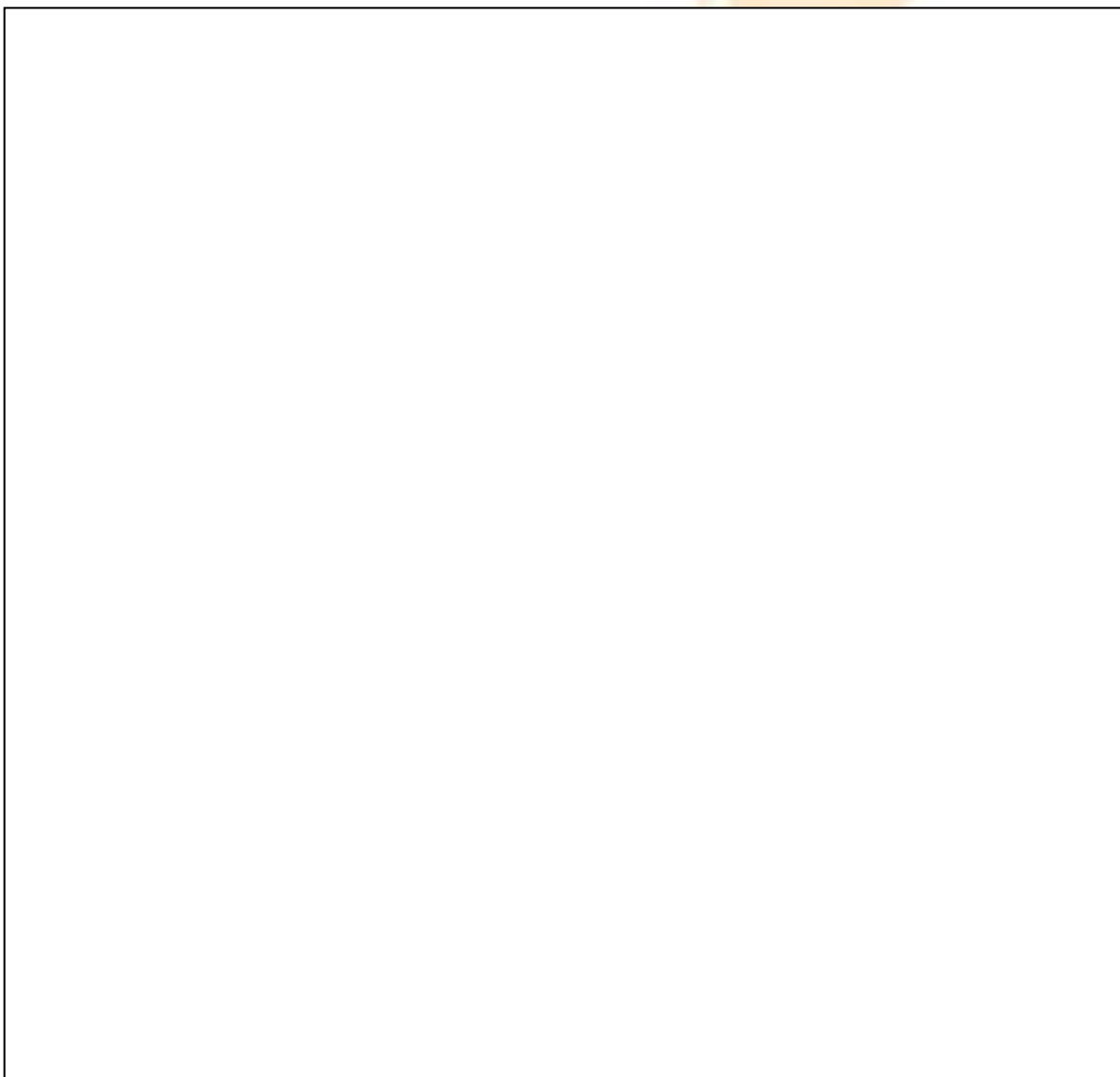

Alle kunstwerkjes van de kinderen kunnen samengevoegd worden voor het grote klassenkunstwerk. U als leerkracht mag zelf bepalen of u van de vierkantjes een uitroepteken, een vraagteken of bijvoorbeeld zelfs een wijnfles maakt, (door de vierkantjes aan elkaar te plakken of door ze op een groter vel bij elkaar te plakken), als het maar te maken heeft met het project.

Omdat de ouderavonden, waar de kunstwerken getoond zullen worden, over het algemeen geclusterd zijn is het leuk bij het kunstwerk de naam van de school te zetten en eventueel de namen van de leerlingen.

Onderstaand vierkant kan voor het kunstwerk worden gebruikt, zo hebben alle leerlingen een even groot kunstwerkje dat bij elkaar gevoegd kan worden voor het grote klassenkunstwerk.

Succes! En vergeet niet het klassenkunstwerk mee te nemen naar de ouderavond!

Figuur 3 Kader klassenkunstwerk

Uitnodiging Ouderbijeenkomst groep 8

Dè gelegenheid om over genotmiddelen te praten met andere ouders en een deskundige van Tactus Verslavingszorg.

Te veel, te jong, te vaak.

Veel kinderen komen al jong met alcohol in aanraking. Dat alcohol ernstige schade veroorzaakt aan in ontwikkeling zijnde kinderen raakt meer en meer bekend. Leerlingen goed en op tijd voorlichten is dus van groot belang. Daarom neemt onze school deel aan het project *Op tijd voorbereid*, binnenkort zullen we hiermee van start gaan. Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met Tactus Verslavingszorg.

De school vindt het belangrijk de leerlingen van groep 8 te informeren over alcohol en tabak. Genotmiddelen zijn overal in onze maatschappij en kinderen zijn er nieuwsgierig naar. Het project gaat met name in op de risico's van gebruik, groepsdruk, 'nee' zeggen en afhankelijkheid. Daarbij speelt de boodschap 'Geen alcohol onder de 16 jaar' een grote rol.

Ook als ouder wil je graag dat je kind verantwoord omgaat met genotmiddelen. Uit onderzoek blijkt dat alleen verbieden en waarschuwen tegen de risico's weinig effect heeft. Waar heeft u invloed? Weet u eigenlijk waarvoor u precies waarschuwt? Welke regels stellen andere ouders en hoe pak je dit aan? Samen met u, andere ouders van groep 8 en een preventiewerker van Tactus willen we hierover nadenken tijdens deze bijeenkomst. De preventiewerker zal een toelichting geven op de risico's van alcoholgebruik op jonge leeftijd en de invloed die ouders hierop hebben.

U bent van harte welkom:

Datum:

Tijd:

Locatie:

Met *Op tijd voorbereid* wordt uw zoon of dochter geïnformeerd over alcohol en roken. Maar ouders hebben zelf natuurlijk ook een grote rol in het zorgen dat kinderen verstandig om gaan met alcohol en roken. Wij hopen dan ook op een hoge opkomst. Wellicht heeft u zelf ook een aantal vragen over genotmiddelen die u bijvoorbeeld aan een deskundige zou willen voorleggen.

Vul het bijgevoegde aanmeldingsformulier in en lever het voor in bij de leerkracht van groep 8.

We zien u graag verschijnen op de ouderbijeenkomst. Tot dan!

Beste ...,

Zoals elk jaar doet Tactus, in samenwerking met de Universiteit Twente, onderzoek naar een aspect van Op tijd voorbereid.

Dit jaar voeren we een onderzoek uit naar de groepsopdrachten.

We willen graag weten wat u als leerkracht van de groepsopdrachten vindt en wat de leerlingen ervan vinden.

Het doel is de opdrachten beter aan te sluiten op de wensen en behoefte van de leerkracht en leerlingen en ze effectiever te maken.

Hiervoor zoeken we in de maand april een aantal scholen die tijd willen vrijmaken om medewerking te verlenen aan het onderzoek.

Basisschool ... is hiervoor geselecteerd.

Dit betreft een uur voor de leerkracht en een uur voor een groepje van drie leerlingen.

Binnen deze tijd worden vijf groepsopdrachten nader bekeken.

Het is prettig wanneer de digitale thema's dan zijn afgerond en er ook een aantal groepsopdrachten zijn uitgevoerd, maar dit is geen voorwaarde.

We hopen op je medewerking!

Graag je reactie.

Met vriendelijke groet,
Tactus Verslavingszorg

Klarine Buist
Preventiewerker

Bijlage 3 Evaluatieformulier leerkrachten

Vul hier uw gegevens in:

Naam:

School:

Gemeente:

E-mailadres:

Telefoonnummer:

Ik heb het project Op tijd voorbereid met mijn klas:

- ☐ Geheel uitgevoerd, dus de digitale thema's doorlopen + één of meerdere groepsopdrachten behandeld
- ☐ Gedeeltelijk uitgevoerd, we hebben alleen met de digitale thema's gewerkt
- ☐ Helemaal niet uitgevoerd

Kunt u aangeven waarom u Op tijd voorbereid niet heeft uitgevoerd?

Zet een kruisje in het vak dat uw mening het beste weergeeft:

Het project sluit goed aan bij het niveau van de leerlingen:

- ☐ Eens
- ☐ Oneens

Het project besteedt voldoende aandacht aan de kennis van de leerlingen t.o.v. roken en alcohol.

- ☐ Eens
- ☐ Oneens

Het project besteedt voldoende aandacht aan de houding van de leerlingen t.o.v. roken en alcohol.

- ☐ Eens
- ☐ Oneens

Het project besteedt voldoende aandacht aan het gedrag van de leerlingen t.o.v. roken en alcohol.

- ☐ Eens
- ☐ Oneens

Schrijf hier uw toelichting (indien van toepassing):

Hoe is het project bij uw leerlingen ontvangen?

Geef de groepsopdrachten die u hebt behandeld een cijfer van 1 t/m 10. Kies bij de groepsopdrachten die u niet heeft behandeld 'n.v.t.'

Bordspel Breinweg

Be Cool (ingezonden brief)

Standbeelden maken

Nee zeggen

Creatief weergeven

Gewoonte en verslaving

Geef hier eventueel een toelichting

Hebt u suggesties voor aanvullende groepsopdrachten?

Op welke manier heeft u ouders geïnformeerd over alcohol en opvoeden / het project

‘Op tijd voorbereid’? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ouders zijn uitgenodigd voor een ‘Op tijd voorbereid’ ouderavond
- Ouders zijn uitgenodigd voor een ‘Op tijd voorbereid’ ouder- en kindavond
- Ouders hebben een informatiebrief of –folder gekregen
- Ouders zijn verwezen naar de informatie voor ouders op optijdvoorbereid.nl
- We hebben geen actie richting de ouders ondernomen
- Anders, nl:

Hoeveel ouders waren aanwezig bij de ouderavond van Op tijd voorbereid?

Geef uw mening over de inhoud van de ouderavond.

Geef uw mening over het belang van de ouderavond:

Hoe zouden wij meer ouders kunnen bereiken met informatie over alcohol en opvoeding? Vul hieronder uw suggestie(s) in.

Het inloggen op de digitale thema's ging:

Geef hier eventueel uw toelichting:

Het inladen van de site en/of filmpjes:

Wat vindt u van de service van Tactus bij het project?

Hoeveelheid informatie- en instructiemateriaal dat aangeboden is:

Bereikbaarheid van Tactus:

Contact met preventiewerker:

Ondersteuning door preventiewerker:

Opmerkingen:

Wat vindt u van het project?

Welk belang hecht u zelf aan alcohol- en tabakspreventie?

Hebt u knelpunten ervaren bij het werken met Op tijd voorbereid? Zo ja, welke?

Zou uw school volgend schooljaar, indien Op tijd voorbereid weer wordt aangeboden, (opnieuw) mee willen doen met het project?

Hebt u nog opmerkingen of vragen die niet in de vragenlijst aan bod zijn gekomen, vul deze dan hieronder in.

Bijlage 4 Interviewschema leerkrachten

Basisschool:

Groep:

Datum:

Hallo, ik ben Nicole Trum en ben bezig met mijn afstudeerproject bij Tactus Verslavingszorg. Ik doe onderzoek naar de groepsopdrachten van de interventie Op Tijd Voorbereid. Ik wil u allereerst bedanken voor de tijd die u hebt vrijgemaakt. Ik zou graag willen beginnen met een aantal algemene vragen over Op Tijd Voorbereid en vervolgens nog een aantal vragen met betrekking tot de groepsopdrachten. Het interview duurt alles bij elkaar ongeveer een uur. Ik zal uw antwoorden meeschrijven, om zo tot een zo nauwkeurig mogelijk antwoord van u te komen. De persoonlijke gegevens van u en de leerlingen worden anoniem verwerkt. Hebt u verder nog vragen?

Algemene vragen

1)	Hoelang werkt u al met de interventie?	
2)	Voert u ieder jaar de interventie uit? Ja/nee	Wat is hiervoor de reden?
3)	Met welke onderdelen van Op Tijd Voorbereid werkt u?	
4)	Indien combigroep: geeft u aan zowel groep 7 als groep 8 de interventie?	Zo ja: doet u dit op dezelfde manier of past u bepaalde dingen aan? Zo nee: wat is hiervoor de reden?
5)	Wat is uw algemene oordeel over de interventie?	
6)	Op de website van Op Tijd Voorbereid is informatie vinden. Hebt u de website van Op Tijd Voorbereid wel eens bezocht?	Zo ja: hoe vaak? Zo nee: wat is hiervoor de reden?

Ik zou u nu graag wat algemene vragen willen stellen die specifiek over de groepsopdrachten gaan. In het kader van het onderzoek ben ik benieuwd naar uw mening omtrent deze groepsopdrachten.

6a)	Op de website bevindt zich een kopje, waaronder de groepsopdrachten staan vermeld. Onder dit kopje kunt u een korte beschrijving vinden van de verschillende groepsopdrachten en deze hier downloaden. Hebt u hier wel eens naar gekeken?	Zo ja: wat vindt u van de overzichtelijkheid van het kopje 'groepsopdrachten'?
6b)	Aan elke groepsopdracht is één of zijn meerdere doelen gekoppeld. Is het duidelijk welk doel elke opdracht heeft?	
7)	Wat vindt u van het onderscheid tussen individueel gedeelte en klassikaal gedeelte (groepsopdrachten)?	
8)	Welke onderwerpen zou u terug willen zien in de groepsopdrachten van Op Tijd Voorbereid en op welke manier?	

9)	Doet u ieder jaar dezelfde groepsopdrachten*? Ja/nee <i>* Alleen indien vraag 1 is beantwoord met langer dan 1 jaar</i>	Waarom wel/niet?
10)	Zit er naar uw mening voldoende keuze in de groepsopdrachten?	Zo nee, wat mist u?
11)	Wat is uw oordeel over de groepsopdrachten?	
12)	Passen de groepsopdrachten bij de kerntaken en doelstellingen van deze basisschool? Waarom wel / niet? Wat zijn dan precies de kerntaken?	

Ik zal u nu een korte beschrijving geven van het model waarop Op Tijd Voorbereid is gebaseerd. Op Tijd Voorbereid is gebaseerd op het zogeheten ASE-model, wat staat voor Attitude-Sociale invloed-Eigen effectiviteit – model. Uit onderzoek is gebleken dat deze drie factoren, attitude, sociale invloed en eigen effectiviteit, invloed hebben op de intentie om een bepaald gedrag uit te voeren en het uiteindelijke uitgevoerde gedrag.

De attitude houdt de mening of het standpunt in die iemand heeft over een bepaald onderwerp, zoals roken. Een voorbeeld van een positieve attitude is: Ik vind roken stoer. Een voorbeeld van een negatieve attitude is: Ik vind roken vies. De attitude wordt vooral beïnvloed door de voor- en nadelen die iemand ervaart met betrekking tot dat specifieke onderwerp. Daarnaast is kennis van zeer grote invloed op de attitude, waarbij de kennis betrekking heeft op onder andere de voordelen en nadelige gevolgen van bepaald gedrag.

De sociale invloed is de invloed van de omgeving van een persoon. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen subjectieve norm, wat de overtuiging is van iemand wat anderen denken (iedereen vindt alcohol drinken met 14 jaar stoer). Dan is er nog de sociale steun of druk die iemand kan ervaren, waarbij sociale steun positief is en sociale druk negatief en ‘modelling’ wat voorbeeldgedrag inhoudt van personen die de individu belangrijk vindt, zoals zijn of haar ouders of vriendjes/vriendinnetjes.

Eigen effectiviteit is de overtuiging die iemand heeft een bepaald gedrag uit te voeren en ook in hoeverre iemand zichzelf in staat acht bepaald gedrag uit te voeren. Een belangrijk onderdeel van eigen effectiviteit is assertiviteit, oftewel het nee (durven) zeggen tegen anderen en het daarmee bestand zijn tegen groepsdruk. Is dit tot zover duidelijk?

De elementen van dit model zitten verwerkt in de groepsopdrachten. Ik zal nu gericht vragen gaan stellen over de verschillende opdrachten en hierbij zullen de aspecten van het model ook aan bod komen. Er zal één standaard groepsopdracht worden bevraagd en drie optionele groepsopdrachten. Voorgaande informatie zal in de vragen terugkomen.

Groepsopdrachten

Gewoonte en verslaving

De groepsopdracht 'gewoonte en verslaving' bestaat uit twee onderdelen, namelijk een zoekplaatje en een filmfragment van het Klokhuis. Bij het zoekplaatje moeten leerlingen aangeven wat gewoontes zijn en deze herkennen in de afbeelding. Het doel van het zoekplaatje is het herkennen en aangeven van verschillende gewoonten, waarbij een beroep wordt gedaan op de geleerde kennis hierover. Het filmfragment van het Klokhuis gaat over verslaving, waarbij verschillende middelen worden getoond waaraan mensen verslaafd kunnen raken. Daarnaast vertelt de verslaggever waarom mensen die middelen gebruiken en leren de kinderen de termen lichamelijke en geestelijke verslaving.

Gewoonte en verslaving	
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?	Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?	
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?	
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?	
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?	
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?	
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?	
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken?)	
In deze opdracht zitten de factoren kennis en attitude verwerkt. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?	
<i>Indien wel uitgevoerd</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen kennis hebben opgedaan en over hun attitude hebben nagedacht door deze oefening?
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?	

Verhalend ontwerpen

Bij deze groepsopdracht leven de leerlingen zich in het onderwerp in en worden uitgedaagd op zoek te gaan naar informatie, deze informatie te bespreken en te analyseren, zich hierover een eigen mening te vormen en toe te passen in een fictieve praktijksituatie. Het doel van deze groepsopdracht is dat ze zelf een oplossing bedenken voor een fictieve situatie en deze in echte situaties kunnen toepassen, vergroten van de betrokkenheid van leerlingen bij de onderwerpen alcohol en roken, het ontwikkelen van een positief zelfbeeld, het vergroten van het zelfbewustzijn en de kennis van de leerlingen.

Verhalend ontwerpen	
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?	Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?	
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?	
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?	
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?	
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?	
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?	
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?	
In deze opdracht zitten de factoren kennis en attitude verwerkt. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?	
<i>Indien wel uitgevoerd:</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen kennis hebben opgedaan en over hun attitude hebben nagedacht door deze oefening?
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?	

Standbeelden maken

Deze groepsopdracht bestaat uit een warming-up, voorbereiding op de groepsopdracht en de uiteindelijke groepsopdracht, waarin leerlingen standbeelden van elkaar gaan maken. Het doel van deze groepsopdracht is dat leerlingen groepsdruk herkennen en hier adequate oplossingen voor vinden. Ze leren voor zichzelf en voor anderen op te komen in lastige situaties.

Standbeelden maken		
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?		Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?		
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?		
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?		
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?		
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?		
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?		
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?		
In deze opdracht zit effectiviteit verwerkt, in de vorm van opkomen voor zichzelf en anderen en het herkennen van groepsdruk. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?		
<i>Indien wel uitgevoerd</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen beter voor zichzelf kunnen opkomen en groepsdruk kunnen herkennen door deze oefening?	
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?	
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?		

Nee zeggen

De opdracht 'nee zeggen' bestaat uit twee opdrachten en een rollenspel. Bij de eerste opdracht worden door de leerlingen redenen bedacht waarom jongeren wel gaan roken en waarom ze niet gaan roken. Bij de tweede opdracht bedenken de leerlingen bij de afbeeldingen op het werkblad hoe ze zouden kunnen reageren als iemand hun een sigaret aanbiedt. Bij het rollenspel, dat op drie manieren gespeeld kan worden, moeten de leerlingen een sigaret weigeren. Het doel van de eerste opdracht is het gunstig beïnvloeden van de attitude ten opzichte van roken, door de nadruk te leggen op de redenen om niet te gaan roken. Bij de tweede opdracht en het rollenspel is het doel dat de leerlingen leren op een gepaste manier nee te zeggen.

Nee zeggen		
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?		Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?		
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?		
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?		
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?		
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?		
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?		
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?		
In deze opdracht zitten de factoren attitude en effectiviteit, in de vorm van leren nee zeggen. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?		
<i>Indien wel uitgevoerd</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen over hun attitude hebben nagedacht en beter nee kunnen zeggen tegen een sigaret door deze oefening?	
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?	
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doeleinden van de basisschool?		

Creatief weergeven

De opdracht begint met een filmfragment van het Klokhuis, dezelfde als bij de groepsopdracht 'gewoonte en verslaving'. Vervolgens beelden leerlingen in groepjes uit waar je verslaafd aan kan raken, hoe je verslaafd kunt worden of wat verslaafd zijn betekent. Het doel van de groepsopdracht is het herhalen van de betekenis van en kennis over verslaving.

Creatief weergeven		
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?		Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?		
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?		
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?		
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?		
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?		
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?		
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?		
In deze opdracht zit de factor kennis verwerkt. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?		
<i>Indien wel uitgevoerd</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen kennis hebben opgedaan door deze oefening?	
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?	
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?		

Uitnodiging ouderbijeenkomst en kunstwerk

Bij deze opdracht maken de leerlingen een uitnodiging voor hun ouders voor de ouderbijeenkomst en een kunstwerk, waarbij de kunstwerken van elke klas worden gebundeld tot een groot klassenkunstwerk. Bij deze groepsopdracht zijn geen specifieke doelen, behalve het attent maken van de ouders op de ouderbijeenkomst.

Uitnodiging ouderbijeenkomst en kunstwerk		
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?		Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?		
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?		
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?		
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?		
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?		
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?		
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?		
Deze opdracht is bedoeld ouders uit te nodigen voor de ouderavond. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?		
<i>Indien wel uitgevoerd en ouderavond is gehouden</i>	Hebt u de indruk dat er meer ouders naar de ouderavond zijn gekomen door deze oefening?	
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?	
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?		

Bordspel Breinweg

Het spel wordt gespeeld met 3 - 5 leerlingen. Met het spelen van het spel komen de leerlingen allerlei situaties tegen die te maken hebben met verslaving, zoals de computer, het sportveld, alcohol en drugs. De positieve situaties worden beloond, bijvoorbeeld met een aantal stappen vooruit, terwijl ze bij negatieve situaties bijvoorbeeld een beurt moeten overslaan. Tussendoor moeten ze vragen beantwoorden over roken en alcohol (waar of niet waar kaarten) en hun mening geven over stellingen (meningkaarten). Door het beantwoorden van de vragen wordt de kennis van de leerlingen over alcohol en roken vergroot en wordt de kennis die is opgedaan tijdens de digitale thema's nog eens herhaald. Door het bespreken van de stellingen op de meningkaarten worden de leerlingen zich bewust van hun eigen houding en gedragsintentie en die van hun medeleerlingen.

Bordspel Breinweg		
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?		Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?		
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?		
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?		
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?		
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?		
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?		
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?		
In deze opdracht zitten de factoren kennis en attitude verwerkt. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?		
<i>Indien wel uitgevoerd</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen kennis hebben opgedaan en over hun attitude hebben nagedacht door deze oefening?	
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?	
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?		

Schrijfopdracht Be cool

Deze opdracht begint met een kort rollenspel, waarbij leerlingen nee moeten zeggen tegen een sigaret. Het doel van deze opdracht is dat leerlingen bestand zijn tegen groepsdruk en om kunnen gaan met lastige situaties. Bij de eigenlijke schrijfopdracht treedt de klas op als redactie van het jongerenblad 'Be Cool'. Er zijn drie ingezonden brieven binnengekomen. Alle drie gaan ze over een lastige situatie rond alcohol of roken. De leerlingen schrijven een antwoordbrief met tips terug.

Schrijfopdracht Be Cool		
Hebt u deze groepsopdracht uitgevoerd?		Ja/nee
Waarom hebt u wel/niet voor deze groepsopdracht gekozen?		
Wat vindt u (in woorden) van deze groepsopdracht?		
Wat voor een cijfer geeft u deze opdracht?		
Wat vindt u minder goed aan de opdracht?		
Wat vindt u juist wel goed aan de opdracht?		
In hoeverre sluit de opdracht aan bij (het niveau) van uw groep?		
Wat vindt u van de toepasbaarheid van deze opdracht (ruimte, gemakkelijk te gebruiken)?		
In deze opdracht zitten de factor groepsdruk verwerkt. Herkent u dit? Vindt u dat dit er op een goede manier in verwerkt zit?		
<i>Indien wel uitgevoerd</i>	Hebt u de indruk dat de leerlingen groepsdruk herkennen en voor zichzelf en anderen op kunnen komen door deze oefening?	
<i>Indien niet uitgevoerd</i>	Zou u nu, met deze kennis, de groepsopdracht wel of niet uitvoeren? Waarom wel/niet?	
In hoeverre sluit deze opdracht aan op de doelstellingen van de basisschool?		

Dit is het einde van het interview. Ik wil u namens Tactus hartelijk bedanken voor uw tijd. Indien u vragen heeft over Op Tijd Voorbereid, kunt u contact opnemen met Klarine Buist, preventiewerker Tactus Verslavingszorg via het volgende e-mailadres:

E-mail: k.buist@tactus.nl

Indien u graag de resultaten van het onderzoek wilt ontvangen, kunt u een e-mail sturen naar het volgende e-mailadres:

E-mail: n.trum@tactus.nl

Bijlage 5 Interviewschema leerlingen

Naam basisschool en plaats:

Leeftijden:

Geslacht:

Groep:

Datum interview:

Hallo, ik ben Nicole Trum en ben bezig met mijn afstudeerproject bij Tactus Verslavingszorg. Ik doe onderzoek naar de groepsopdrachten van Op Tijd Voorbereid. Ik ga jullie een aantal vragen stellen over Op Tijd Voorbereid en daarna over een paar groepsopdrachten die bij Op Tijd Voorbereid horen. Ik stel jullie deze vragen om te kijken wat jullie van deze opdrachten vinden en hoe we deze opdrachten voor jullie leuker, leerzamer en interessanter kunnen maken. Als jullie een opdracht niet gehad hebben in de klas, zal ik jullie kort deze opdracht uitleggen, zodat jullie weten waar de opdracht over gaat. Het interview duurt alles bij elkaar ongeveer een uur. Ik zal jullie antwoorden meeschrijven. Jullie mogen om de beurt antwoord geven op alle vragen. Jullie namen zullen niet in mijn onderzoek komen te staan. Heeft één van jullie verder nog vragen?

Algemene vragen

Wat vind je van Op Tijd Voorbereid?	1) 2) 3)
Welk onderdeel van Op Tijd Voorbereid vind je leuker om te doen? Waarom? Individueel/klassikaal, omdat:	1) 2) 3)
Denk je dat je wat van het project geleerd hebt? Zo ja, wat?	1) 2) 3)
Hoe vind je het om over alcohol en roken na te denken en er over te praten?	1) 2) 3)
Denk je nu anders over roken en alcohol dan voor Op Tijd Voorbereid?	1) 2) 3)
Denk je dat er nog andere belangrijke onderwerpen zijn, waar je meer over zou willen leren? (drugs, gamen, energy, ...)	1) 2) 3)

Gewoonte en verslaving

De groepsopdracht ‘gewoonte en verslaving’ bestaat uit twee onderdelen, namelijk een zoekplaatje en een filmpje van het Klokhuis. Bij het zoekplaatje moeten jullie aangeven wat gewoontes zijn en welke gewoontes je herkent in het plaatje. Het filmpje van het Klokhuis gaat over verslaving, waarbij jullie verschillende middelen krijgen te zien waaraan mensen verslaafd kunnen raken. Ook wordt verteld waarom mensen middelen gebruiken en leren jullie de begrippen lichamelijke en geestelijke verslaving.

Gewoonte en verslaving		
<i>Indien uitgevoerd</i>	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat heb je van deze opdracht geleerd / wat verwacht je van deze opdracht te leren?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Verhalend ontwerpen

Bij deze groepsopdracht gaan jullie op zoek naar informatie over alcohol en roken en deze informatie met elkaar bespreekt. Ook zeg je wat je zelf van roken en alcohol drinken vindt en ga je situaties oefenen die in het dagelijks leven voor kunnen komen. Een voorbeeld van zo'n situatie is dat je vriendjes of vriendinnetjes je vragen wat jij van roken vindt en je een sigaret of alcohol aanbieden. Het doel van deze groepsopdracht is dat je zelf een oplossing bedenkt voor deze situatie en deze in echte situaties kunt toepassen, vergroten van je betrokkenheid bij de onderwerpen alcohol en roken, het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en het vergroten van je zelfbewustzijn en je kennis.

Verhalend ontwerpen		
Indien uitgevoerd	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat heb je van deze opdracht geleerd / wat verwacht je van deze opdracht te leren?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Standbeelden maken

Het doel is dat jullie groepsdruk herkennen en hier de juiste oplossingen voor vinden door iemand zo neer te zetten, dat de ander zeker weet dat hij of zij het standbeeld niet kan overhalen. Jullie leren voor jezelf en voor anderen op te komen in lastige situaties.

Standbeelden maken		
<i>Indien uitgevoerd</i>	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat heb je van deze opdracht geleerd / wat verwacht je van deze opdracht te leren?		1) 2) 3)
Denk je door deze opdracht voor jezelf op te kunnen komen in een situatie met groepsdruk? Hoe ga je dit doen?		1) 2) 3)
Denk je voor iemand anders op te kunnen komen in een situatie met groepsdruk? Hoe ga je dit doen?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Nee zeggen

De opdracht 'nee zeggen' bestaat uit twee opdrachten en een rollenspel. Bij de eerste opdracht bedenken jullie redenen waarom mensen wel gaan roken en waarom ze niet gaan roken. Bij de tweede opdracht bedenken jullie bij de plaatjes op het werkblad hoe je zou kunnen reageren als iemand je een sigaret aanbiedt. Bij het rollenspel moeten jullie een sigaret weigeren. Het doel van de eerste opdracht is jullie te overtuigen niet te gaan roken. Bij de tweede opdracht en het rollenspel is het doel dat jullie leren hoe je nee kunt zeggen.

Nee zeggen		
<i>Indien uitgevoerd</i>	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat heb je van deze opdracht geleerd / wat verwacht je van deze opdracht te leren?		1) 2) 3)
Denk je door deze opdracht gemakkelijk(er) nee te kunnen zeggen tegen een sigaret?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Creatief weergeven

De opdracht begint met een filmpje van het Klokhuis, dezelfde als bij de groepsopdracht 'gewoonte en verslaving'. Vervolgens laten jullie in groepjes zien waar je verslaafd aan kan raken, hoe je verslaafd kunt worden of wat verslaafd zijn betekent. Dit kan door bijvoorbeeld een toneelstukje. Het doel van de groepsopdracht is dat jullie leren wat verslaving is, hoe je verslaafd kunt worden en wat verslaafd zijn betekent.

Creatief weergeven		
<i>Indien uitgevoerd</i>	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat heb je van deze opdracht geleerd / wat verwacht je van deze opdracht te leren?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Uitnodiging ouderbijeenkomst en kunstwerk

Bij deze opdracht maken jullie een uitnodiging voor jullie ouders voor de ouderbijeenkomst en een kunstwerk. De kunstwerken van iedereen uit de klas worden gebundeld tot een groot klassenkunstwerk.

Uitnodiging ouderbijeenkomst en kunstwerk	
<i>Indien uitgevoerd</i>	Wat heb je onthouden van deze opdracht? 1) 2) 3)
Is op deze school een ouderavond gehouden?	Ja / nee
Zijn je ouders naar de ouderavond geweest*? Kwam dat door je kunstwerk?	1) 2) 3)
<i>* Indien ouderavond is gehouden</i>	
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?	1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?	1) 2) 3)

Bordspel Breinweg

Dit spel kun je met 3 tot 5 mensen spelen. Tijdens het spelen van het spel komen jullie allerlei situaties tegen die te maken hebben met verslaving, zoals de computer, het sportveld, alcohol en drugs. De goede situaties worden beloond, bijvoorbeeld met een aantal stappen vooruit, terwijl je bij slechte situaties bijvoorbeeld een beurt moet overslaan. Tussendoor moeten jullie vragen beantwoorden over roken en alcohol (waar of niet waar kaarten) en je mening geven over stellingen (meningkaarten).

Bordspel Breinweg		
<i>Indien uitgevoerd</i>	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Denk je dat je wat hebt geleerd van dit spel?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Schrijfo opdracht Be Cool

Deze opdracht begint met een kort rollenspel, waarbij jullie nee moeten zeggen tegen een sigaret. Het doel van deze opdracht is dat jullie tegen groepsdruk kunnen en om kunnen gaan met lastige situaties. Bij de schrijfo opdracht werken jullie bij de redactie van het jongerenblad 'Be Cool'. Er zijn drie brieven binnengekomen. Alle drie gaan ze over een lastige situatie rond alcohol of roken. Jullie kiezen één brief uit en schrijven een brief met tips terug.

Schrijfo opdracht Be Cool		
Indien uitgevoerd	Wat heb je onthouden van deze opdracht?	1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Wat vond / lijkt je minder leuk aan deze opdracht?		1) 2) 3)
Denk je dat je nu, door deze opdracht, gemakkelijker nee kunt zeggen tegen een sigaret? En met alcohol?		1) 2) 3)
Denk je dat je, door deze opdracht, anderen gemakkelijk kunt helpen nee te zeggen tegen een sigaret? En met alcohol?		1) 2) 3)
Hoe gemakkelijk of moeilijk vond / lijkt je deze opdracht (te begrijpen)?		1) 2) 3)

Dank jullie wel voor jullie aandacht!

Bijlage 6 Beoordeling Op Tijd Voorbereid

Tabel 4.2.1 Beoordeling Op Tijd Voorbereid

Kernthema	Thema	Label
Algemeen oordeel	Interventie	Leuk +
		Juist moment +
		Prettige en fijne methode +
		Goede manier kennis maken met alcohol en roken +
		Elk jaar hetzelfde wordt saai -
		Liever kant-en-klaar-pakket -
		Tijdrovend –
		Leerlingen zijn geïnteresseerd en enthousiast +
	Groepsopdrachten	Leerlingen doen anders dan digitaal kennis op +
		Leuke toevoeging ++
		Tijdrovend -
		Liever korte, bondige groepsopdrachten -
		Niet up-to-date -
		Creatieve aspect heeft overhand; liever meer kennis -
	Keuzemogelijkheid	Voldoende keuze +++
		Eventuele gastles -

Bijlage 7 Aanbeveling Breinweg

Instructie voor de leerkracht

Het bordspel Breinweg heeft de uiterlijke kenmerken van Ganzenbord en Monopoly en kan ook op deze manier gespeeld worden. Leerlingen kunnen dit spel zelfstandig spelen. Met het spelen van het spel komen de leerlingen allerlei situaties tegen die te maken hebben met verslaving, zoals de computer, het sportveld, alcohol en drugs. Ze komen onderweg verschillende vakjes tegen, waar ze onder andere stellingen moeten beantwoorden of hier hun mening op moeten geven. Het spel kan met maximaal 5 leerlingen tegelijk worden gespeeld.

Aanpassing bordspel

Drie hokjes van waar/ niet-waar aanpassen naar een paars vlak. Als een leerling op een paars hokje komt, kan bijvoorbeeld een multiple-choice vraag beantwoorden.

Multiple-choice vragen

Welke stoffen zitten er in een sigaret?

- a) Teer
- b) Koolmonoxide
- c) Nicotine
- d) Alle 3 bovenstaande stoffen**

Vanaf welke leeftijd zijn je hersenen volgroeid?

- a) 12 jaar
- b) 16 jaar
- c) 24 jaar**
- d) Je hersenen zijn nooit volgroeid, maar groeien je leven lang door

Instructie voor de leerkracht

Deze opdracht betreft een schrijfoopdracht, die leerlingen individueel kunnen uitvoeren. Het onderwerp van deze groepsopdracht betreft groepsdruk en sociale invloed. Een tip is eerst de kinderen uit te leggen wat onder groepsdruk wordt verstaan en wat sociale invloed inhoudt. Vervolgens kunnen ze kiezen uit 3 brieven, die allen zitten bijgesloten in de envelop. In elke brief beschrijft een leeftijdsgenoot een probleem waar hij of zij op dit moment in zit, waarop de leerling een gepast advies moet terugschrijven.

De leukste en beste brief kan worden opgestuurd naar Tactus. De beste inzending van de regio wordt beloond met een grote slagroomtaart voor de hele klas!

Indien leerlingen dyslexie hebben of lees- of schrijfproblemen, dan kan / kunnen deze leerling(en) zijn of haar advies mondeling aan u geven.

Instructie voor de leerkracht

Om te voorkomen dat leerlingen dingen doen waarvan ze achteraf spijt krijgen, is het belangrijk dat ze op een juiste manier weten nee te zeggen. Ook in deze groepsopdracht komt het onderwerp groepsdruk aan de orde. Indien u denkt dat dit nodig is, kunt u dit onderwerp zelf nog kort samenvatten of dit door een leerling laten doen. Deze opdracht bestaat uit 3 onderdelen, waarbij u zelf kunt bepalen welke u uitvoert. Er zijn 2 werkbladen en een rollenspel. Op het eerste werkblad schrijven de leerlingen hun mening op ten aanzien van roken en alcohol drinken door kinderen van hun eigen leeftijd. Op het tweede werkblad ligt de nadruk op het nee zeggen: waar moet op gelet worden wanneer iemand nee zegt. Leerlingen gaan bij zichzelf te rade wat belangrijk is om overtuigend te zijn. Hierbij moet gedacht worden aan houding en aan de manier waarop iets gezegd wordt. De houding dient rechtop te zijn, schouders breed, hoofd rechtop en oogcontact maken. Bij het spreken dient de stem luid en goed te verstaan te zijn en moet de leerling duidelijk kunnen onderbouwen waaróm ze het niet willen. De vragen worden afgesloten met een viertal afbeeldingen, waarin situaties aan de orde komen en waar de leerlingen gepast op moeten antwoorden.

Het rollenspel kan een uitbreiding zijn van deze 4 afbeeldingen, of u kunt andere zinnen bedenken om de leerling over te halen. Belangrijk hier zijn zowel het verbale als het non-verbale deel in het oog te houden. U kunt hier ook bijvoorbeeld leerlingen elkaar laten beoordelen en waar nodig advies laten geven of ze laten benoemen wat de medeleerlingen goed doen.

Werkblad 1 Wat vind jij van roken en alcohol drinken?

Wat vind jij ervan dat kinderen van jouw leeftijd alcohol drinken?

.....

.....

.....

Wat vind jij ervan dat kinderen van jouw leeftijd roken?

.....

.....

.....

Werkblad 2: ROKEN, HOE ZEG JE 'NEE'

Waar je aan moet denken als je nee zegt:

- Houding: Hoe sta je?
- Stem: Hoe hard praat je?
- Woorden: Waarom zeg je nee, bijvoorbeeld omdat je het vies of ongezond vindt?

Nu je deze vragen hebt beantwoord, mag je onderstaande gesprekswolkjes invullen.

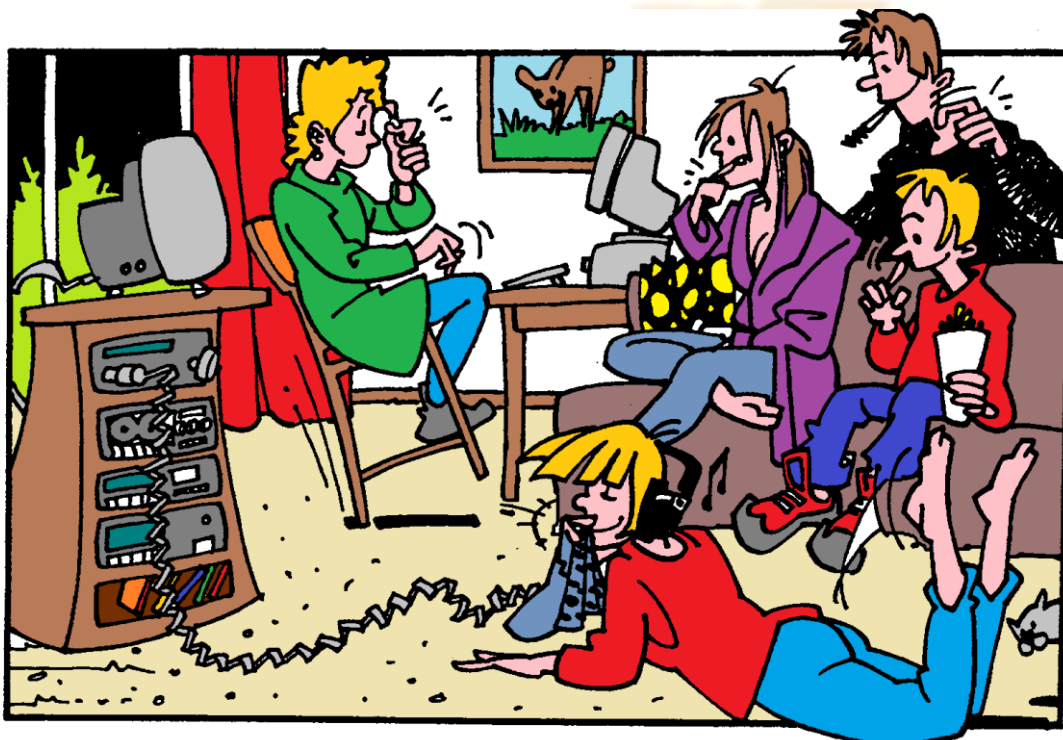

Bijlage 10 Aanbeveling Gewoonte en verslaving

Instructie voor de leerkracht

Deze opdracht bestaat uit 2 delen, namelijk een educatief filmpje van het Klokhuis en een werkblad. Het filmpje is te downloaden vanaf de website. U gaat hierbij naar 'groepsopdrachten' en klikt vervolgens op 'download' bij Gewoonte en verslaving. Het werkblad bevat een zoekplaatje, waarbij leerlingen worden uitgedaagd 10 gewoontes te vinden. Het doel van deze opdracht is dat leerlingen de link leggen tussen gewoonte en verslaving. Een gewoonte is een handeling die men onbewust uitvoert, maar waarmee men gemakkelijk kan stoppen. Een verslaving is een handeling, waar men niet meer zonder kan en hier lichamelijk of geestelijk van afhankelijk wordt. De leerlingen kunnen het werkblad individueel of in groepjes maken. Daarnaast kan het plaatje digitaal gepresenteerd worden, waarbij u een aantal leerlingen aanwijst een gewoonte uit het zoekplaatje te halen.

Zoek de gewoontes!

Een gewoonte is iets dat je doet, zonder erbij na te denken. Een verslaving is een gewoonte die je zo graag doet, dat je niet meer zonder kan. Het verschil tussen een verslaving en een gewoonte is dat je met een gewoonte kunt stoppen als je dat wilt. Met een verslaving kan dit niet meer. Je doet er alles aan om dat waar je verslaafd aan bent, te kunnen blijven doen. Je wilt er zelfs je training voor afzeggen of niet meer afspreken met je vrienden of vriendinnen, om dat te kunnen doen. Je hebt bij een verslaving hulp nodig van andere mensen, die jou kunnen helpen van je verslaving af te komen. Een slechte gewoonte kan leiden tot een verslaving, waardoor het nog heel moeilijk is hiervan af te komen. Kun jij in dit zoekplaatje 10 gewoontes vinden?

11. 6.
12. 7.
13. 8.
14. 9.
15. 10.

Bijlage 11 Aanbeveling Verhalend ontwerpen en Creatief weergeven

Instructie voor de leerkracht

Deze opdracht bestaat uit 2 onderdelen, namelijk een gedeelte op de computer, wat leerlingen individueel of in groepjes kunnen doen en een gedeelte in groepen. Bij het eerste gedeelte beantwoorden de leerlingen een aantal vragen, waarvan de antwoorden te vinden zijn op de website www.drankendrugs.nl

In het tweede gedeelte gaan de leerlingen een flyer of een poster maken. De klas wordt hierbij ingedeeld in 3 groepen.

Groep 1

Deze groep zoekt informatie op over het thema roken of alcohol, waarbij ze vrij zijn in het kiezen van het thema. De volgende onderwerpen moeten daarbij op de poster terugkomen (met betrekking tot het gekozen thema):

- Hoe tabak of alcohol wordt gemaakt
- Minimaal 5 risico's van roken of alcohol drinken **op jonge leeftijd**
- Het verschil tussen licht-alcoholische drank (tot 15% alcohol) en sterke drank (boven de 15% alcohol) / sigaretten en shag
- Verschillende soorten alcohol of rookwaren
- Hoe alcohol- of rookverslaving te behandelen is

Groep 2

Deze groep gaat klasgenoten, ouders en broers of zussen interviewen en ze daarbij 2 vragen stellen: 'wat vind je ervan dat iemand van 12 jaar rookt?' en: 'wat vind je ervan dat iemand van 12 jaar alcohol drinkt?' Ook gaan ze deze vragen voor zichzelf beantwoorden. Het is de bedoeling dat ieder groepslid 5 mensen interviewt, waarbij iedere leerling minimaal 1 ouder interviewt. Deze vragen zetten ze vervolgens om naar stellingen, bijvoorbeeld: 'ik vind het ongezond dat iemand op 12 jaar al alcohol drinkt, omdat de hersenen dan nog in de groei zijn'. Deze stellingen schrijven ze op de poster.

Groep 3

Deze groep gaat tips en manieren bedenken om nee te zeggen tegen alcohol drinken en roken. In totaal moet iedereen minimaal 3 tips hebben bedacht om nee te zeggen. Iedereen bedenkt minimaal 1 goede reden om niet te gaan roken of te gaan drinken en minimaal 1 tip hoe je moet kijken of hoe je iets moet zeggen als je het niet wilt en overtuigend wilt zijn. Een goede reden om niet te gaan roken is bijvoorbeeld omdat het uithoudingsvermogen erdoor afneemt en ze daardoor minder goede conditie hebben (denk bijvoorbeeld aan sporten). Een tip hoe je iets moet zeggen is bijvoorbeeld dat ze duidelijk zijn in hun antwoord en hierbij luid praten (en geen zacht gemompel). Een tip hoe je moet staan of kijken als je iets niet wilt is dat je diegene daarbij aankijkt en niet met gebogen hoofd iets terugzegt.

Indien leerlingen schrijf- en/of leesproblemen hebben, kan ervoor gekozen worden dat zij ingedeeld worden in de 2^e groep en hierbij de taakverdeling wordt gemaakt dat zij de vragen stellen aan mensen en een ander groepslid (die deze problemen niet heeft), de antwoorden opschrijft.

De antwoorden op de vragen zijn:

1. Alcohol is een natuurproduct dat ontstaat door gisting van gerst (bier) of druiven (wijn).

2. BAG is het aantal gram alcohol per liter bloed. 3 factoren zijn bijvoorbeeld: gewicht, geslacht en maagvulling.

3. De risico's zijn: Regelmatig gebruik van cocaïne kan wel leiden tot geestelijke afhankelijkheid;

Mensen met een zwak hart, zwakke vaten, hoge bloeddruk, suikerziekte of epilepsie lopen extra gezondheidsrisico's;

Mensen die vaak cocaïne gebruiken worden vaak rusteloos en raken snel geïrriteerd.

Zelfvertrouwen kan doorslaan in overmoed, en dit kan weer leiden tot gevaarlijke situaties zoals onder invloed deelnemen aan het verkeer aan het verkeer, door het snuiven van cocaïne trekken de bloedvaten in de neus samen.

Bij veelvuldig gebruik kan het slijmvlies in de neus hierdoor beschadigen. Als cocaïne bij het snuiven in de voorhoofdsholte terechtkomt, kunnen daar verstoppingen en hoofdpijn ontstaan.

Voor meer risico's, zie de website.

4. Risico's cannabis:

Hoofdpijn en duizeligheid

Kan verkeerd vallen bij iemand die al niet goed in zijn vel zit of niet goed voorbereid is op de effecten. De gebruiker krijgt dan last van angst, somberheid en/of paniek. Dit kan samengaan met misselijkheid, flauwvallen en andere lichamelijke klachten. Na zo'n ervaring kan iemand zich nog dagen of weken last houden van angstklachten, concentratieproblemen en andere klachten.

Negatieve invloed op concentratie, reactievermogen en korte termijngeheugen. Dit kan prestaties op school of werk verslechteren. Onder invloed deelnemen aan het verkeer is riskant en verboden.

Snelle hartslag en een lage bloeddruk bij opstaan. Bij mensen met hartproblemen kan dit klachten geven of verergeren. Door de plotselinge verlaging van de bloeddruk vallen mensen soms flauw.

5. Campral (acamprostaat) en Lioresal / Kemstro (Baclofen)

6. De risico's zijn: tragere groei, een lager geboortegewicht, een slechtere conditie, hogere kans op vroeggeboorte, hoger sterftecijfer rond geboorte en groter risico op wiegendood.

De vragen

Je gaat naar de website www.drankendrugs.nl

- 1) Hoe ontstaat alcohol?
- 2) Wat is het bloedalcoholgehalte (BAG)? Noem 3 factoren die hierop van invloed zijn.
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 3) Met welke medicijnen kan iemand met een alcoholverslaving worden behandeld?
- 4) Hoelang duurt het voordat nicotine de hersenen bereikt?
- 5) Noem de gevolgen van teer, nicotine en koolmonoxide:
 1. Teer:
 2. Nicotine:
 3. Koolmonoxide:
- 6) Noem 3 risico's van roken tijdens de zwangerschap
 - 1.
 - 2.
 - 3.

Groep 1

Jullie gaan een poster of flyer maken, waarop je mensen vertelt wat de risico's zijn van roken of alcohol drinken. Jullie mogen zelf kiezen of je roken of alcohol kiest en hoe de poster of flyer eruit komt te zien. De volgende onderwerpen moeten op de poster terugkomen:

- Hoe tabak of alcohol wordt gemaakt
- Minimaal 5 risico's van roken of alcohol drinken **op jonge leeftijd**
- Het verschil tussen licht-alcoholische drank (tot 15% alcohol) en sterke drank (boven de 15% alcohol) / sigaretten en shag
- Verschillende soorten alcohol of rookwaren
- Hoe alcohol- of rookverslaving te behandelen is

Groep 2

Jullie gaan je klasgenoten, jullie ouders en eventuele broers of zussen interviewen. Je gaat hen vragen wat ze ervan vinden dat kinderen van jullie leeftijd roken of alcohol drinken. Je stelt ze de volgende vragen: 'wat vind je ervan dat iemand van 12 jaar rookt?' en: 'wat vind je ervan dat iemand van 12 jaar alcohol drinkt?' Ook ga je deze vragen voor jezelf beantwoorden. Iedereen in jullie groep interviewt 5 mensen. Zelf ga je ook deze vragen beantwoorden. Iedereen interviewt minimaal één van zijn of haar ouders. De antwoorden komen in de vorm van een stelling op de flyer te staan. Een voorbeeld van een stelling is: 'ik vind het ongezond dat iemand van 12 jaar alcohol drinkt, omdat je hersenen dan nog in de groei zijn.'

Groep 3

Jullie gaan zoveel mogelijk tips en manieren bedenken om nee te zeggen tegen alcohol drinken en roken. Dit kan op verschillende manieren. Je kunt denken aan een goede reden om niet te gaan roken of alcohol drinken, maar ook aan hoe je moet kijken en hoe je het moet zeggen dat je het niet wilt. Iedereen bedenkt minimaal 3 tips (meer is altijd goed!) om nee te zeggen. Iedereen bedenkt minimaal 1 goede reden om niet te gaan roken of te gaan drinken en minimaal 1 tip hoe je moet kijken of hoe je iets moet zeggen als je het niet wilt en overtuigend wilt zijn. Deze tips zet je op een poster of flyer, waarbij de tips om nee te zeggen tegen roken bij elkaar staan en de tips om nee te zeggen tegen alcohol drinken ook bij elkaar staan.

Bijlage 12 Aanbeveling Standbeelden maken

Instructie voor de leerkracht

In deze opdracht komt groepsdruk aan de orde. Groepsdruk is een situatie waarbij twee of meer personen iemand onder druk zetten en verlangen dat diegene iets doet, terwijl diegene dat eigenlijk niet wil. Vaak is hierbij sprake van één of twee leidende personen in die groep. De grootste groep bestaat vaak echter uit meelopers; zij staan (vaak op een afstandje) toe te kijken en grijpen niet in. Groepsdruk kan betrekking hebben op roken en alcohol, maar dit onderwerp kan breder worden getrokken. Hierbij valt bijvoorbeeld aan pesten te denken; een groepje leerlingen lacht iemand uit, waarbij vaak één of twee het voortouw nemen en de meerderheid niets zegt.

Om ervoor te zorgen dat iemand in een groepsdruksituatie zich sterker kan maken, gaat de aandacht bij deze opdracht uit naar lichaamshouding en uitstraling.

De opdracht kan op verschillende manieren worden uitgevoerd. Het doel van de opdracht is dat leerlingen non-verbaal overtuigend over komen, ook in situaties waarin ze er alleen voor staan.

Versie 1

Onderstaande afbeelding met bijbehorende vragen wordt geprint of digitaal gepresenteerd. Hierbij ligt de nadruk op de houding van de 3 groepen (de meelopers, degenen die een groep vormen en de persoon die er alleen voor staat). Gelet kan worden op de houding van de groepen, waarbij de meelopers een onzekere houding hebben (handen in de zakken, wegstijven), de twee jongens rechtop staan en de individu een gebogen houding heeft.

Wat gebeurt hier?

.....

.....

.....

Welk verschil zie je tussen de houding van de twee jongens rechts en de ene jongen links?

.....

.....

.....

Versie 2

Hierbij neemt u een aantal houdingen aan, waaruit blijkt dat u ofwel de overtuigende persoon bent (rechte rug, schouders breed, hoofd rechtop), ofwel de persoon die groepsdruk ondergaat (kromme rug, schouders laten hangen, hoofd gebogen). U laat de leerlingen benoemen waaraan ze kunnen herkennen welke van de twee partijen u bent. Vervolgens kiest u een aantal leerlingen uit, waarbij u zegt welke van de twee houdingen ze aan moeten nemen.

Manier van uitbreiding: wanneer leerlingen die onder de knie lijken te hebben, kunt u een klein rollenspel laten spelen voor de klas, waarbij 1 iemand de persoon is die groepsdruk ondergaat en 2 of 3 leerlingen diegene proberen over te halen te roken of alcohol te drinken. Hierbij gaat de aandacht uit naar het non-verbale, maar kan tevens aan het verbale aspect worden gedacht, door de leerlingen te laten onderbouwen waarom ze iets niet willen. Bij de opdracht 'nee zeggen', ligt de nadruk op het verbale aspect.

Versie 3

U laat in groepjes de leerlingen groepsdruksituaties vormen, waarbij er 1 iemand de persoon is waarbij geprobeerd wordt deze over te halen en 2 of 3 leerlingen dit proberen te doen. Hierbij gaat tevens de aandacht uit naar het non-verbale. U kunt ervoor kiezen 1 of 2 leerlingen te laten observeren en ze tips te geven hoe ze het beter kunnen doen of te benoemen wat de leerlingen die overgehaald moeten worden, goed doen.

Bijlage 13 Opsomming aanpassingen groepsopdrachten

Breinweg

- Verkorte instructie
- Overlappende vragen uit het digitale gedeelte verwijderen
- Multiple-choice vragen ontwikkelen

☐
☐
☐

Be Cool

- Verkorte instructie

☐

Nee zeggen

- Verkorte instructie
- Toevoegen van onderwerp alcohol aan de werkbladen en verwerking in het rollenspel
- Werkblad 1 directer richten op bewustwording attitude
- Werkblad 2 voor leerkrachten duidelijker koppelen aan rollenspel of rollenspel baseren op dit werkblad (en werkblad dus weglaten)

☐
☐
☐
☐

Gewoonte en verslaving

- Verkorte instructie
- Andere filmpjes aanbieden met betrekking tot roken, verslaving en alcohol
- Het zoekplaatje digitaal en in kleur aanbieden met een kort stukje informatie

☐
☐
☐

Creatief weergeven / Verhalend ontwerpen

- Verkorte instructie
- Leerlingen gericht informatie laten zoeken op bepaalde website (www.alcoholendrugs.nl)
- Meer gestructureerde opdracht, bijvoorbeeld maken van poster

☐
☐
☐

Standbeelden maken

- Verkorte instructie
- Inkorten van de opdracht
- Digitaal weergeven afbeeldingen met betrekking tot non-verbale aspecten in groepsdruk.

☐
☐

Uitnodiging ouders en kunstwerk

- Opdracht aanpassen, losgekoppeld van ouderavond

☐